

สมุนไพรพนบ้าน

ตอนที่ ๒

กองวิจัยทางแพทย

กรมวิทยาศาสตร์การแพทย กระทรวงสาธารณสุข

พ.ศ. ๒๕๒๘

สมุนไพรรักษาบ้าน

ตอนที่ ๒

THAI NATIONAL ASSEMBLY LIBRARY

3961119488

กองวิจัยทางแพทย์

กรมวิทยาศาสตร์การแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข

พ.ศ. ๒๕๒๘

สมุนไพรรักษา

ตอนที่ ๒

ที่ปรึกษา

แพทย์หญิงนาถรัตน์ สังขวิภา
นางปรียา เกษมสันต์
นางสาวพินิตา กาญจนภัก

อธิบดีกรมวิทยาศาสตร์การแพทย์
รองอธิบดีกรมวิทยาศาสตร์การแพทย์
นักวิทยาศาสตร์การแพทย์ ๘

ผู้เรียบเรียง

นายดรณ เพ็ชรพลาย
นางจารย์ บันสิทธิ์
นางณัฐตรา จันทร์สุวรรณิชย์
นายประถม ทองศรีรักษ์
นายชาติร์ ชาญประเสริฐ

นักวิทยาศาสตร์การแพทย์ ๗
นักวิทยาศาสตร์การแพทย์ ๕
นักวิทยาศาสตร์การแพทย์ ๔
นักวิชาการเกษตร ๓
เจ้าพนักงานการเกษตร ๒

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	ก
คำชี้แจง	ข
ข้อควรรู้ทั่วไป	ง
กระดอม	๑
กระทบบขอบ	๓
กระเบา	๕
กุกุข่าย	๗
แก้ว	๘
จมนั่น	๑๑
จมน้อย	๑๓
ช้อย	๑๕
โคกกระสุน	๑๗
จันทน์เทศ	๑๘
ชิงช้าชาติ	๒๓
ตำลึง	๒๕
น้อยหน้า	๒๗
บวบขม	๓๑
ประคำดีควาย	๓๓
เปราะหอม	๓๕
ผักคราดหัวแวน	๓๗
ผักช	๓๘
พญาขอ	๔๑
พริกไทย	๔๓

	หน้า
พดู	๔๑
พุงทะลาย	๕๔
เพชรสังฆาต	๕๔
มะขามป้อม	๕๔
มะเดื่อชุมพร	๕๖
มะคูน	๕๖
แมงลัก	๖๔
ราชดัด	๖๔
ว่านหางจระเข้	๖๔
ส้มป่อย	๖๔
ส้มโอ	๖
สมอไทย	๗๔
ส้มมะงา	๗๔
เสลดพังพอน	๗๔
แสมสาร	๗
หญ้าน้ำกรด	๘๔
หญ้าไซ	๘๔
หญ้าน้ำดับไฟ	๘๔
หญ้ารกช้าง	๘๔
หมากดิบน้ำค้าง	๘
หอม	๕๖
หาดหนูน	๕๔
เหงอกปลาหมอ	๕๔

คำนำ

นโยบายสำคัญอย่างหนึ่งของรัฐบาลก็คือ การพัฒนาให้ ประชาชนชาวชนบทที่อยู่ห่างไกลได้พ้นจากภาวะความไม่รู้ ความยากจน ความเจ็บป่วย และมีสุขอนามัยที่ดี แต่เนื่องจากงบประมาณการพัฒนามีจำกัด และต้องใช้ในการพัฒนาประเทศเกือบทุกด้าน การพัฒนาชนบทในด้านสาธารณสุขจึงได้เน้นที่จะให้มีการดำเนินการในระบบสาธารณสุขมูลฐาน ซึ่งเป็นวิธีที่จะให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการดำเนินงาน และใช้ทรัพยากรในท้องถิ่น โดยเฉพาะด้านยารักษาโรค ดังนั้นแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๕ จึงได้ส่งเสริมให้มีการใช้สมุนไพรในการป้องกันและรักษาโรคพื้น ๆ รวมทั้งสนับสนุนให้มีการค้นคว้าวิจัยการใช้สมุนไพรให้กว้างขวางยิ่งขึ้น

กรมวิทยาศาสตร์การแพทย์ โดยคณะอนุกรรมการพิจารณาคัดเลือกสมุนไพรและยาตำรับในคณะกรรมการพัฒนาการใช้ยาสมุนไพร ได้มีการพิจารณาคัดเลือกสมุนไพรที่เหมาะสมต่อการใช้รักษาอาการของโรคพื้น ๆ และที่เป็นกันมากในชนบท และกองวิจัยทางแพทย์ได้รวบรวมจัดพิมพ์เป็นหนังสือสมุนไพรพื้นบ้านตอนที่ ๑ ขึ้นเผยแพร่เป็นครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๖ และต้องจัดพิมพ์เป็นครั้งที่ ๒ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๘ ซึ่งหนังสือสมุนไพรพื้นบ้านตอนที่ ๑ ได้รับความนิยมจากท่านที่สนใจสมุนไพรเป็นอย่างมาก

กรมวิทยาศาสตร์การแพทย์ เห็นเป็นการสมควรจัดพิมพ์หนังสือสมุนไพรพื้นบ้านตอนที่ ๒ เพื่อให้การเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับสมุนไพรได้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น และหวังว่าหนังสือนี้คงเป็นหนังสือคู่มือที่จะช่วยให้มีการใช้ประโยชน์จากสมุนไพรได้อย่างมีประสิทธิภาพและปลอดภัยต่อไป

(แพทย์หญิงนาเจรัตน์ ตั้งชวีภา)

อธิบดีกรมวิทยาศาสตร์การแพทย์

กันยายน ๒๕๒๘

คำชี้แจง

ในสมัยโบราณเมื่อมีการเจ็บป่วยเกิดขึ้น มนุษย์จะเยียวยาโรคโดยอาศัยสมุนไพรชนิดใดมีคุณค่าในการรักษาโรคลึ่ก็เชื่อถือใช้สืบทอด ๆ กันมา คณะอนุกรรมการพิจารณาคัดเลือกสมุนไพรและยาตำรับ ในคณะกรรมการพัฒนาการใช้ยาสมุนไพรของมหาวิทยาลัยการแพทย์ ได้พิจารณาคัดเลือกสมุนไพรที่เห็นว่าแพทย์แผนโบราณได้ใช้กันมานานแล้ว และปรากฏสรรพคุณในการรักษา การคัดเลือกลงกล่าวอาศัยข้อมูลทางวิทยาศาสตร์เภสัชศาสตร์ วิทยาศาสตร์การแพทย์ ที่ได้มีผู้ค้นคว้ารวบรวมไว้มาประกอบในการพิจารณา

หนังสือสมุนไพรพื้นบ้าน ตอนที่ ๒ นี้ ได้จัดพิมพ์เป็นตอนต่อจากหนังสือสมุนไพรพื้นบ้าน ตอนที่ ๑ และได้เพิ่มเติมชนิดสมุนไพรที่ใช้รักษาโรคผิวหนังและโรคอื่น ๆ ซึ่งเป็นโรคพื้น ๆ ที่พบมากในชนบท คณะผู้เรียบเรียงได้เรียบเรียงลักษณะของพืช กปลูกขยายพันธุ์ รวมทั้งวาดภาพประกอบ ซึ่งจะช่วยให้ผู้สนใจได้รู้จักต้นสมุนไพร และช้กันปลูกได้ถูกต้อง และนอกจากจะนำมาใช้เป็นยาบรรเทาอาการเจ็บป่วยเล็ก ๆ น้อย ๆ แล่ยังมีส่วนช่วยให้ประเทศของเรามีพื้นที่สีเขียวเพิ่มขึ้น อันจะนำประโยชน์นานาประการสู่ประชาชนได้ถ้วนหน้าตามนโยบายของรัฐบาล

Ornata ๒๕๒๘

(นางวันทนา งามวัฒน์)

นักวิทยาศาสตร์การแพทย์ ๗

รักษาการในตำแหน่งผู้อำนวยการกองวิจัยทางแพทย

กันยายน ๒๕๒๘

คณะกรรมการพิจารณาคัดเลือกสมุนไพรมะยาตำรับ

(ในคณะกรรมการพัฒนาการใช้ยาสมุนไพร)

---

๑. ศาสตราจารย์ น.พ. อวย เกตุสิงห์	ประธานอนุกรรมการ
๒. ศาสตราจารย์ ดร. วิเชียร จีรวงส์	รองประธานอนุกรรมการ
๓. ศาสตราจารย์ ดร. พยอม ตันติวัฒน์	อนุกรรมการ
๔. รองศาสตราจารย์ น.พ. กรุงไกร เจนพาณิชย์	„
๕. รองศาสตราจารย์ ดร. นันทวัน บุญประภักดิ์	„
๖. รองศาสตราจารย์ น.พ. สारวรัตน์ ยงใจยุทธ	„
๗. นายไพบุลย์ แก้วกาญจน์	„
๘. นายทัฬหี คันสุภาพ	„
๙. นายเงินกิจ เวชพงศา	„
๑๐. นายเสวตร์ วงษ์พ่วง	„
๑๑. ผู้อำนวยการกองวิจัยทางแพทย์	„
๑๒. นางภัสสรา เงินดี	„
๑๓. นายครุฑ เพ็ชรพลาย	อนุกรรมการและเลขานุการ
๑๔. นางจรรย์ บันสิทธิ์	อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

ข้อควรรู้ทั่วไป

สมุนไพรที่แนะนำให้ใช้เหล่านี้ควรใช้เมื่อมีอาการไม่สบาย, และเมื่อเห็นผลชัดเจน ควรหยุดใช้ ไม่ควรใช้เรื่อยๆ ไปตลอดเวลา ถ้าอาการยังไม่ดีขึ้น หลังจากใช้ยาแล้ว ประมาณ ๓-๕ วัน ควรไปหาแพทย์

อันตรายที่เกิดจากการรักษาตัวเอง มีดังต่อไปนี้

๑. เมื่อใช้ยาตรงกับโรคแล้ว แต่ใช้ขนาดยามากเกินควร เช่น ควรจะใช้ให้ ๑ กำมือ ใช้เข้าไปถึง ๓ กำมือ หรือควรระงับวันละ ๒ มื้อ กินเสียวันละ ๓ มื้อ
๒. เมื่อใช้ยาตรงกับโรค แต่ใช้นานเกินระยะกำหนด ถึงคราวจะหยุดยาแล้ว หยุดร่างกายได้รับยามากเกินไป กรณีนี้เป็นเหตุให้ตายบ่อยๆ
๓. เมื่อใช้ยาไม่ตรงกับโรค เช่น เอายาแก้ไข้หวัดไปรักษาไข้ป่า (มาลาเรีย) เอาแก้ท้องเพื่อไปรักษาโรคท้องเดิน
๔. เมื่อใช้ยาไม่ตรงกับคน โดยใช้ยาสำหรับผู้ใหญ่ เอาไปใช้กับเด็ก หรือเอาสำหรับผู้ชายไปใช้กับผู้หญิง (ยาบางอย่าง เช่น ฮอร์โมน)

อาการโรคที่แสดงว่าต้องนำมาใช้ ไปหาแพทย์ ไม่ควรรักษากันเอง มีดังต่อไปนี้ :

๑. ไข้สูง (ตัวร้อนจัด) ตาแดง ปวดเมื่อยมาก ซึม บางทีพูดเพ้อ (อาจได้ใช้หวัดใหญ่ หรือไข้ป่าชนิดขั้นสมอง)
๒. ไข้สูงและติชาน (ตัวเหลือง ซลตา ทั้งบรรยายไว้ข้างล่าง) อ่อนเพลียมาก ขี้เจ็บในท้องแถวชายโครง (อาจเป็นโรคตับอักเสบ ถุงน้ำดีอักเสบ ฯลฯ)
๓. ปวดท้องแถวสะดือ เวลาเอามือกดเจ็บปวดมากขึ้น หน้าท้องแข็ง อาจท้องผูกและมีไข้เล็กน้อยหรือมาก (อาจเป็นโรคไส้ติ่งอักเสบอย่างแรงหรือลำไส้ส่วนอื่นอักเสบ)
๔. เจ็บแปลบในท้องคล้ายมีอะไรฉีกขาด ปวดท้องรุนแรงมาก อาจมีตัวร้อนแกลิ้นไส้อาเจียนด้วย บางทีมีประวัติปวดท้องบ่อยๆ มาก่อน (อาจมีการทะลุของกระเพาะอาหารหรือลำไส้)
๕. อาเจียนเป็นโลหิตหรือไอเป็นโลหิต (อาจเป็นโรคร้ายแรงของกระเพาะ)

ปอด) ต้องให้คนไข้พักผ่อนก่อน ถ้าแพทย์อยู่ใกล้ควรเชิญมาตรวจที่บ้าน ถ้าจำเป็นต้องพาไปหาแพทย์ควรรอให้เลือดหยุดเสียก่อน และควรพาไปโดยมีการกระเทือนกระแทกน้อยที่สุด

๖. ท้องเดินอย่างแรงอุจจาระเป็นน้ำ บางทีมีลักษณะเหมือนน้ำข้าวข้าว บางทีถ่ายพุ่ง ถ่ายติดต่อกันอย่างรวดเร็ว คนไข้อ่อนเพลียมาก ตาลึก หนั่งแห้ง (อาจเป็นอหิวาตกโรค) ต้องพาไปหาแพทย์โดยด่วน ถ้าไปไม่ไหวต้องแจ้งแพทย์หรืออนามัยที่ใกล้ที่สุดโดยเร็ว

๗. ถ่ายอุจจาระเป็นมูกและเลือด บางทีเกือบไม่มีเนื้ออุจจาระเลย ถ่ายบ่อยมาก อาจจะต้องสับครึ่งหนึ่งชั่วโมง คนไข้เพลียมาก (อาจเป็นโรคบิดอย่างแรง)

๘. สำหรับเด็ก โดยเฉพาะอายุภายในสิบสองปี ไข้สูง ไอมาก หายใจมีเสียงผิดปกติ กล้าย ๆ กับมีอะไรติดอยู่ในคอ บางทีมีอาการหน้าเขียวท้วม (อาจเป็นโรคคอตีบ) ต้องรีบพาไปหาแพทย์โดยด่วนที่สุด

๙. อาการตกเลือดเป็นเลือดสด ๆ จากทางไหนก็ตาม โดยเฉพาะทางช่องคลอด ต้องพาไปหาแพทย์ โดยเร็วที่สุด

อาการที่เกิดจากพิษของยา ถ้าปรากฏขึ้นควรหยุดใช้ยาเสียก่อน ถ้าหยุดแล้วอาการหายไป อาจลองใช้ยาอีกครั้งโดยระมัดระวัง ถ้าอาการอย่างเดิมเกิดขึ้นอีก แสดงว่าเป็นพิษของยาแน่ ควรหยุดยาแล้วไปปรึกษาแพทย์โดยเร็ว

พิษของยาอาจทำให้เกิดอาการตามข้อใดข้อหนึ่งหรือหลายข้อ อาจเป็นกับคนหนึ่ง แต่ไม่เป็นกับคนอื่น ๆ ก็ได้

อาการที่ชวนให้สงสัยว่าเกิดจากพิษของยา มีดังต่อไปนี้ :

๑. เบื่ออาหาร คัดน้ำใส อาเจียน (หรืออย่างใดอย่างหนึ่ง) ถ้ามีอยู่ก่อนกินยา อาจเป็นเพราะโรค

๒. ตัวเหลือง ตาเหลือง บัสสาวะเหลือง เขียวเกิดฟองสีเหลือง (เป็นอาการของดีซ่าน) อาการนี้แสดงถึงอันตรายร้ายแรง ต้องรีบไปหาแพทย์

๓. ผื่นขึ้นตามผิวหนัง อาจเป็นตุ่มเล็กๆ ตุ่มโตๆ เป็นปื้น หรือเป็นเม็ดแบน กล้ายลมพิษ อาจบวมที่ตา (ตาบวม) หรือริมฝีปาก (ปากเจ็บ) หรือมีเพียงดวงสีแดงที่ผิวหนัง

๔. หูย้อย ตาขาว ชาที่ลิ้น ชาที่ผิวหนัง

๕. ประสาทความรู้สึกทำงานไวเกินปกติ เช่นเพียงแตะผิวหนังก็รู้สึกเจ็บ ลูบก็แสบหนังศีรษะ ฯลฯ

๖. ใจสั้น ใจเต้น หรือรู้สึกควบคุมวามคล้ายหัวใจจะหยุด และเป็นบ่อย ๆ

การนำสมุนไพรมาใช้และเก็บรักษา ควรคำนึงถึงความสะดวกเป็นอย่างยิ่งโดยเฉพาะข้อต่อไปนี้

- ๑. การล้างทำความสะอาดส่วนของสมุนไพร ก่อนที่จะนำไปใช้ตามกรรมวิธี
- ๒. ภาชนะทุกชนิดที่ใช้ในการปรุงยาตลอดจนความสะดวกของผู้นึ่งยา
- ๓. สมุนไพรส่วนที่เหลือใช้อาจทำเป็นสมุนไพรแห้งได้ โดยทำให้เป็นชั้นเล็ก

ตากแดดให้แห้งสนิท เก็บในภาชนะที่ปิดกันฝุ่นละออง

วิธีใช้ และขนาดที่แนะนำไว้ เป็นของผู้ใหญ่ ถ้าใช้สำหรับเด็กให้ลดลงไปตามสัดส่วนโรคผิวหนังจำพวก—เริมและงูสวัด ถ้าเป็นแผลเปิด ไม่ควรใช้สมุนไพรที่ค่อนข้างเหนียว

ความหมายของคำที่ควรทราบ

- : ใบเพสลาด หมายถึง ใบไม้ที่จวนแก่
- : ทิ้งห้า หมายถึง ส่วนของ ราก ต้น ผล ใบ ดอก
- : เหล้า หมายถึง เหล้าโรง (๒๘ ดีกรี)
- : แอลกอฮอล์ หมายถึง แอลกอฮอล์ชนิดสีขาวสำหรับผสมยา ห้ามใช้แอลกอฮอล์จุดไฟ
- : น้ำปูนใส หมายถึง น้ำยาที่ทำขึ้นโดยการนำปูนที่รับประทานกับหมากมาละลายน้ำสะอาดทิ้งทิ้งไว้ แล้วรินน้ำใสมาใช้
- : ต้มเอาน้ำดื่ม หมายถึง ต้มสมุนไพรด้วยการใส่น้ำพอประมาณ หรือสามเท่าของปริมาณที่ต้องการใช้ ต้มพอเดือดอ่อนๆ ให้เหลือ ๑ ส่วนจาก ๓ ส่วนข้างจรินเอาน้ำดื่มตามขนาด
- : ชงน้ำดื่ม หมายถึง ใส่น้ำเดือดหรือน้ำร้อนจัดลงในสมุนไพรที่อยู่ในภาชนะฝา ทิ้งไว้สักครู่จึงใช้ดื่ม

การเทียบปริมาตรและปริมาณ

- ๑ กอบมือ มีปริมาณเท่ากับ—สองฝ่ามือ หรือหมายความถึง—ปริมาณของสมุนไพรมันที่ได้จากการใช้มือทั้งสองข้างกอบเข้าหากันให้ส่วนของปลายนิ้วแตะกัน
- ๑ กำมือ มีปริมาณเท่ากับสี่หยิบมือ หรือหมายความถึง—ปริมาณของสมุนไพรมันที่ได้จากการใช้มือเพียงข้างเดียวกำโดยให้ปลายนิ้วจรดอุ้งมือโหยง ๆ
- ๑ ถ้วยแก้ว มีปริมาตรเท่ากับ ๒๕๐ มิลลิลิตร
- ๑ ถ้วยชา   ..   ๑๕   ..
- ๑ ช้อนโต๊ะ   ..   ๑๕   ..
- ๑ ช้อนแกง   ..   ๘   ..
- ๑ ช้อนชา   ..   ๕   ..

จังหวัดในแต่ละภาค

ภาคเหนือ ได้แก่—แม่ฮ่องสอน เชียงใหม่ เชียงราย พะเยา น่าน ลำพูน ลำปาง แพร่ อุตรดิตถ์ ตาก สุโขทัย พิษณุโลก กำแพงเพชร พิจิตร นครสวรรค์

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้แก่—เพชรบูรณ์ เลย อุตรธานี หนองคาย สกลนคร นครพนม กาฬสินธุ์ มหาสารคาม ขอนแก่น

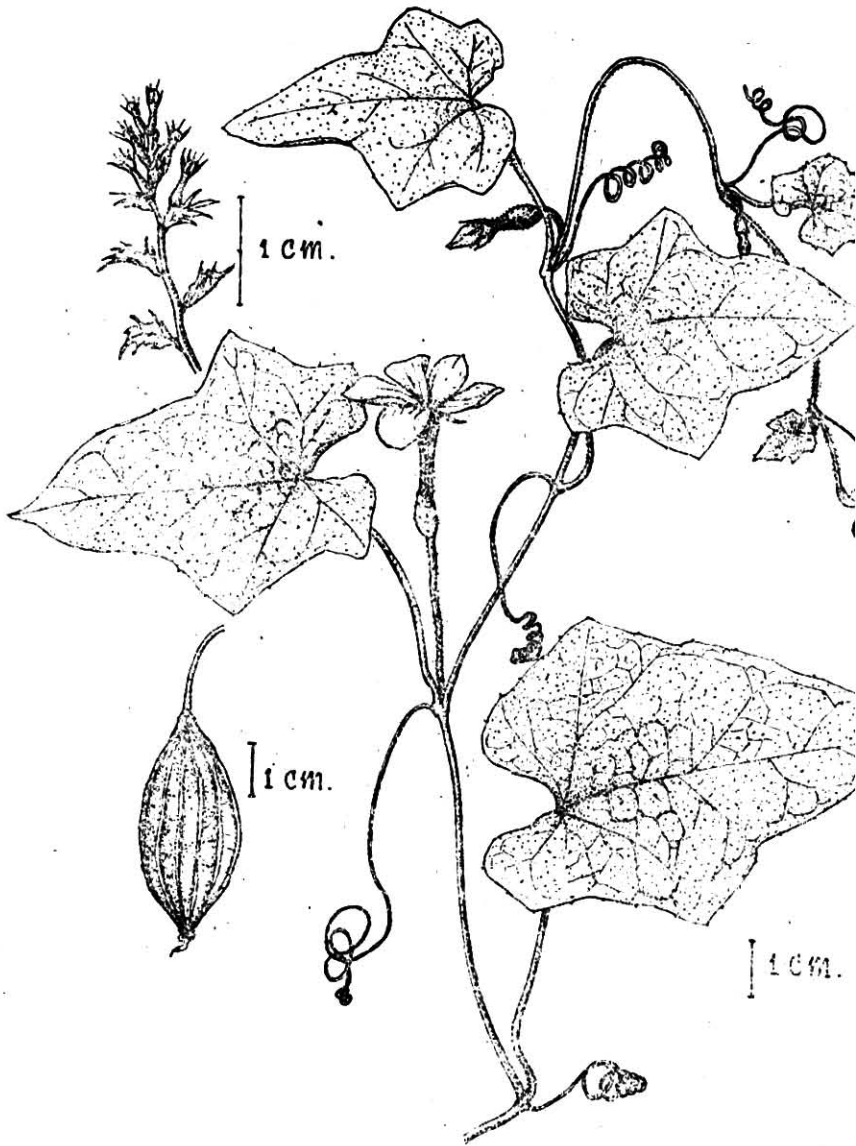
ภาคตะวันออก ได้แก่—ชัยภูมิ นครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์ ร้อยเอ็ด ยโสธร ศรีสะเกษ อุบลราชธานี

ภาคตะวันออกเฉียงใต้ ได้แก่—ปราจีนบุรี ฉะเชิงเทรา ชลบุรี ระยอง จันทบุรี ตราด

ภาคกลาง ได้แก่—ชัยนาท สิงห์บุรี ลพบุรี สุพรรณบุรี อ่างทอง พระนครศรีอยุธยา สระบุรี นครนายก สมุทรสงคราม นครปฐม ปทุมธานี นนทบุรี กรุงเทพมหานคร สมุทรปราการ สมุทรสาคร

ภาคตะวันตกเฉียงใต้ ได้แก่—อุทัยธานี กาญจนบุรี ราชบุรี เพชรบุรี ประจวบคีรีขันธ์

ภาคใต้ ได้แก่—ชุมพร ระนอง สุราษฎร์ธานี พังงา ภูเก็ต กระบี่ นครศรีธรรมราช พัทลุง ตรัง สตูล สงขลา บัตตานี ยะลา นราธิวาส

กฤษณิน

Gymnopetalum cochinchinense Kurz

กระตอม

ชื่อวิทยาศาสตร์
ชื่อย่อ ๆ

Gymnopetalum cochinchinense Kurz

ผักแคบป่า (น่าน) มะนอยจา, มะนอยหก, มะนอยหกฟ้า (แม่ฮ่องสอน) ชี้กาเหลี่ยม (ภาคอีสาน) ชี้กาตง (สระบุรี) ตอม (นครศรีธรรมราช)

ลักษณะของพืช

เป็นไม้เลื้อย มีขนและลำต้นมักเป็นห้าเหลี่ยม ใบเดี่ยวติดกับลำต้นแบบสลับ ใบรูปคล้ายห้าเหลี่ยม ที่มีส่วนกว้างเกือบเท่ากับส่วนยาว หรือมีขอบใบหยักเว้าลึก ปลายหยักแหลม โคนใบรูปหัวใจ ขนาดใบ ๓-๖ ซม. ก้านใบยาว ๑-๓ ซม. ดอกสีขาว ขนาดใหญ่ ๒-๓ ซม. มีทั้งดอกตัวผู้และดอกตัวเมีย ดอกตัวผู้มีก้านดอกยาว ๓-๗ ซม. ซึ่งยาวกว่าก้านดอกตัวเมีย ผลรูปรีแหลมหัวแหลมท้าย กว้าง ๒-๓ ซม. ยาว ๓-๕ ซม. มีสันตามความยาวของผลประมาณ ๑๐ สัน ภายในมีเมล็ดมาก

ส่วนที่ใช้เป็นยา
สรรพคุณและวิธีใช้

ผลแห้ง

แก้ไข้

ใช้ผลแห้งครั้งละ ๑๕-๑๖ ผล หรือ หนักประมาณ ๑๐ กรัม ต้มกับน้ำพอประมาณให้เหลือ ๑ ใน ๓ เอน้ำดื่ม ก่อนอาหารเช้าและเย็น หรือเวลามีอาการ

การขยายพันธุ์

ใช้เมล็ดขยายพันธุ์

สภาพดินฟ้าอากาศ

ขึ้นได้ในดินทุกชนิด ชอบดินร่วน ระบายน้ำได้ดี

การปลูก

ใช้เมล็ดหยอดในหลุม ๑ หลุม ละ ๔-๕ เมล็ด พอตันกล้าไถลขึ้นเหนือดิน ก็ถอนแยกให้เหลือหลุมละ ๒-๓ ต้น

การบำรุงรักษา

ในบริเวณที่ลุ่มไม่ควรให้น้ำท่วมขัง เพราะจะทำให้รากเน่า ลำต้นเหี่ยวตายได้

กระต๊อบยอบ

Biophytum sensitivum (L.) DC.

กะทียบยอบ

ชื่อวิทยาศาสตร์
ช่ออื่น ๆ

Biophytum sensitivum (L.) DC.

คันรุ่ม, เข้ายอบ (ภาคกลาง) กะทียบยอบ, จิยอบต้นตาล (ภาคเหนือ)
ทวยยอบ (เลย)

ลักษณะของพืช

เป็นไม้ล้มลุก ลำต้นตั้งตรง มีใบจำนวนมากอยู่รวมกันเป็นกระจุก
ที่ปลายยอดของลำต้น ใบยาว ๔-๑๖ ซม. ประกอบด้วยใบย่อย
๘-๑๔ คู่ ใบย่อยที่อยู่ส่วนปลายมีขนาดใหญ่กว่าใบส่วนล่าง รูปร่าง
ของใบย่อย รูปยาวขอบใบค่อนข้างขนานหรือ รูปไข่กลับ ปลาย
ใบมน หรือแหลมเล็กน้อย โคนใบมน ขนาดกว้าง ๒-๕ มม. ยาว
๔-๑๘ มม. ดอกออกเป็นช่อและออกที่ปลายยอดของต้น ช่อหนึ่ง
มี ๓-๗ ดอก อยู่รวมเป็นกระจุกที่ปลายก้านช่อยาว ๓-๕ ซม.
ดอกสีเหลืองยาว ๐.๕-๑ ซม. ก้านดอกย่อยสั้น ผลมีขนาดเล็ก
ทั้งต้นหรือทั้งห้า สดหรือแห้ง

ส่วนที่ใช้เป็นยา

สรรพคุณและวิธีใช้

ใช้ขับปัสสาวะ

ใช้ทั้งต้นหรือทั้งห้า วันละ ๑ กำมือ หรือน้ำหนักสด ๓๐-๔๐ กรัม
น้ำหนักแห้ง ๑๐-๑๕ กรัม ใส่ในน้ำ ๙ ถ้วยชา ต้มให้เหลือ ๓ ถ้วยชา
แบ่งรับประทานวันละ ๓ ครั้ง ก่อนอาหาร ครั้งละ ๑ ถ้วยชา

การขยายพันธุ์

ใช้เมล็ด

สภาพดินฟ้าอากาศ

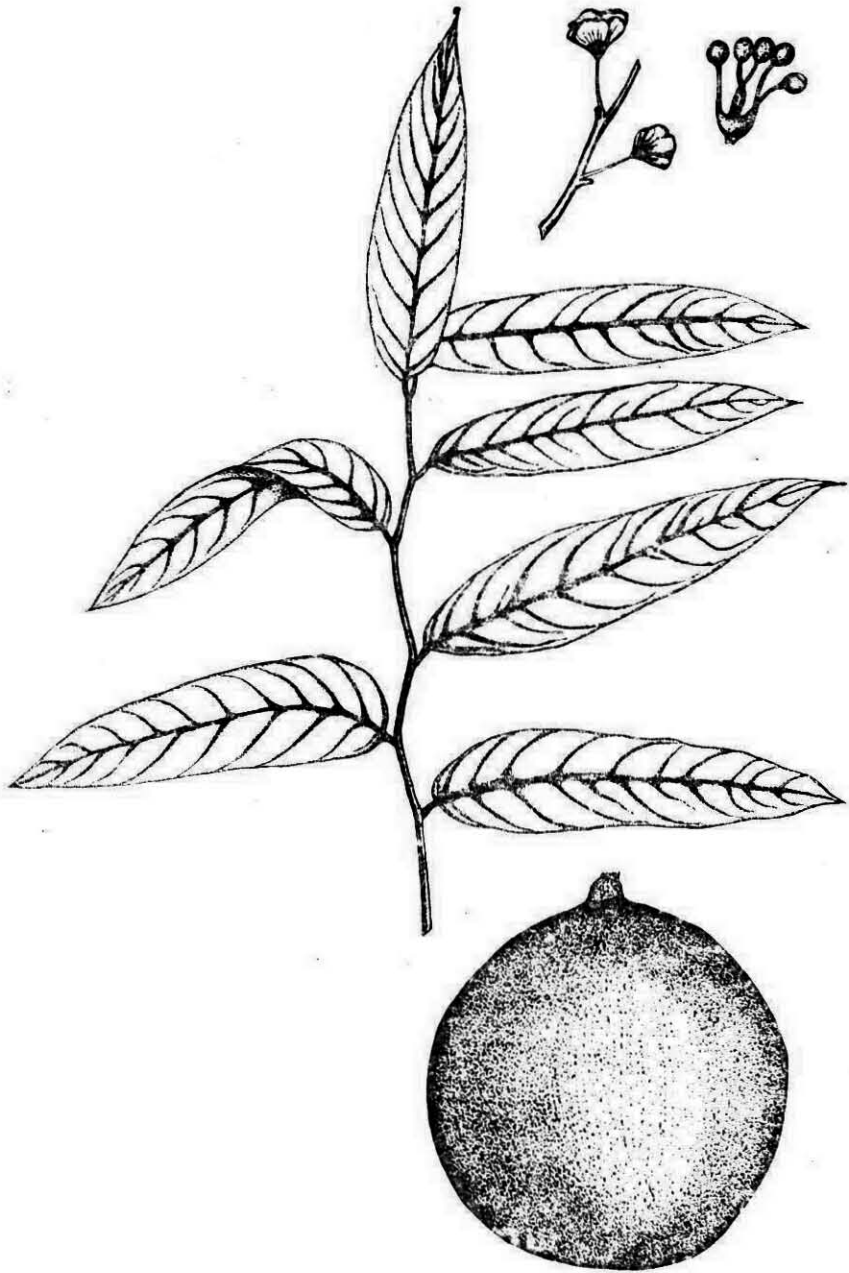
ขึ้นได้ในดินทุกชนิดที่มีการระบายน้ำดีพอสมควร มีความอุดม
สมบูรณ์ปานกลาง และอุ้มน้ำได้ดี

การปลูก

ใช้เมล็ดเพาะในถุงพลาสติก พอตันกล้าโต แข็งแรงดีแล้วเอาไป
ปลูกในหลุม

การบำรุงรักษา

ควรกำจัดวัชพืชที่บริเวณรอบ ๆ ต้น และวัชพืชที่มาเลื้อยพันลำต้น

กระเบา

Hydnocarpus anthelminticus Pierre ex Laness

กระเบา

ชื่อวิทยาศาสตร์

Hydnocarpus anthelminticus Pierre ex Laness.

ชื่ออื่น ๆ

กระเบาห้า, กระเบาเข้าแข็ง กระเบาใหญ่ (ภาคกลาง) เบา (สุราษฎร์ธานี)

ลักษณะของพืช

เป็นไม้ยืนต้น ใบเดี่ยวติดกับลำต้นแบบสลับ รูปร่างคล้ายรูปไข่ ปลายใบแหลม โคนใบมนหรือแหลมเล็กน้อย ขอบใบเรียบหรือเป็นคลื่น เนื้อใบหนา ขนาดกว้าง ๓-๗ ซม. ยาว ๑๐-๓๐ ซม. ก้านใบยาว ๑-๑.๕ ซม. ดอกสีชมพูออกเป็นช่อตามมุมก้านใบ ช่อหนึ่งมี ๕-๑๐ ดอก ก้านดอกยาว ๑-๑.๕ ซม. ดอกใหญ่ ๑ ซม. ผลรูปทรงเกือบกลม ขนาดใหญ่ ๓-๕ ซม. มีขนปกคลุมโดยทั่วไป ภายในมีเมล็ดรูปไข่ใหญ่ ๐.๕-๑ ซม.

ส่วนที่ใช้เป็นยา

เมล็ด

สรรพคุณและวิธีใช้

ใช้รักษาโรคผิวหนังจำพวกกลาก

โดยใช้เมล็ดในตำพอกแผลแล้วเกี่ยวกับน้ำมันมะพร้าว เอน้ำมันทาบริเวณที่เป็น

การขยายพันธุ์

ใช้เพาะเมล็ด, ตอนกิ่ง ที่นิยมคือ การเพาะเมล็ด

สภาพดินฟ้าอากาศ

ชอบดินร่วนปนทราย และชอบอยู่ใกล้แหล่งน้ำ

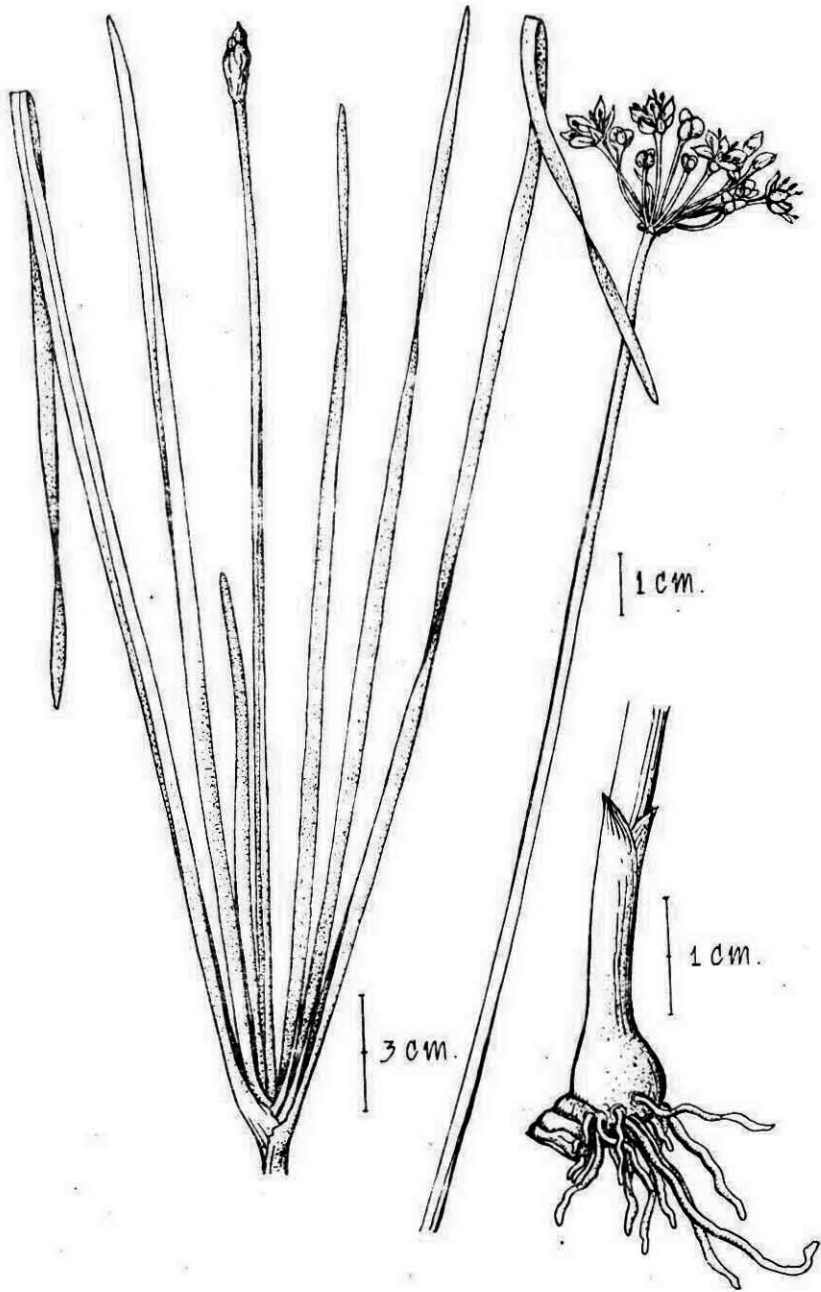
การปลูก

เตรียมดินโดยขุดหลุม กว้าง ยาว และลึกด้านละ ๑ ม. ตากดินทิ้งไว้ ๑ สัปดาห์ ใช้ปุ๋ยคอกคลุกเคล้าดินรองก้นหลุมทิ้งไว้อีก ๑ สัปดาห์ จากนั้นจึงนำต้นกล้าลงปลูก กลบดินให้แน่น รดน้ำให้ชุ่ม และควรรใช้ไม้ปักยึดลำต้น กันโยกด้วย

การบำรุงรักษา

ในระยะแรกต้องรดน้ำทุกวัน ถ้าฝนไม่ตก จนเมื่อต้นกล้าเริ่มเจริญแข็งแรงจึงอาจเว้นได้บ้าง ถ้าแตกจัตควรพรางแสงให้ นอกจากนี้ควรพรวนดินและกำจัดวัชพืชรอบโคนต้นบ้างเป็นครั้งคราว

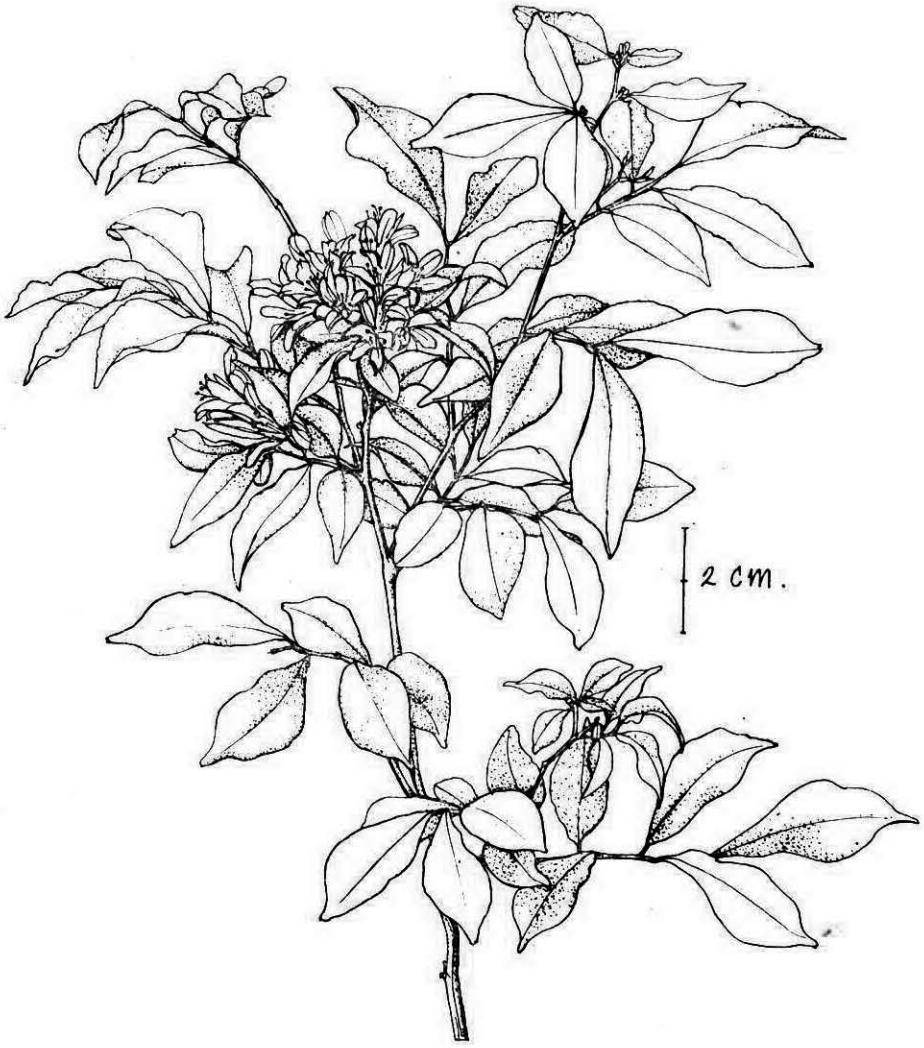
๖

กุ๋ยช่าย

Allium tuberosum Rottl. ex Spreng.

แก้ว

Murraya paniculata Jack.

แก้ว

ชอววิทยาศาสตร์
ชออน ๆ

Murraya paniculata Jack.

แก้วขาว (ภาคกลาง) แก้วพริก, ตะไหลแก้ว (ภาคเหนือ) จ้าพริก (ลำปาง) แก้วขี้ไก่ (ยะลา)

ลักษณะของพืช

เป็นไมพุ่มขนาดใหญ่ ใบเป็นใบประกอบ ติดกับลำต้นแบบสลับ แต่ละใบประกอบด้วยใบย่อย จำนวน ๓-๘ ใบ ที่มีรูปร่างคล้ายรูปไข่รูปรี หรือรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ขนาดกว้าง ๑-๒ ซม. ยาว ๒-๕ ซม. เนื้อใบเรียบเป็นมันและสีเขียวเข้ม ดอกออกเป็นช่ออยู่ตามซอกโคนใบที่อยู่บริเวณปลายยอด ก้านช่อดอกยาว ช่อหนึ่งมี ๓-๑๘ ดอก ดอกสีขาว กลิ่นหอม มีขนาด ๑-๒.๕ ซม. เป็นดอกสมบูรณ์เพศ ผลรูปรีสีแดงขนาด ๑-๑.๕ ซม.

ส่วนที่ใช้เป็นยา

ใบสด

สรรพคุณและวิธีใช้

แก้อาการปวดฟัน

ใช้ใบสดตำพอแหลกแช่เหล้าโรงในอัตราส่วน ๑๕ ใบย่อยหรือ ๑ กรัม ต่อเหล้าโรง ๑ ช้อนชา หรือ ๕ มิลลิลิตร เอาน้ำมาจิ้มบริเวณที่ปวด

การขยายพันธุ์

ใช้การตอนกิ่ง

สภาพดินฟ้าอากาศ

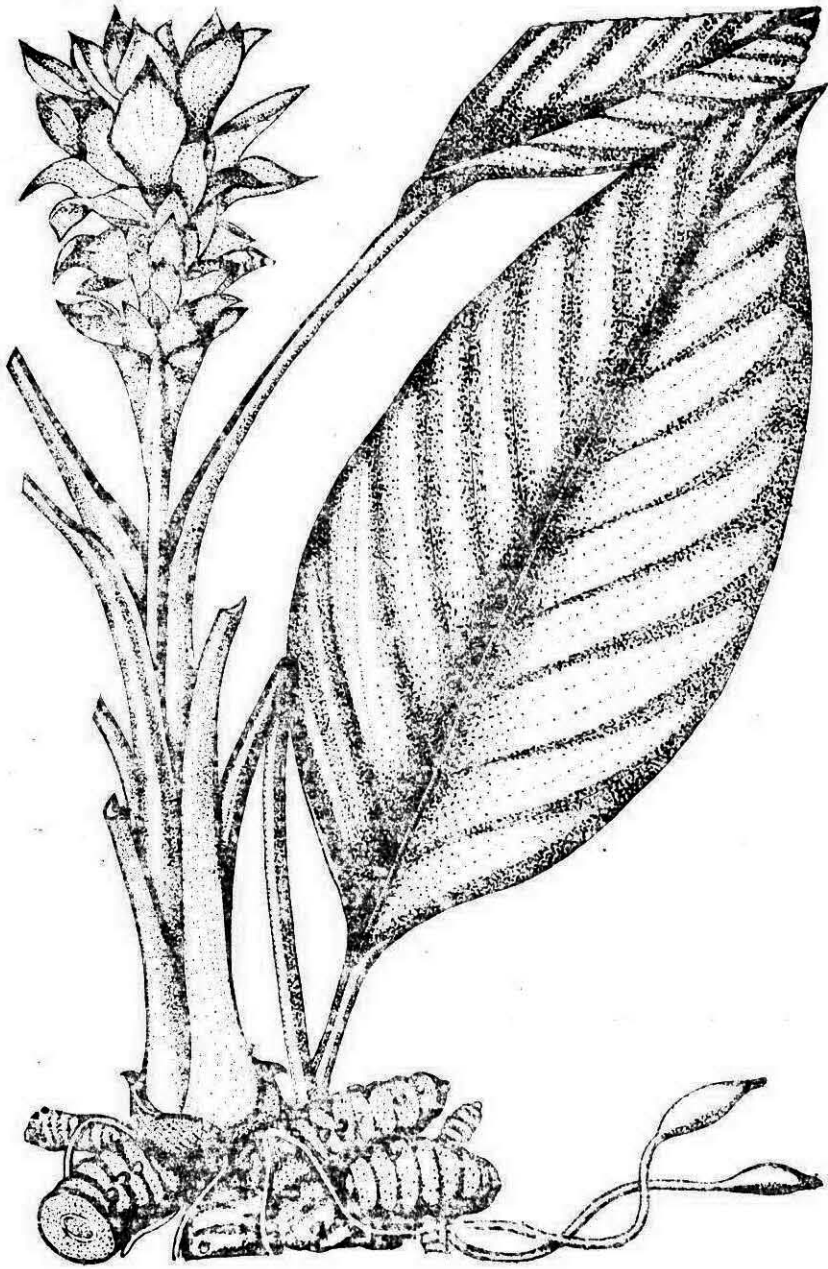
ต้นแก้วสามารถจะปลูกในดินเกือบทุกชนิด ยกเว้นดินทรายจัดเพราะการอุ้มน้ำไม่ดีและมีธาตุอาหารน้อย ซึ่งจะทำให้การเจริญเติบโตของต้นแก้วไม่ดี

การปลูก

ใช้กิ่งตอนที่มีรากพอสมควร เอาไปปลูกในกระถางหรือกระบะปลูก เพื่อให้ต้นพืชที่เกิดจากกิ่งตอนมีระบบรากแข็งแรง พอที่จะหาอาหารเลี้ยงลำต้นได้ แล้วนำไปปลูกในหลุมที่มีปุ๋ยรองพื้นบ้าง อาจจะเป็นปุ๋ยคอกหรือปุ๋ยหมัก แล้วรดน้ำทุกเช้าในระยะปลูกใหม่ ๆ

การบำรุงรักษา

ควรมีการตกแต่งกิ่งก้านเสียบ้าง ต้นแก้วเป็นไม้ประดับที่มีทรงพุ่มสวยงาม ทนทานต่อสภาพแวดล้อมไม่ต้องบำรุงรักษามาก เพียงแต่รดน้ำเป็นครั้งคราว อย่าให้พืชขาดน้ำ

ขมิ้นชัน

Curcuma domestica Val

ขมิ้นชัน

ชอวทยาศาสตร์
ชอน ๆ

ลักษณะของพืช

Curcuma domestica Val.

ขมิ้น, ขมิ้นแกง, ขมิ้นหัว (เชียงใหม่) ขมิ้น (ภาคใต้)

เป็นไม้ล้มลุกที่มีลำต้นใต้ดินเป็นเหง้า เนื้อเหง้าสีเหลือง เหง้าเล็ก
ขนาด ๑-๒ ซม. ใบรูปรียาววาวที่ขอบใบค่อนข้างขนาน ปลายใบ
แหลม เนื้อใบเรียบ ขนาดกว้าง ๘-๑๕ ซม. ยาว ๒๕-๔๐ ซม.
ก้านใบคล้ายกานยาว ๑๕-๓๐ ซม. ดอกออกเป็นช่อทรงกระบอก
ขนาดกว้าง ๔-๘ ซม. ยาว ๕-๑๕ ซม. ก้านดอกออกมาจากเหง้า
โดยตรงยาว ๗-๑๕ ซม. มีกลีบประดับขนาดใหญ่จำนวนมาก สี
เขียวอมชมพู สีตอนบนเข้มกว่าตอนล่าง ดอกสีขาวอมเหลือง
เหง้าสดหรือแห้ง

ส่วนที่ใช้เป็นยา

สรรพคุณและวิธีใช้

- ใช้รักษาโรคผิวหนังจำพวกพุพองน้ำเหลืองเสีย
โดยใช้เหง้าสดหั่นเป็นแว่นบดให้ละเอียด เอาส่วนน้ำมาทาบริเวณ
ที่เป็น หรือใช้เหง้าแห้งบดให้ละเอียดนำมาโรยแผล
- ใช้แก้อาการท้องเดินที่ไม่ใช่บิดหรืออหิวาตกโรค
โดยใช้เหง้าหั่นเป็นชิ้น ๆ ครั้งละ ๑ กำมือ น้ำหนักโดยประมาณ
สด ๑๐-๒๐ กรัม แห้งหนัก ๕-๑๐ กรัม นำมาต้มกับน้ำพอ
ประมาณ ต้มให้งวดเหลือ ๑ ใน ๓ แล้วเอาน้ำดื่ม วันละครั้ง

การขยายพันธุ์

สภาพดินฟ้าอากาศ

ใช้เหง้า

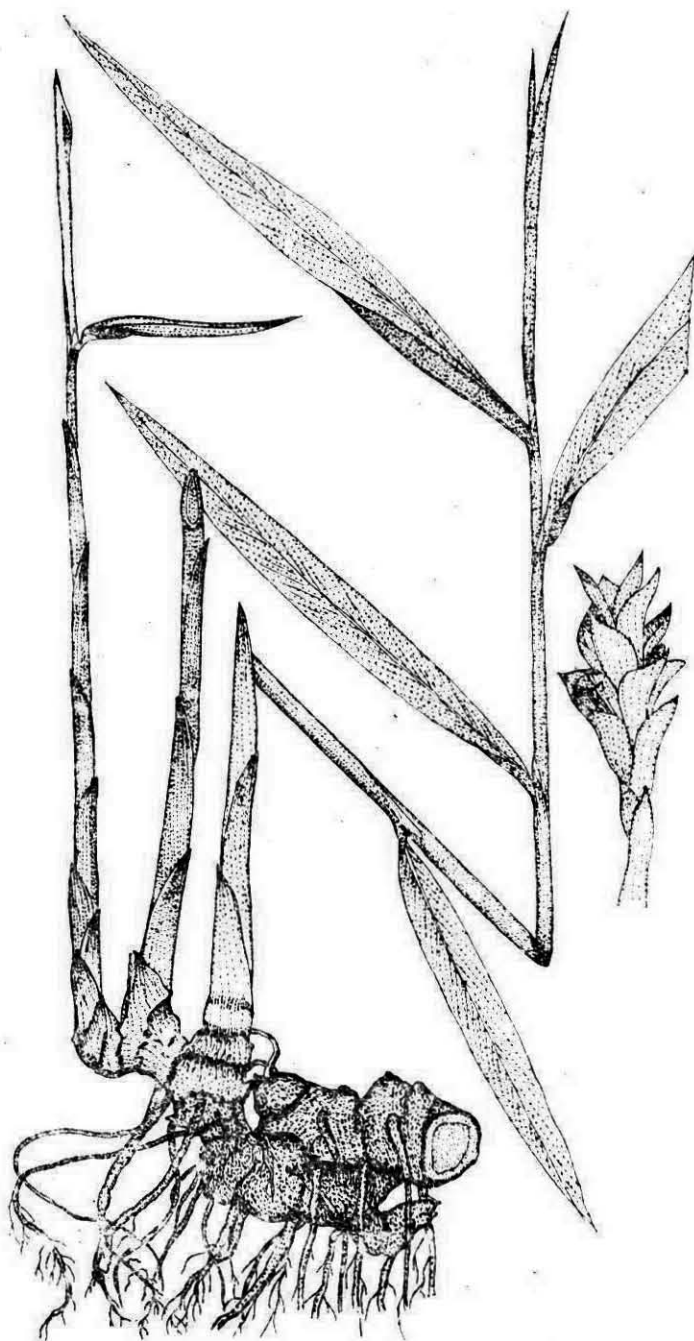
ชอบดินดี โดยเฉพาะดินร่วนซุย ซึ่งอุดมด้วยอินทรีย์วัตถุ ไม่ชอบ
น้ำขัง ต้องการความชุ่มชื้นสูง ถ้าปลูกในที่ปริมาณน้ำฝนน้อย ก็
ต้องอาศัยการชลประทานที่ดี เจริญได้ดีในที่แจ้ง

การปลูก

เตรียมดินโดยไถพรวนและตากดินไว้ ๑-๒ สัปดาห์ ใส่ปุ๋ยหมักและ
ปุ๋ยที่มีธาตุโปแตสเซียมสูงคลุกเคล้ากับดิน จากนั้นจึงเอาเหง้าลง
ปลูกลึกเพียง ๕-๘ ซม. การปลูกควรปลูกเป็นแถว ระยะระหว่าง
ต้นคือ ๑๕-๓๐ ซม. ระยะระหว่างแถว ๓๐-๔๕ ซม. ใบอ่อนจะ
แทงขึ้นเหนือดินหลังจากปลูก ๔-๕ สัปดาห์ ต่อจากนั้น ๙-๑๐
เดือน จึงขุดเหง้าขึ้นมาใช้ได้

การบำรุงรักษา

คอยดูแลความสะอาดและความชุ่มชื้นของแปลงอยู่เสมอ นอกจากนี้

ขมิ้นอ้อย

Curcuma zedoaria Roscoe

ขมิ้นอ้อย

ชื่อวิทยาศาสตร์
ช่ออื่น ๆ
ลักษณะของพืช

Curcuma zedoaria Roscoe.

ขมิ้นหัวขุ่น, ขมิ้นขุ่น (ภาคเหนือ)

เป็นไม้ล้มลุกที่มีลำต้นใต้ดินเป็นเหง้า เนื้อเหง้าสีเหลือง ขนาดของเหง้าใหญ่ ก้านใบยาว ๕-๑๐ ซม. ลักษณะคล้ายกาบ ใบรูปรีหรือมีขอบใบก่อนข้างขนาน ปลายใบแหลม เนื้อใบเรียบ ขนาดกว้าง ๕-๑๐ ซม. ยาว ๒๐-๓๐ ซม. ดอกออกเป็นช่อทรงกระบอกยาว ๕-๑๐ ซม. ก้านช่อดอกออกมาจากเหง้าโดยตรง ยาว ๑๐-๒๐ ซม. ที่ช่อดอกมีกลีบประดับขนาดใหญ่รองรับแต่ละดอกอยู่ ซึ่งกลีบเหล่านี้มีสีเขียว ถ้าอยู่ส่วนบนอาจมีสีอมชมพูม่วง ดอกสีขาว กลีบเลี้ยงสีขาวอมเหลืองซีด

ส่วนที่ใช้เป็นยา
สรรพคุณและวิธีใช้

เหง้าสดหรือแห้ง

ใช้แก้อาการท้องเดินที่ไม่ใช่บิดหรืออหิวาตกโรค

ใช้เหง้าหั่นเป็นชิ้น ๆ ใช้ครั้งละ ๑ กำมือ หรือน้ำหนักสด ๒๐-๓๐ กรัม น้ำหนักแห้ง ๑๐-๒๐ กรัม ใส่ในน้ำพอควรต้มให้เหลือ ๑ ใน ๓ เอน้ำดื่มวันละครั้ง

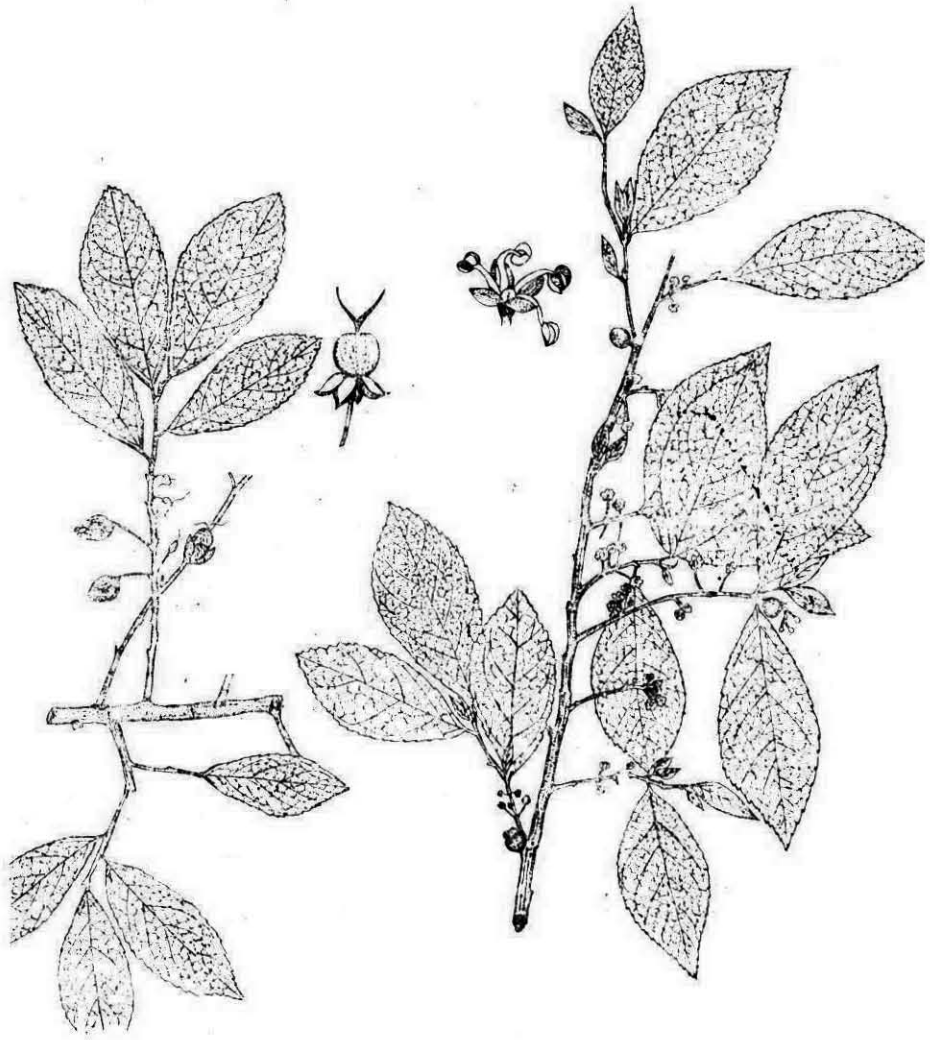
การขยายพันธุ์
สภาพดินฟ้าอากาศ
การปลูก

ใช้เหง้า

ขึ้นได้ทั่วไป โดยเฉพาะดินร่วนซุย ไม่ชอบน้ำขัง เจริญได้ดีในที่แจ้ง เตรียมดินโดยไถพรวนและตากดินไว้ ๑-๒ สัปดาห์ เพื่อให้ดินโปร่งและแสงแดดส่อง ฆ่าเชื้อโรคในดิน ใส่ปุ๋ยหมักเก่า ๆ คลุกเคล้ากับดิน จากนั้นจึงนำเหง้าลงปลูกเป็นแถว ๆ ควรปลูกให้ลึกเพียง ๕-๑๐ ซม. รดน้ำให้ชุ่ม ประมาณ ๑ ปี ขมิ้นอ้อยก็จะเจริญเติบโตเต็มที่ ควรขุดเหง้าขึ้นมาใช้ก่อนที่ต้นจะเจริญเต็มที่

การบำรุงรักษา

สังเกตความชุ่มชื้นของดินอยู่เสมอ ดูแลกำจัดวัชพืช นอกจากนี้ควรระวังเรื่องโรคและแมลงที่อาจเกิดขึ้น

ข่อย

Streblus asper Lour.

ข่อย

๔ ๔
ชอวิชาศาสตร์

๔ ๔
ชออน ๆ

ลักษณะของพืช

Streblus asper Lour.

ส้มพอ (เลข) ขรอย (ภาคใต้)

เป็นไม้ยืนต้น มักมีขนอยู่โดยทั่วไป ใบอยู่เดี่ยว ติดกับลำต้นแบบ
สลับ ทวีใบมีรูปร่างหลายลักษณะ มีทั้งรูปรี รูปสี่เหลี่ยมขนมเปียก
ปูน รูปไข่ ปลายใบมน โคนใบแหลม ขอบใบหยัก ขนาดกว้าง
๒-๔ ซม. ยาว ๓-๗ ซม. เนื้อใบหยาบและระคายมือ ดอกสี
เหลืองอ่อน หรือสีเหลืองอมเขียว มีทั้งดอกตัวผู้และดอกตัวเมีย
อยู่ตามซอกโคนก้านใบ ดอกตัวเมียอยู่เดี่ยว ๆ ดอกตัวผู้มีขนาดเล็ก
กว่ามากและอยู่รวมกันเป็นช่อ ผลสีเหลืองรูปไข่ขนาด ๐.๕-๑ ซม.

ส่วนที่ใช้เป็นยา

เปลือกต้นสด

สรรพคุณและวิธีใช้

แก้อาการปวดฟัน

ใช้เปลือกต้นสด ขนาดประมาณ ๑ กำมือ สับเป็นชิ้น ต้มกับน้ำพอ
ควรและใส่เกลือจนเค็ม ต้มนาน ๑๐-๑๕ นาที เอน้ำขณะยังอุ่นอม

การขยายพันธุ์

ใช้วิธีเพาะเมล็ดหรือตอนกิ่ง

สภาพดินฟ้าอากาศ

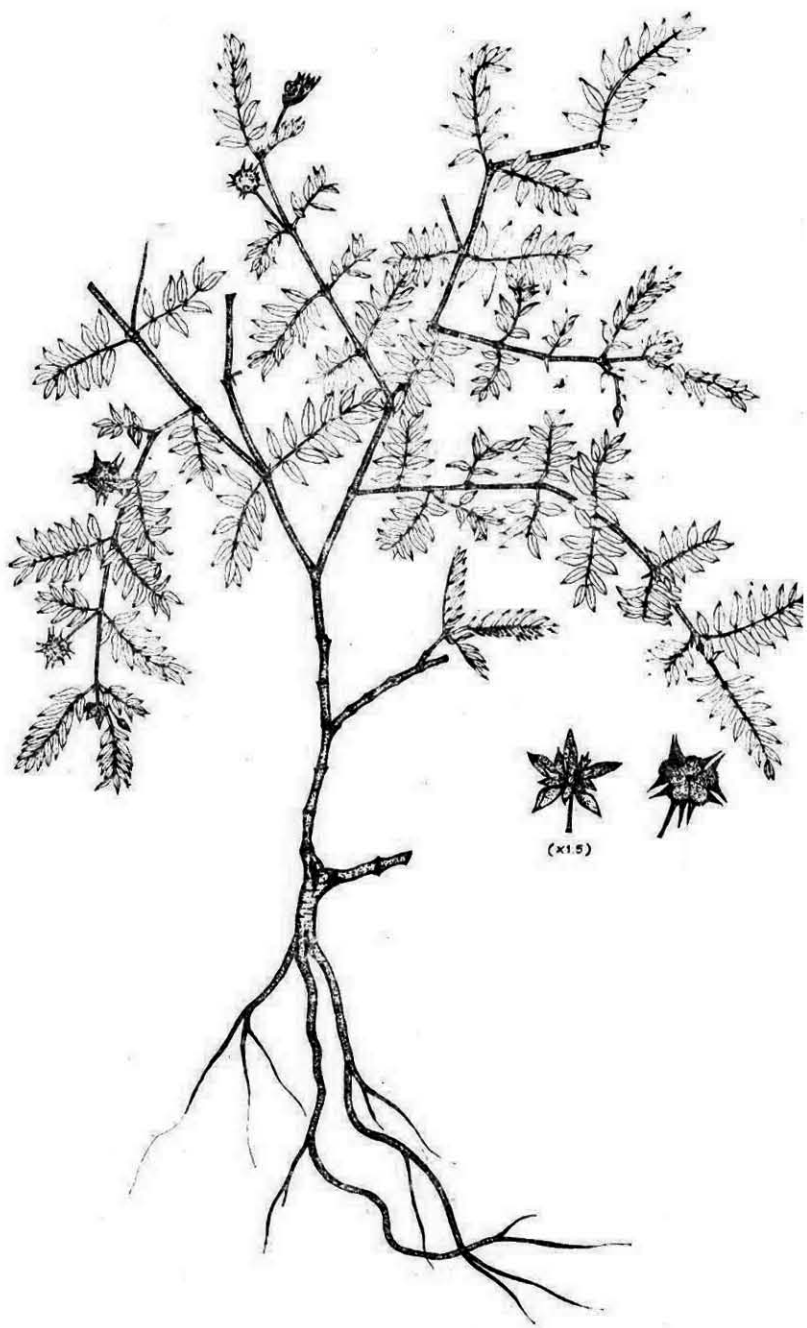
พืชชนิดนี้สามารถเจริญเติบโตได้ในสภาพดินฟ้าอากาศทั่ว ๆ ไป ใน
เขตร้อนชื้นที่ไม่มีน้ำขังและพื้นที่ไม่เป็นดินทรายจัด

การปลูก

ใช้กิ่งตอนที่มีรากพอสมควรปลูกลงในหลุม หรือใช้เมล็ดเพาะลงใน
กระบะเพาะ จนกระทั่งต้นกล้าโตมีใบจริง ๔-๕ ใบ แล้วแยกเอา
ไปปลูกในถุงพลาสติก พอต้นกล้าโตพอสมควรเอาไปปลูกในหลุม
รดน้ำทุกวันจนกระทั่งต้นพืชตั้งตัวได้

การบำรุงรักษา

ไม่ต้องเอาใจใส่มาก เพียงแต่คอยตกแต่งกิ่งก้านเสียบ้าง เพื่อให้ทรง
พุ่มสวยงามและรับแสงแดดได้ทั่วถึง และรดน้ำบ้างในฤดูแล้ง

โกกกระสุน

โคกกระสุน

ชื่อวิทยาศาสตร์

Tribulus terrestris Linn.

ชื่ออื่น ๆ

หนามกระสุน (ลำปาง) หนามกิน (ตาก)

ลักษณะของพืช

เป็นพืชล้มลุก มีขนเล็กน้อยกระจายทั่วต้น ใบติดกับลำต้นแบบตรงกันข้าม ใบยาว ๑-๖ ซม. ประกอบด้วยใบย่อย ๓-๗ คู่ ใบย่อยรูปร่างคล้ายรูปไข่ หรือมีขอบใบก่อนข้างขนาน ปลายใบมนหรือแหลมเล็กน้อย ขนาดกว้าง ๓-๔ มม. ยาว ๘-๑๐ มม. ก้านใบสั้น มีหูใบรูปรียาวแหลมขนาดยาว ๓ มม. ดอกเดี่ยวออกตามมุมก้านใบ ก้านดอกสั้นกว่าก้านใบ ดอกสีเหลืองขนาด ๑-๑.๕ ซม. ผลรูปทรงกลมขนาด ๑ ซม. มี ๕ พู แต่ละพูมีหนามแหลม ๒ อัน ทั้งต้นหรือทั้งห้า ใช้ได้ทั้งสดหรือแห้ง

ส่วนที่ใช้เป็นยา

ใช้เป็นยาขับปัสสาวะ

สรรพคุณและวิธีใช้

ใช้วันละ ๑ กำมือ หรือน้ำหนักสด ๖๐-๗๐ กรัม แห้งหนัก ๒๕ ถึง ๓๕ กรัม ต้มกับน้ำ ๔ ถ้วยชา ต้มให้เหลือ ๓ ถ้วยชา แบ่งรับประทานก่อนอาหาร วันละ ๓ ครั้ง ครั้งละ ๑ ถ้วยชา

การขยายพันธุ์

ใช้เมล็ด

สภาพดินฟ้าอากาศ

ขึ้นได้ทั่วไป แม้แต่ในดินแลว เช่น ดินทราย หรือดินลูกรัง โคนกระสุนเป็นวัชพืชที่พบตามที่ต่างๆ เช่น ริมทาง ริมหาดทราย ที่กร้างว่างเปล่า หรือในแหล่งการเกษตร เป็นต้น

การปลูก

ไม่พบว่ามี การปลูก เนื่องจากเป็นวัชพืชที่พบได้ทั่วไป

จันทน์เทศ

Myristica fragrans Houtt.

จันทน์เทศ

ชอวทยาศาสตร์
ชอน ๆ
ลักษณะของพืช

Myristica fragrans Houtt.

—
เป็นไม้ยืนต้น ใบเดี่ยวติดกับลำต้นแบบสลับ ก้านใบยาว ๑ ซม. ใบรูปร่างรีหรือเรียวยาวที่มีขอบใบค่อนข้างขนาน ปลายใบแหลมมากกว่าโคนใบ เนื้อใบเรียบเป็นมัน สีด้านบนเข้มกว่าด้านล่าง ขอบใบเรียบ ขนาดกว้าง ๒-๖ ซม. ยาว ๕-๑๓ ซม. ดอกออกตามซอกมุมก้านใบสีเหลืองครีม กลิ่นหอม ขนาดใหญ่ประมาณ ๑ ซม. มีทั้งดอกตัวผู้และดอกตัวเมีย อาจพบอยู่เดี่ยวหรือเป็นช่อเล็ก ดอกตัวผู้มีเกสรตัวผู้ ๘-๑๒ อันติดกันคล้ายแท่ง ดอกตัวเมียรังไข่มีขนปลายเกสรแยกเป็น ๒ แฉก ผลรูปรีหรือเกือบกลม ขนาด ๓-๖ ซม. สีน้ำตาล ภายในมีเมล็ดสีน้ำตาล ๑ เมล็ด ขนาดใหญ่ ๑-๓ ซม. มีรกสีแดงลักษณะแตกเป็นร่างแหหุ้มเมล็ด ถิ่นแห่ง, ลูกจันทน์ (เมล็ดแห้ง), ดอกจันทน์ (รกแห้ง)

ส่วนที่ใช้เป็นยา
สรรพคุณและวิธีใช้

๑. ใช้แก้ไอ

ใช้แก่นแห้งครั้งละ ๑ กำมือ หรือหนักประมาณ ๑๕ กรัม ต้มกับน้ำพอประมาณเคี่ยวให้งวดเหลือ ๑ ใน ๓ ต้มก่อนอาหารเช้าและเย็น หรือ เข้า-กลางวัน-เย็น

๒. ใช้แก้อาการคลื่นไส้อาเจียนที่เกิดจากธาตุไม่ปกติ

๒.๑ ใช้ลูกจันทน์ ๑-๒ เมล็ด หรือหนัก ๗-๑๕ กรัม ทบเอาเปลือกออกอย่างไฟพอเหลืองต้มกับน้ำพอประมาณเคี่ยวให้งวดเหลือ ๑ ใน ๓ เอาน้ำดื่ม

๒.๒ ใช้ดอกจันทน์ ๓-๕ ดอก หรือหนัก ๕-๗ กรัม ต้มกับน้ำพอประมาณ เคี่ยวให้เหลือ ๑ ใน ๓ เอาน้ำดื่ม

การขยายพันธุ์

ใช้เพาะเมล็ด

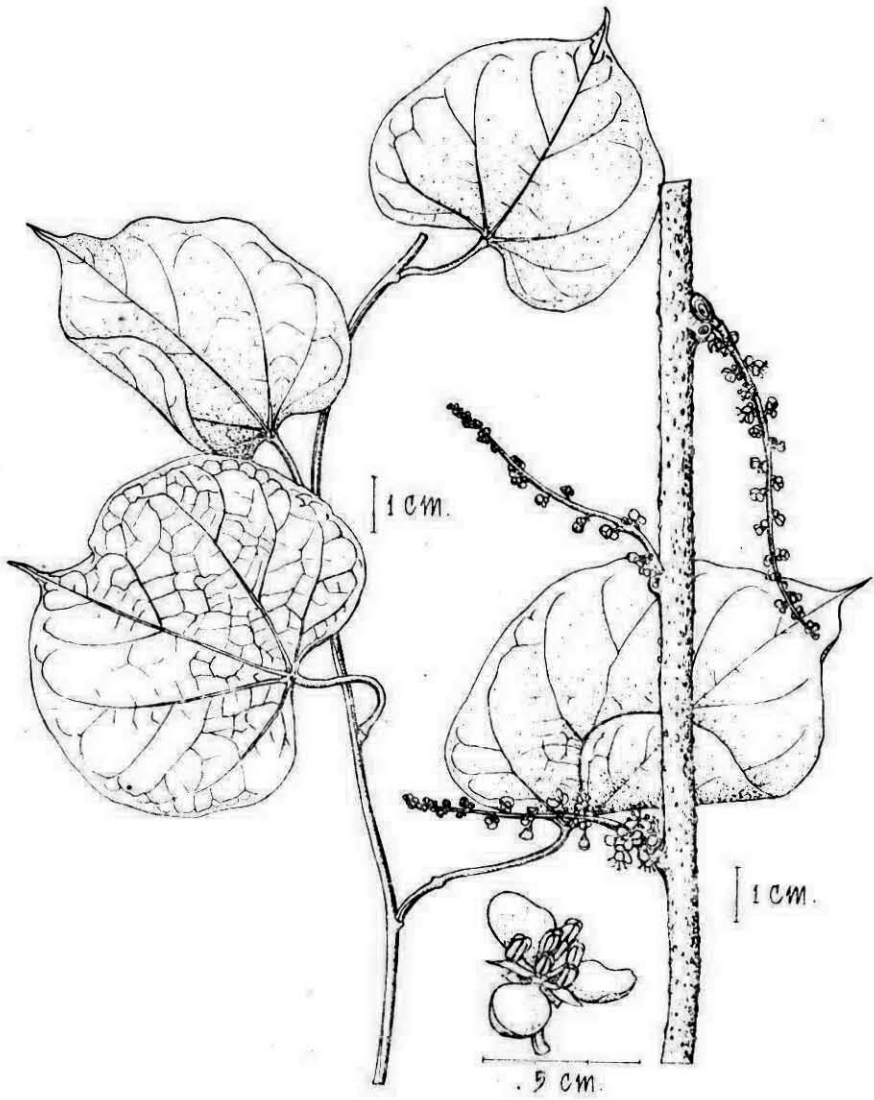
ต้นฉบับเป็นหน้าว่าง

- สภาพดินฟ้าอากาศ ชอบดินร่วนซุย อุณหภูมิอากาศหรือวัตถุ มีความชื้นและปริมาณน้ำ
 อุณหภูมิสมบูรณ์ ไม่ชอบที่น้ำขังหรือที่แห้งแล้งเกินไป ปลูกมากทาง
 ภาคใต้ของไทย
- การปลูก เพาะเมล็ดในเรือนเพาะชำ หรือในที่ร่มอื่น ๆ เมล็ดที่นำมาเพาะ
 ควรเก็บใหม่ ๆ สำหรับเมล็ดที่สมบูรณ์จะงอกภายใน ๔-๖ สัปดาห์
 หลังจากนั้นเมื่อต้นกล้าสูง ๑๕ ซม. หรืออายุประมาณ ๖ เดือน
 จึงย้ายลงปลูกในแปลง ใช้ระยะปลูกดีกว่าปกติเพื่อเลือกเพศ คือ
 ระยะระหว่างต้นประมาณ ๗ ม. ต้นจะเริ่มออกดอกเมื่ออายุ ๕-๘ ปี
 ซึ่งจะทำให้แยกเพศได้ คัดต้นตัวผู้ออกให้เหลือต้นตัวผู้ ๑ ต้นต่อ
 ต้นตัวเมียทุก ๆ ๑๐ ต้น
- การบำรุงรักษา ในระยะเริ่มปลูกต้องทำร่มบังแสงแดดให้ต้นอ่อน จนกว่าต้นจะเจริญ
 แข็งแรงจึงเอาออก คอยดูแลความชุ่มชื้น และกำจัดวัชพืช นอกจาก
 จากนั้นต้องระวังเรื่องโรคและแมลงที่อาจเกิดขึ้นได้ในบางฤดูกาล

THAI NATIONAL ASSEMBLY LIBRARY

3961119488

ชิงช้าชาต

Tinospora cordifolia (Willd.) Miers

ยิงข้ายาลี

ชื่อวิทยาศาสตร์
ชื่อย่อ
ลักษณะของพืช

Tinospora cordifolia (Wild) Miers.

จูงจาลิงตัวแม่ (ภาคเหนือ)

เป็นไม้เลื้อย ลำต้นขนาดเท่านิ้วมือ ผิวมีรอยแตกนูนกระจายทั่วไป ไม่มีขนหรือหนาม ใบเดี่ยวติดกับลำต้นแบบสลับ ก้านใบยาว ๒-๔ ซม. ใบรูปร่างคล้ายหัวใจ ปลายใบแหลม ขอบใบเรียบ ใบมีความกว้างใกล้เคียงกับความยาวขนาด ๔-๖ ซม. ดอกสีเหลืองออกเป็นช่อตามมุมก้านใบ มีทั้งดอกตัวผู้และดอกตัวเมีย ดอกตัวเมียมีรังไข่ที่ภายในมี ๓ ห้อง ผลรูปไข่สีแดงส้ม ขนาด ๑-๑.๕ ซม.

ส่วนที่ใช้เป็นยา
สรรพคุณและวิธีใช้

เถาหรือลำต้นสด

ใช้แก้ไข้

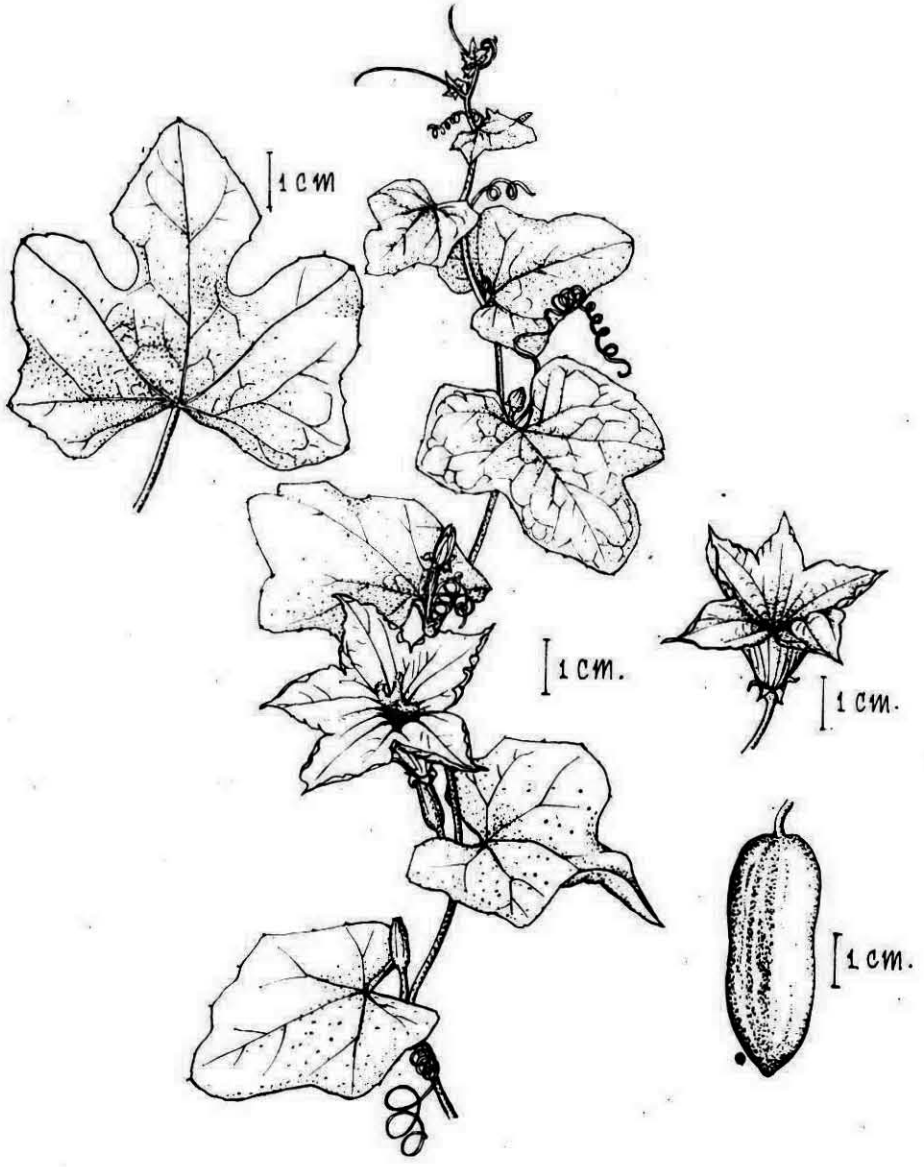
ใช้ครั้งละ ๒-๓ คืบ (๓๐-๔๐ กรัม) ตำคั้นเอาน้ำดื่มหรือต้มกับน้ำพอควร เคี้ยวให้เหลือ ๑ ใน ๓ เอาน้ำดื่ม ก่อนอาหาร วันละ ๑-๒ ครั้ง หรือเวลามีอาการ

การขยายพันธุ์
สภาพดินฟ้าอากาศ
การปลูก

นิยมใช้วิธีการปักชำ

ขึ้นได้ทั่วไป ไม่เลือกชนิดดิน มักพบตามที่รกร้างทั่ว ๆ ไป

ปลูกง่าย โดยตัดเถาแก่ยาวประมาณ ๑๐ ซม. ปักชำลงในดินให้เอียงเล็กน้อย รดน้ำให้ชุ่ม เมื่อแตกยอดใหม่ควรมีไม้หลักหรือค้ำไม้สำหรับให้ต้นเจริญเลื้อยพัน หลังจากทีลำต้นเจริญแข็งแรงก็แล้วไม่จำเป็นต้องดูแลเอาใจใส่แต่ประการใด

ตำลึง

Coccinia grandis (L.) Voigt.

ตำลึง

ชื่อวิทยาศาสตร์
ช่ออื่นๆ

ลักษณะของพืช

Coccinia grandis (L.) Voigt. (Syn. *C. indica* Wight. & Arn.)
ผักแคบ (ภาคเหนือ)

เป็นไม้เลื้อย ใบเดี่ยวติดกับลำต้นแบบสลับ ใบมีรูปร่างคล้ายรูปไข่หรือรูปห้าเหลี่ยม ขอบใบเรียบหรือหยักเว้าลึก ๕ หยัก โคนใบเว้ารูปหัวใจ เนื้อใบค้ำบนหนาเบเล็กน้อย ด้านใต้ใบมีต่อมขนาดเล็กอยู่ที่ฐานของเส้นใบใหญ่ ขนาดใบมีความกว้างใกล้เคียงกับความยาว ๕-๑๕ ซม. ก้านใบยาว ๒-๔ ซม. ดอกมีทั้งดอกตัวผู้และดอกตัวเมีย ซึ่งออกตามมุมก้านใบดอกสีขาวขนาด ๒-๔ ซม. ผลรูปรีกว้าง ๑-๒ ซม. ยาว ๒-๕ ซม. ผลแก่สีแดงสด

ส่วนที่ใช้เป็นยา
สรรพคุณและวิธีใช้

ใบสด

๑. ใช้แก้โรคผิวหนังจำพวกเริมและงูสวัด

ใช้ใบสดประมาณ ๒ กำมือ ตำให้ละเอียดเติมดินสอพอง ๑ ใน ๔ ส่วน นำมาทาบ่อยๆ บริเวณที่เป็น

๒. แก้พิษแมลงสัตว์ กัด ต่อย (ไม่รวมพิษงู)

ใช้ ๒-๑๐ ใบ ชี้หรือตำให้แหลก นำมาทาหรือพอก ใช้ดีสำหรับแก้พิษมดคันไฟหรือใบตำแย

การขยายพันธุ์
สภาพดินฟ้าอากาศ

ใช้เมล็ด หรือปักชำ ที่นิยมคือปักชำ

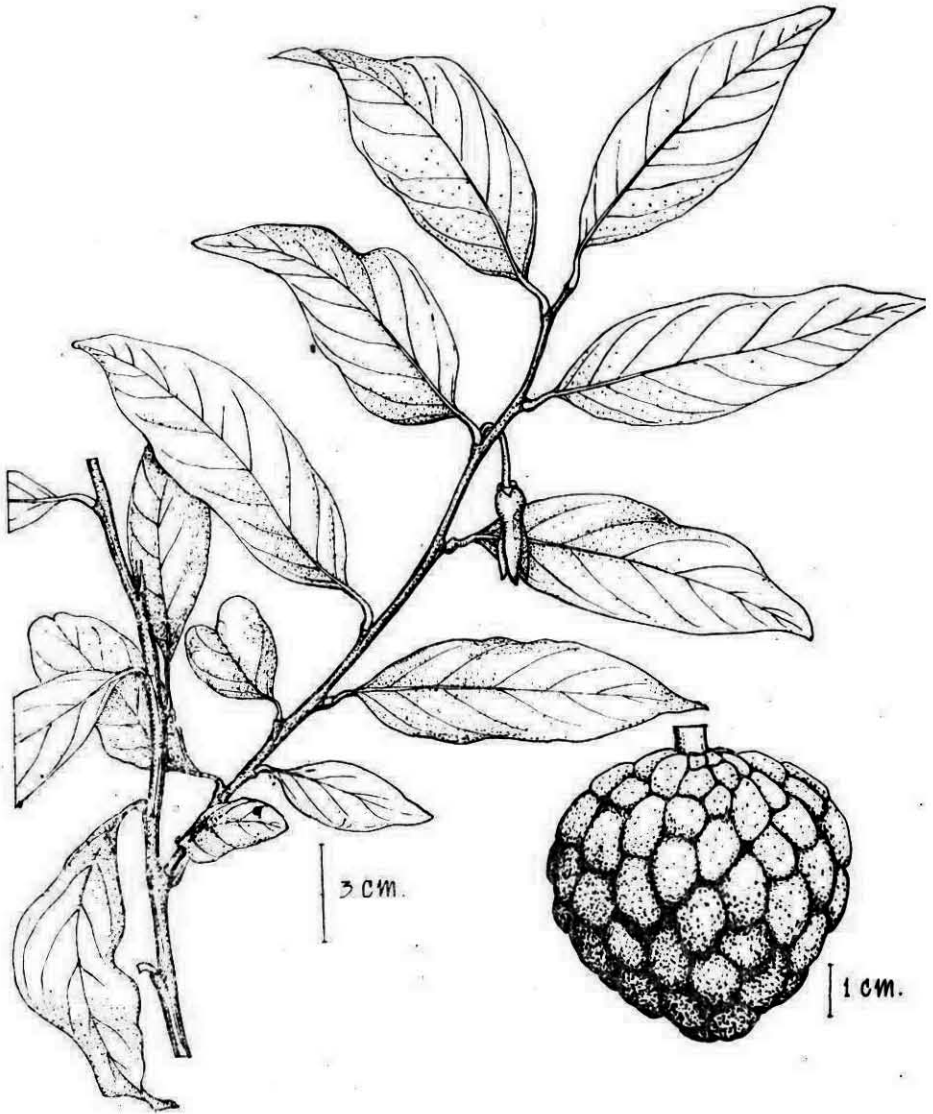
ขึ้นได้ดีไปในดินแทบทุกชนิด ชอบดินร่วนซุย ทนแล้งและทนฝนได้ดี ปลูกได้ตลอดปี

การปลูก

ตัดเถาแก่ยาวประมาณ ๑๐ ซม. และมีตาอยู่ ๒ ตา ปักชำลงในดินให้เหลือตาโผล่เหนือระดับดิน ๑ ตา และฝังอยู่ในดิน ๑ ตา กอดินรอบๆ ให้แน่น รดน้ำให้ชุ่ม และควรทำค้างไม้เตี้ยๆ ให้ต้นเจริญเลื้อยพันโดยทั่วไป มักปลูกตามริมรั้วบ้าน เพื่อเก็บยอดรับประทานเป็นผัก

การบำรุงรักษา

ตำลึงเป็นพืชที่ปลูกง่าย ไม่ต้องเอาใจใส่มากนัก แต่ถ้าต้องการให้ต้นเจริญดีและเก็บยอดได้ตลอดไป ควรตัดแต่งกิ่งอยู่เสมอ เพื่อให้ต้นโปร่งและแตกแขนงใหม่ และใส่ปุ๋ยโคนต้นบ้างเป็นครั้งคราว นอกจากนี้ควรดูแลกำจัดโรคแมลงให้ด้วย

น้อยหน่า

Annona squamosa Linn.

น้อยหน่า

๔ วิชาพฤกษศาสตร์
๕ ๕
ช่ออื่น ๆ

Annona squamosa Linn.

มะนอแน่, มะแน่, น้อยหน่า (ภาคเหนือ) หมักเขียว (ภาคอีสาน)
ลาหนัง (ปัตตานี)

ลักษณะของพืช

เป็นไม้ยืนต้น ใบเดี่ยวติดกับลำต้นแบบสลับ ก้านใบยาว ๐.๕-๑.๕ ซม. ใบรูปร่างคล้ายรูปไข่ รูปรีหรือรียาวขอบใบค่อนข้างขนานปลายใบแหลม โคนใบมนหรือแหลม กว้าง ๒-๖ ซม. ยาว ๕-๑๐ ซม. ดอกออกเดี่ยว งามดูมก้านใบ สีเหลืองอมเขียวและมีกลิ่นหอม ดอกรูปรียาววาวหลอดกว้าง ๓-๕ มม. ยาว ๑.๕-๒ ซม. และมี ๓ กลีบ ผลรูปทรงกลมขนาด ๕-๑๐ ซม. ผิวของผลเป็นตุ่มนูนตามตำแหน่งและจำนวนของเมล็ดที่อยู่ภายในผล เมล็ดสีดำเป็นมัน รูปไข่ขนาดกว้าง ๓-๖ มม. ยาว ๑ ซม. มีเนื้อสีขาวชุ่มรสหวานหุ้มเมล็ด

ส่วนที่ใช้เป็นยา

ใบสด, หรือเมล็ด สด-แห้ง

สรรพคุณและวิธีใช้

ใช้กำจัดเหา

ใช้ใบสดโขลกและใส่น้ำพอแฉะชะโลมที่ผม เอาผ้าบางคลุมไว้สักครู่แล้วจึงสระทำความสะอาดผม หรือ ใช้เมล็ดสดหรือแห้ง ๑๐-๒๐ เมล็ด บบพอกแตก เอาแต่เนื้อในเมล็ดโขลก ให้ละเอียดผสมน้ำมันพืชหรือสัตว์ ทาวันละ ๓-๔ ครั้ง

การขยายพันธุ์

ใช้ เพาะเมล็ด, ตัดตา, ทาบกิ่ง, ท่อกิ่งหรือตอนกิ่ง ที่นิยมคือ การเพาะเมล็ด

สภาพดินฟ้าอากาศ

ขึ้นได้ในดินแทบทุกชนิด ชอบดินร่วนปนทราย หรือดินดำร่วนซุย ไม่ชอบน้ำขัง ทนต่อสภาพแห้งแล้งได้ดี ควรปลูกต้นฤดูฝน

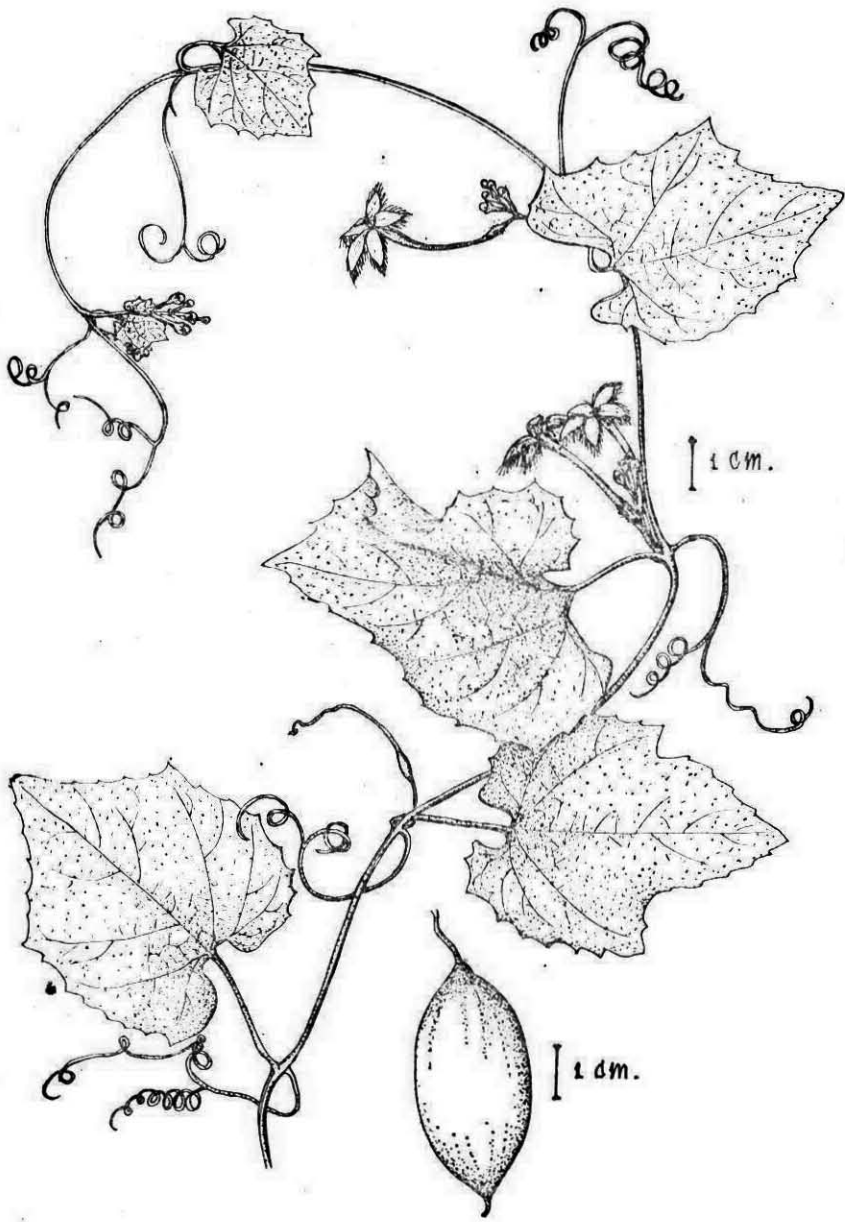
ต้นฉบับเป็นหน้าว่าง

การปลูก

เตรียมดินโดยขุดดินตากแดดทิ้งไว้ ๑ สัปดาห์ ไถพรวนอีกครั้งก่อน
ปลูก ขุดหลุมขนาดกว้าง ยาว และลึก จำนวน ๒๐ ซม. ใช้ปุ๋ย
คอกมูลกิ้งก่าดินรอกันหลุม ย้ายต้นกล้าที่มีอายุ ๑ ปี ลงปลูกกลบ
ดินให้แน่นรดน้ำให้ชุ่มถ้าแดดจัดควรทำร่มบังแสงแดดให้ หรืออาจ
ปลูกโดยหยอดเมล็ดลงในแปลงเลยก็ได้ โดยขุดดินให้ลึกเพียง ๕ ซม.
หยอดเมล็ดลงหลุมละ ๓-๕ เมล็ด กลบดินให้แน่น รดน้ำให้ชุ่ม
เมื่อต้นเจริญเติบโตดีควรถอนต้นที่ไม่แข็งแรงทิ้ง ให้เหลือหลุมละ
๑-๒ ต้นเท่านั้น

การบำรุงรักษา

ระยะแรกปลูกต้องรดน้ำทุกวัน ถ้าฝนไม่ตก ทำร่มบังแดดให้ แต่
เมื่อต้นเจริญแข็งแรงแล้วก็ไม่จำเป็น หมั่นกำจัดวัชพืชอยู่เสมอ เมื่อ
อายุ ประมาณ ๓ ปี น้อยหน่าจะเริ่มให้ผล ภายหลังเก็บผลหมดแล้ว
ต้องตัดแต่งกิ่งเพื่อช่วยไม่ให้ต้นโทรมเร็วเกินไป หลังจากแต่งกิ่ง
ควรพรวนดินกำจัดวัชพืชรอบโคนต้น และใส่ปุ๋ยคอกหรือปุ๋ยหมัก
ให้ปีละ ๒ ครั้ง คือเมื่อถึงต้นฤดูฝนครั้งหนึ่ง และเมื่อเริ่มติดผลอีก
ครั้งหนึ่งเพื่อช่วยให้ผลตก

ບວບໝ

Trichosanthes cucumerina Linn.

บวบขม

ชื่อวิทยาศาสตร์
ชื่ออื่น ๆ

ลักษณะของพืช

Trichosanthes cucumerina Linn

มะเขือขม (ภาคเหนือ)

เป็นพืชล้มลุกจำพวกไม้เถาเลื้อยยาวได้ถึง ๕-๖ เมตร ลำต้นเป็นเหลี่ยม มีขนอยู่ทั่วไป บางซ้อมีหนวดขาว ใบเดี่ยวติดกับลำต้นแบบสลับ ทั่วไปมีรูปทรง ๓-๕ เหลี่ยม หรือหยักเว้า ๓-๕ หยัก ขนาดใบกว้างและยาว ๓-๑๐ ซม. โคนใบรูปหัวใจ อาจมีขนมาก เฉพาะใต้ใบหรือมีอยู่ทั่วทั้ง ๒ ด้าน ดอกมีทั้งดอกตัวผู้และดอกตัวเมีย ดอกตัวผู้สีขาว ยาวประมาณ ๑ ซม. อยู่รวมกันเป็นช่อ ดอกตัวเมียมักอยู่เดี่ยวๆ ผลรูปรางรี ขนาดยาว ๒-๔ ซม. กว้าง ๑-๒.๕ ซม. ปลายผลแหลม เมล็ดแบน ยาวประมาณ ๑ ซม. อยู่ในเยื่อหุ้มสีแดงผลสด

ส่วนที่ใช้เป็นยา

สรรพคุณและวิธีใช้

ใช้กำจัดเหา

โดยใช้ ๑-๒ ผลโขลกให้ละเอียด นำทั้งน้ำและเนื้อชะโลมให้ทั่วศีรษะ เอาผ้าบางคลุมไว้ประมาณครึ่งชั่วโมง จึงทำความสะอาดผม

การขยายพันธุ์

ใช้เมล็ด

สภาพดินฟ้าอากาศ

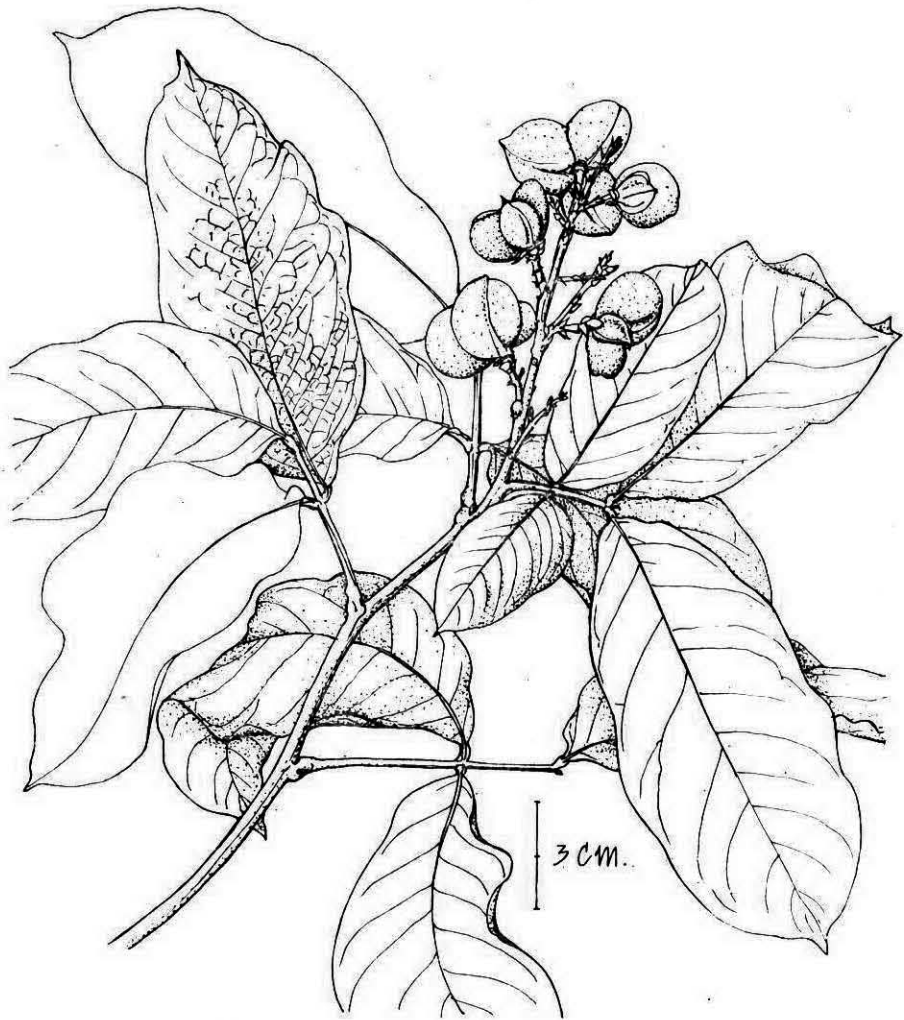
สามารถจะปลูกได้ในเขตร้อน เขตร้อนชื้น สามารถจะขึ้นได้ดีในดินร่วน มีการระบายน้ำได้ดี อินทรีย์วัตถุสูง มีแสงแดดส่องตลอดวันและมีน้ำเพียงพอ

การปลูก

ใช้เมล็ดเพาะลงในกระบะเพาะ แล้วแยกต้นกล้าที่มีอายุประมาณ ๒-๓ เดือน ลงไปชำในถุงพลาสติก ถุงละต้น จนกระทั่งต้นกล้าโตและแข็งแรงพอสมควร จึงนำไปปลูกในหลุม หรือจะเอาเมล็ดลงไปปลูกในแปลงก็ได้ โดยให้โรยเมล็ดเป็นแถว พอต้นกล้าโตถอนแยกให้ต้นกล้าห่างกัน ๑๐ ซม.

การบำรุงรักษา

ระยะที่ปลูกใหม่ๆ ควรมีการดูแลรักษาให้ดี ซึ่งอาจจะมีเพลี้ยอ่อน คุดน้ำเลี้ยงยอคอ่อน และหนอนกัดกินใบอ่อน พอต้นพืชโตควรมีการพ่นยาฆ่าแมลงประเภท ถูกตัวตายหรือประเภทซึมซาบบ้างเพื่อเป็นการป้องกัน การทำลายของแมลง

ประคำดีควาย

Sapindus rorak A.DC.

ประคำติควาย

ชื่อวิทยาศาสตร์

Sapindus rarak A.DC.

ชื่ออื่น ๆ

มะคำติควาย (ภาคกลาง, ภาคใต้) มะซັก, หมักซັก, สัมป่อยเทศ (ภาคเหนือ)

ลักษณะของพืช

เป็นไม้ยืนต้น ใบติดกับลำต้นแบบสลับ ใบยาว ๒๐-๔๐ ซม. ประกอบด้วย ใบย่อย ๖-๑๒ คู่ ใบย่อยรูปร่างเรียวยาวหรือขอบใบค่อนข้างขนานกัน ปลายใบและโคนใบแหลม บางครั้งตัวใบอาจเรียวก้าง และมีเนื้อใบ ๒ ข้าง ไม่เท่ากัน เนื้อใบเรียบ ขนาดกว้าง ๒-๔ ซม. ยาว ๕-๑๐ ซม. ดอกออกรวมกันเป็นช่อ ยาว ๑๐-๒๐ ซม. ดอกสีขาวอมเหลืองหรืออมเขียว ขนาด ๕ มม. ผลรูปทรงเกือบกลม ขนาด ๑-๒ ซม. สีส้ม ภายในมีเมล็ดขนาดใหญ่ ๑ เมล็ด

ส่วนที่ใช้เป็นยา

ผลสดหรือแห้ง

สรรพคุณและวิธีใช้

ใช้รักษาโรคผิวหนังจำพวก พุพอง น้ำเหลืองเสีย ใช้ ๑๐-๑๕ ผล ต้มกับน้ำพอประมาณ นำเฉพาะน้ำมาชะล้าง หรือแช่บริเวณที่เป็นแผลนาน ๕ นาที ทั้งเวลาเช้าและเวลาเย็น

การขยายพันธุ์

ใช้เมล็ด

สภาพดินฟ้าอากาศ

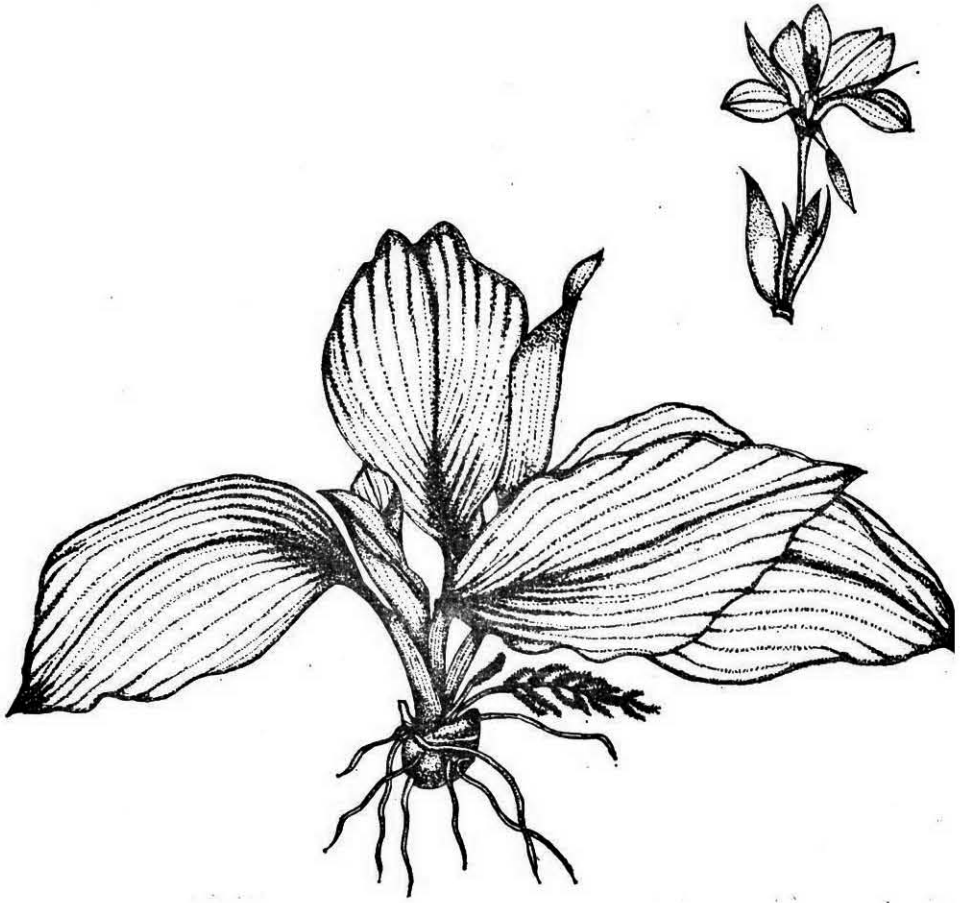
ขึ้นได้ในดินร่วนหรือดินร่วนปนทราย

การปลูก

ใช้เมล็ดแช่น้ำก่อนนำไปเพาะ เพื่อให้งอกได้เร็วขึ้น แล้วนำไปเพาะในกระบะเพาะ หรือเพาะในถุงพลาสติก จนต้นกล้าโตสูงประมาณ ๑ ฟุต จึงนำไปปลูกในหลุม

การบำรุงรักษา

ดูแลต้นกล้าที่ปลูกใหม่ ๆ ซึ่งมักจะมีแมลงพวกเพลี้ยจั่นกัดกินใบ ถ้ามีแมลงมากควรฉีดด้วยยาฆ่าแมลง

เปราะหอม

Kaempferia galanga Linn.

เปราะหอม

ชื่อวิทยาศาสตร์
ช่ออื่น ๆ
ลักษณะของพืช

Kaempferia galanga Linn.

ว่านแผ่นดินเย็น, ว่านหอม, ว่านดินดิน (ภาคเหนือ)

เป็นพืชล้มลุกที่มีลำต้นเป็นเหง้าอยู่ใต้ดิน สีเนื้อเหลืองเข้มตามขอบนอก เนื้อด้านในสีจาง มีกลิ่นหอม ใบเดี่ยวโผล่ขึ้นมาจากเหง้าใต้ดิน ๒-๓ ใบ วางตัวอยู่ในแนวราบเหนือพื้นดินเล็กน้อย รูปรีกว้างก่อนข้างกลมหรือรูปไข่ป้อม ปลายใบแหลม โคนใบมนหรือเว้าเล็กน้อย บางครั้งอาจพบขอบใบมีสีแดงคล้ำ ทั่วไปมีขนาดกว้าง ๕-๑๐ ซม. ยาว ๗-๑๕ ซม. ก้านใบเป็นกาบ ยาว ๑-๓ ซม. ดอกออกรวมกันเป็นช่อยาว ๒-๔ ซม. มี ๔-๑๒ ดอก แต่ละดอกมีกลีบประดับ ๒ กลีบ ร่องรับอยู่ ดอกสีขาวหรือขาวอมชมพู กลีบล่างเป็นสันยาวและมีจุดม่วง

เหง้าสดหรือแห้ง

ส่วนที่ใช้เป็นยา
สรรพคุณและวิธีใช้

ใช้แก้อาการปวดท้อง ท้องอืด ท้องเฟ้อ

ใช้เหง้าแห้งเป็นชั้น ๆ $\frac{1}{2}$ - ๑ กำมือ หรือน้ำหนักสด ๑๐-๑๕ กรัม น้ำหนักแห้ง ๕-๑๐ กรัม ต้มกับน้ำพอประมาณเคี่ยวให้งวดลงเหลือ ๑ ใน ๓ เอน้ำดื่ม

การขยายพันธุ์
สภาพดินฟ้าอากาศ
การปลูก

ใช้เหง้า

ชอบดินร่วนปนทราย มีความชุ่มชื้นเพียงพอ เจริญได้ดีในที่ร่ม เติบโตขึ้นโดยพรวนดินให้ร่วนซุย ตากดินทิ้งไว้ ๑-๒ สัปดาห์ ใช้เหง้าปลูกกลบดินพอมีค จากนั้นจึงรดน้ำให้ชุ่ม ระยะปลูกใหม่ ๆ ควรรดน้ำทุกวันจนกว่าจะแตกใบอ่อนโผล่ขึ้นเหนือดิน ถ้าอากาศแห้งแล้งควรรดน้ำให้ด้วย

การบำรุงรักษา

เปราะหอมเป็นพืชล้มลุก ฉะนั้นจะมีอายุเพียงปีเดียวต้นก็จะแห้งไป เมื่อมีดอกและใบเริ่มแห้ง ควรรีบขุดเหง้าขึ้นมาเก็บไว้เพื่อใช้ในการขยายพันธุ์ คราวต่อไป

ผัก GRAT หัวแหวน

Spilanthes paniculata Wall. ex DC.

ผักคราดหัวแหวน

ชื่อวิทยาศาสตร์

Spilanthes paniculata Wall. ex DC.

ช่ออื่น ๆ

ผักคราด (ภาคกลาง) ผักเผ็ด (ภาคเหนือ) ผักคุ่มหู (ภาคใต้)

ลักษณะของพืช

เป็นพืชล้มลุก ใบเดี่ยวติดกับลำต้นแบบสลับ ใบรูปไข่ โคนใบมน ปลายใบแหลม ขอบใบหยักเล็กน้อย เนื้อใบค่อนข้างเรียบ ใต้ใบ มีขนเล็กน้อย ขนาดของใบกว้าง ๒-๗ ซม. ยาว ๒-๕ ซม. ดอก ออกรวมเป็นช่ออัดแน่น รูปกรวยขนาดใหญ่ ๐.๕-๐.๗ ซม. ยาว ๑-๑.๕ ซม. ดอกที่อยู่ริม ๆ มีกลีบสีเหลืองขนาดเล็กยื่นออกมา ส่วนดอกที่อยู่ภายในมีขนาดเล็กมากและมีสีเหลือง

ส่วนที่ใช้เป็นยา

ดอกสด

สรรพคุณและวิธีใช้

ใช้แก้อาการปวดฟัน

โดยใช้ดอกตำกับเกลืออมหรือกัดไว้บริเวณที่ปวด

การขยายพันธุ์

ใช้ลำต้น

สภาพดินฟ้าอากาศ

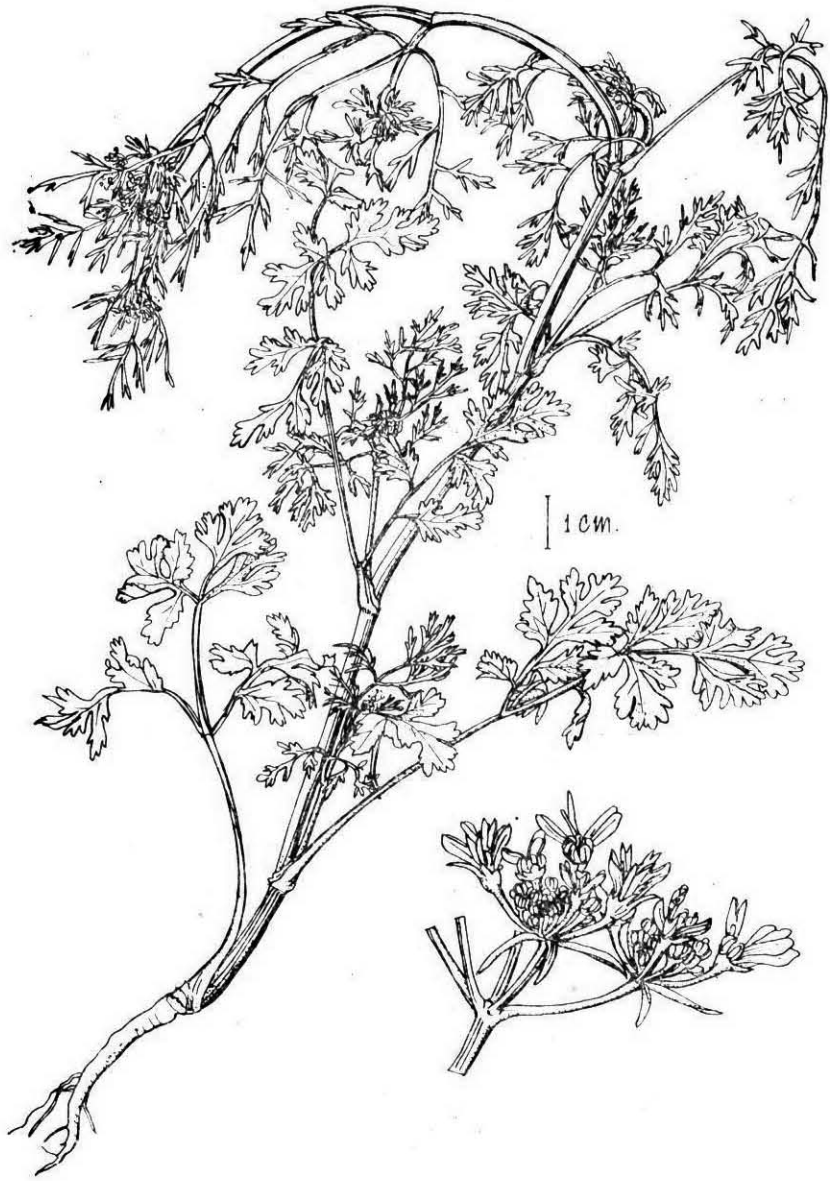
ชอบขึ้นในที่ที่มีความชื้นสูง หรือที่ร่มเงาต้นไม้ใหญ่ใกล้ ๆ แหล่งน้ำ สามารถจะเจริญเติบโตดีในดินเหนียวหรือดินร่วน

การปลูก

ใช้ลำต้นที่มีข้อ ๒-๓ ข้อ ผึ่งลงไปในดินให้ส่วนของข้ออยู่ใต้พื้นดินและให้ส่วนยอดโผล่เหนือผิวดิน

การบำรุงรักษา

เนื่องจากพืชชนิดนี้เป็นวัชพืชที่สามารถขึ้นได้ทั่ว ๆ ไป จึงไม่จำเป็นต้องดูแลรักษาแต่ประการใด

ผักชี

Coriandrum sativum Linn.

ผักชี

ชื่อวิทยาศาสตร์
ชื่ออื่น ๆ

Coriandrum sativum Linn.

ผักชีลา (ทั่วไป) ผักหอมบ้อม, ผักหอมผอม (ภาคเหนือ) ผักหอม
น้อย (ภาคอีสาน) ผักหอม (นครพนม)

ลักษณะของพืช

เป็นพืชล้มลุกที่มีใบติดกับลำต้นแบบสลับ ก้านใบยาว ๑-๑.๕ ซม.
ใบประกอบด้วยใบย่อยจำนวนมาก ขนาดและรูปร่างต่างกัน บางครั้ง
พบใบย่อยรูปเกือบกลมขอบใบจักเป็นฟัน บางครั้งขอบใบจักฝอย
ละเอียดและลึกเข้ามากลางใบ ใบย่อยขนาด ๑-๒.๕ ซม. เป็นจักฟัน
ละเอียด กว้าง ๐.๕-๑.๕ มม. ยาว ๓-๑๐ มม. ดอกออกรวมกัน
เป็นช่ออยู่ที่ปลายยอดหรือมุมก้านใบ ก้านช่อยาว ๒-๑๐ ซม. ช่อ
ดอกใหญ่ ดอกสีขาวหรือขาวอมชมพูวงมีขนาด ๑-๔ มม. ผลรี
หรือค่อนข้างกลม ขนาด ๒-๓ มม. ผลแก่จะแตกเป็น ๒ ซีก
ภายในมี ๒ เมล็ด

ส่วนที่ใช้เป็นยา

ผลแห้ง

สรรพคุณและวิธีใช้

ใช้แก้อาการคลื่นไส้อาเจียนที่เกิดจากธาตุไม่ปกติ

ใช้ครั้งละ ๕-๑๐ ช้อนชา หรือหนัก ๗.๕-๑๕ กรัม ต้มกับน้ำพอ
ควรเคี้ยวให้งวดเหลือ ๑ ใน ๓ เอน้ำดื่ม หรืออาจใช้ผลผักชีครึ่ง
ส่วนผสมกับเมล็ดเทียนดำ ๑.๕-๓ ช้อนชา หรือ ๓.๕-๗.๕ กรัม
ต้มกับน้ำพอสมควรเคี้ยวให้งวดเหลือ ๑ ใน ๓ เอน้ำดื่ม

การขยายพันธุ์

ใช้เมล็ด

สภาพดินฟ้าอากาศ

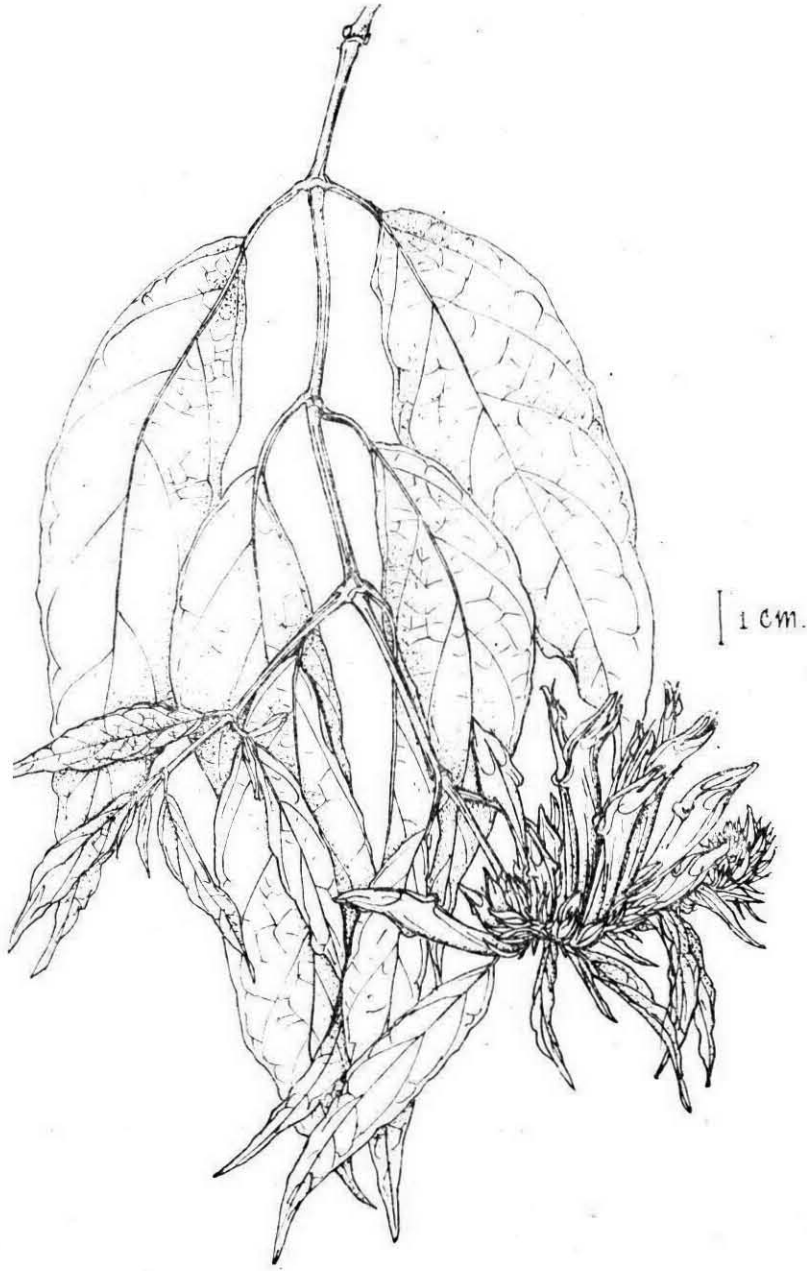
ชอบดินร่วนซุย ไม่ชอบน้ำขัง และควรปลูกในฤดูหนาวหรือที่มี
อากาศเย็น

การปลูก

เตรียมดินโดยยกแปลงขนาดกว้าง และยาวตามต้องการ ปลูกโดย
ใช้เมล็ดหว่านลงในแปลงได้เลย ทั้งนี้เนื่องจากผักชีเป็นพืชอายุสั้น
โตเร็วและมีระยะปลูกดี หลังจากนั้นเมื่อต้นกล้ามีใบจริง ๒ ใบ หรือ
อายุประมาณ ๑๕ วัน จึงถอนต้นที่ไม่แข็งแรงออกบ้าง เพื่อให้เหลือ
ไว้ในแปลงจำนวนพอเหมาะ ไม่ชิดแน่นจนเกินไป

การบำรุงรักษา

หมั่นดูแลความสะอาดและความชุ่มชื้นของแปลงอยู่เสมอ และตลอด
อายุการปลูก มักไม่มีแมลงรบกวน จึงไม่จำเป็นต้องฉีดยาป้องกันแต่
อย่างใด

พญาขอ

Clinacanthus nutans (Burm.f.) Lindau

พญาयो

ชื่อวิทยาศาสตร์
ชื่ออื่น ๆ

Clinacanthus nutans (Burm. f.) Lindau

พญาปล้องทอง, กงคาเย็น (ภาคกลาง) ผักมันไก่, ผักสิ้นเขียด
(เชียงใหม่) พญาปล้องดำ (ลำปาง)

ลักษณะของพืช

เป็นไม้เลื้อยหรือไม้พุ่มเลื้อย ลำต้นสีเขียว ไม่มีหนาม ใบเดี่ยวติดกับลำต้นแบบตรงกันข้าม ใบรูปรียาว ปลายใบและโคนใบแหลม ขนาดใบกว้าง ๐.๕-๒ ซม. ยาว ๖-๑๐ ซม. ก้านใบยาว ๓-๑๐ มม. ดอกออกเป็นช่อแน่นที่ปลายยอด แต่ละดอกมีใบประดับสีเขียวรูปรียาวแหลมยาว ๑ ซม. ติดที่โคนดอก ดอกมีกลีบสีแดงลักษณะเป็นหลอดยาว ๒-๓.๕ ซม. ปลายหลอดแยกเป็น ๒ ส่วน มีเกสรตัวผู้และเกสรตัวเมียยาวโผล่พ้นหลอด

ส่วนที่ใช้เป็นยา

ใบสด

สรรพคุณและวิธีใช้

๑. ใช้รักษาโรคผิวหนังจำพวกเริมและงูสวัด

ใช้ใบสดประมาณ ๑ กำมือ (ขนาดที่ให้สามารถเพิ่มขึ้นหรือลดลงได้ตามอาการ) ตำผสมเหล้า ทาบ่อย ๆ

๒. ใช้แก้พิษแมลงสัตว์ กัดต่อย (ไม่รวมพิษงู)

ใช้ ๒-๑๐ ใบ ชยหรือทำให้แหลก นำมาทาหรือพอก

การขยายพันธุ์

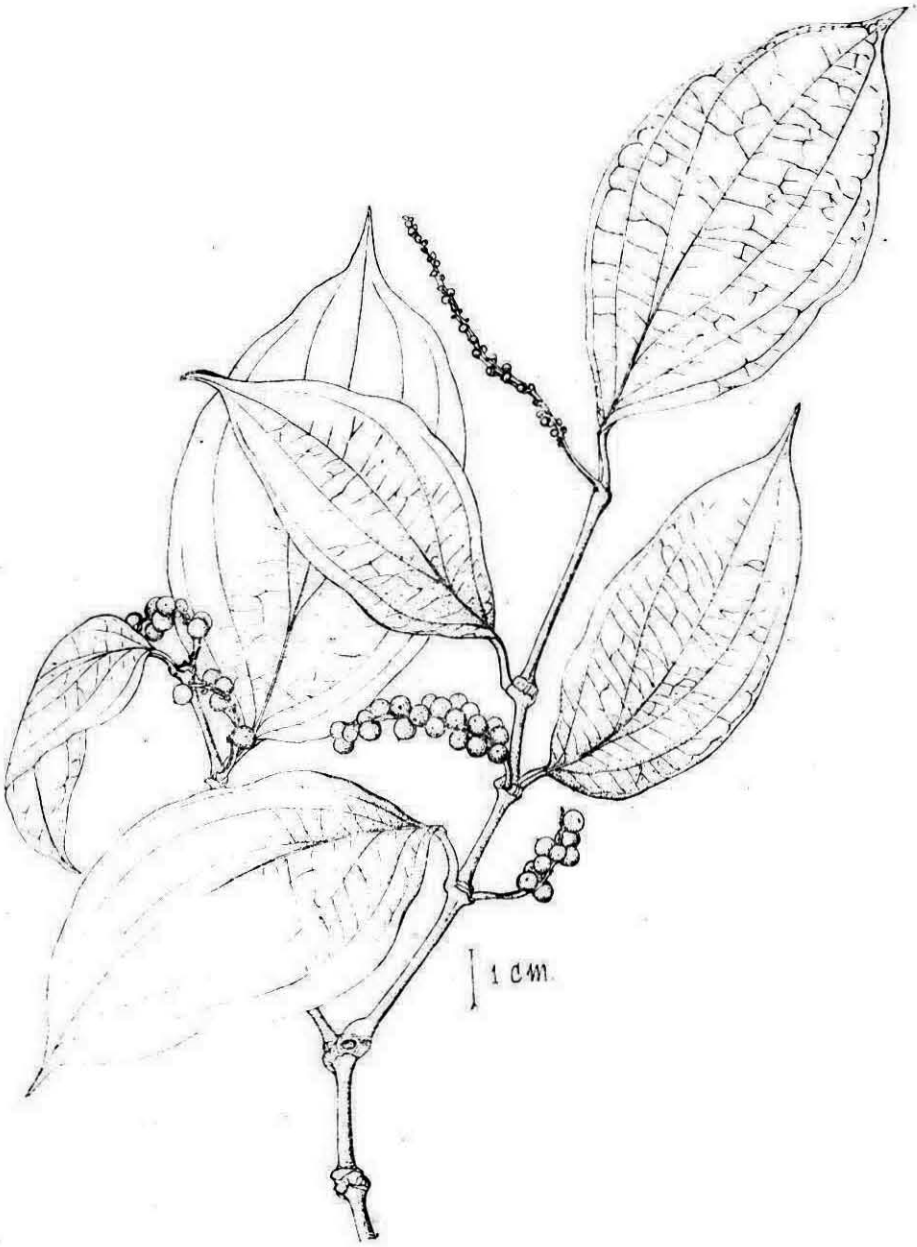
ใช้ปักชำ

สภาพดินฟ้าอากาศ

ขึ้นได้ทั่วไป โดยเฉพาะดินร่วนปนทราย เจริญได้ดีในที่แจ้งและที่ร่ม

การปลูก

ตัดต้นตรงส่วนที่ไม่อ่อนและไม่แก่จนเกินไป ขำลงในดินที่ต้องการ รดน้ำให้ชุ่มทันที และหลังขำใหม่ ๆ ควรรดน้ำทุกวัน จนกว่ากิ่งขำจะเจริญแข็งแรงดี

พริกไทย

Piper nigrum Linn.

พริกไทย

ชื่อวิทยาศาสตร์
ชื่อย่อ
ลักษณะของพืช

Piper nigrum Linn.

พริกน้อย (ภาคเหนือ)

เป็นไม้เลื้อยมีทั้งต้นตัวผู้และต้นตัวเมีย ลำต้นมีข้อและปล้องชัดเจน ใบเดี่ยวติดกับลำต้นแบบสลับ รูปร่างคล้ายรูปไข่หรือรี ปลายใบแหลม โคนใบมน หรือแหลมเล็กน้อย ขนาดใบกว้าง ๓.๕-๖ ซม. ยาว ๗-๑๐ ซม. ก้านใบยาว ๑๐-๒๐ มม. ดอกออกเป็นช่ออยู่ตามข้อในทิศตรงข้ามกับใบ ช่อดอกตัวเมียมีกลีบประดับรูปเกือบกลม ขนาด ๔-๕ มม. ติดอยู่ตามแกนช่อดอกรองรับดอก รังไข่กลม ปลายเกสรแยก ๓-๕ แฉก ช่อดอกตัวผู้มีดอกที่มีเกสรตัวผู้ ๒ อัน ผลอยู่รวมกันบนช่อยาว ๕-๑๕ ซม. ผลรูปทรงกลมขนาด ๓-๖ มม. แก่แล้วมีสีดำ ภายในมี ๑ เมล็ด

ส่วนที่ใช้เป็นยา

ผล (ซึ่งเรียกว่า พริกไทยดำ) หรือ เมล็ด (ซึ่งเรียกว่าพริกไทยร้อนหรือพริกไทยขาว)

สรรพคุณและวิธีใช้

ใช้แก้อาการปวดท้อง ท้องอืด ท้องเฟ้อ

ใช้ผลหรือเมล็ดทำเป็นผง ครั้งละ ๒-๓ ช้อนชา หรือหนัก ๐.๕-๑ กรัม ผสมน้ำสุกรับประทาน วันละ ๓ ครั้ง เหมาะสำหรับผู้ใหญ่ ใช้บักขำ

การขยายพันธุ์

ขึ้นได้ในดินทั่วไป แต่ชอบดินที่มีอินทรีย์วัตถุสูง มีการระบายน้ำดี ชอบอากาศอบอุ่นและชื้น ควรปลูกในต้นฤดูฝน

สภาพดินฟ้าอากาศ

การปลูก

โดยทั่วไปนิยมปลูกโดยใช้ค้าง ก่อนปลูกเตรียมดินโดยขุดหลุมขนาด กว้าง ๔๐ ซม. ยาว ๖๐ ซม. และลึก ๔๐ ซม. ใช้ปุ๋ยคอกผสมดิน ร่องกันหลุม นำยอดพันธุ์ลงปลูกในหลุม ยอดพันธุ์นั้นใช้ลำต้น ส่วนยอดหรือส่วนอื่นที่ไม่แก่จัด อายุ ๑ ปี มีขนาดยาว ๔๐-๕๐ ซม. และมีข้ออยู่ ๕-๗ ข้อ บักขำไว้จนออกรากแข็งแรงก่อนนำลง ปลูกหรือตัดยอดลงปลูกเลยก็ได้

ต้นฉบับเป็นหน้าว่าง

อีกวิธีหนึ่งอาจปลูกโดยไม่ใช้ค้างก็ได้ เนื่องจากการปลูกโดยใช้ค้าง มีต้นทุนสูง แต่มีข้อเสีย คือ ผลผลิตจะน้อยกว่าการปลูกโดยวิธีแรก การปลูกวิธีนี้มีการเตรียมพันธุ์แตกต่างจากวิธีแรกเล็กน้อย โดยตัดกิ่งพันธุ์ ออกเป็นข้อ ๆ ทุกข้อ การตัดจะตัดระหว่างกลางของแต่ละปล้อง นำไปชำในแปลงปักชำซึ่งอยู่ในที่ร่มรำไร หลังจากนั้น ๑-๒ เดือน จึงขุดใส่ถุง ต่อมาอีก ๑ เดือนจึงนำไปปลูกเช่นเดียวกับวิธีแรก

การบำรุงรักษา

พริกไทยเป็นพืชที่ต้องการความเอาใจใส่ดูแลอย่างใกล้ชิด เมื่อเริ่มปลูกต้องบำรุงให้ รดน้ำวันเว้นวัน เมื่ออายุ ๑ เดือนจึงเอาร่มบังออก การปลูกใช้ค้างเมื่อต้นเริ่มแตกยอดอ่อนและยาวพอสมควร ต้องใช้เชือกฟางหรือเถาวัลย์ผูกยอดให้แนบค้าง ปลิดยอดอ่อนที่ไม่แข็งแรงออกบ้าง เหลือยอดที่สมบูรณ์ที่สุดไว้เพียงต้นละ ๒-๓ ยอด เพื่อให้ไม่แย่งอาหารกัน การผูกยอดและตัดแต่งนี้ต้องทำทุกสัปดาห์ จนกว่าพริกไทยจะสูงถึงยอดค้าง พูนดินและใส่ ปุ๋ยคอกหลังกำจัดวัชพืชรอบโคนต้นในฤดูแล้งควรคลุมโคนต้นด้วยหญ้าฟางหรือเปลือกถั่ว เพื่อช่วยรักษาความชุ่มชื้นในดิน และเป็นปุ๋ยให้พริกไทยเมื่อเน่าสลาย นอกจากนี้ ต้องคอยระวังโรคและแมลงศัตรูให้ด้วย

สำหรับการปลูกโดยไม่ใช้ค้าง หลังจากปลูก ๓๐-๕๐ วัน ต้องคอยเด็ดยอดที่โผล่มาจากดินตามโคนต้นทิ้ง เพื่อให้กิ่งแขนงแตกกิ่งก้านสาขามากขึ้น เมื่อต้นออกดอกก่อนอายุครบ ๑ ปี ควรเด็ดดอกทิ้งให้หมด ถ้าปล่อยให้ต้นจะแคะแกระน เมื่อต้นยังเล็กหมั่นถอนวัชพืชที่โคนต้น เมื่อต้นเจริญเติบโตแตกกิ่งแขนงออกจากกิ่งเดิม ต้องหาไม้เล็ก ๆ ค้ำยันกิ่งแขนงเดิมให้ตั้งตรง จนกว่าจะแข็งแรงพอที่จะพยุงลำต้นได้ ทุก ๆ ปีควรใส่ ปุ๋ยอย่างน้อยปีละ ๒ ครั้ง นอกจากนี้ก็ต้องคอยระวังโรคและแมลงให้ด้วย

๔๖

พญ

Piper betel Linn.

พลู

ชื่อวิทยาศาสตร์

Piper betel Linn.

ชื่ออื่น ๆ

พลูเหลือง, พลูจีน, พลูทองกลาง (ภาคกลาง)

ลักษณะของพืช

เป็นไม้เลื้อย ที่มีข้อและปล้องเห็นชัดเจน และมีรากออกรอบข้อ ใบเดี่ยวติดกับลำต้นแบบสลับ มีรูปร่างคล้ายรูปไข่ป้อม ปลายใบรูปหัวใจ เนื้อใบบริเวณโคนใบอาจไม่เท่ากัน ขอบใบเรียบขนาดใบกว้าง ๒-๑๐ ซม. ยาว ๔-๑๓. ซม. ดอกออกรวมกันเป็นช่อแน่น ออกตามข้อในทิศตรงกันข้ามกับใบ มีทั้งช่อดอกตัวผู้และช่อดอกตัวเมีย ดอกตัวผู้มีเกสรตัวผู้ ๒ อัน ดอกตัวเมียมีปลายเกสร ๓-๕ แฉก

ส่วนที่ใช้เป็นยา

ใบสด

สรรพคุณและวิธีใช้

ใช้รักษาโรคผิวหนังจำพวกลมพิษ

ใช้ใบสด ๑-๗ ใบ (จำนวนที่ใช้เพิ่มขึ้นหรือลดลงได้ตามอาการ) โขลกพอแหลก ผสมเหล้าโรงพอควรร แช่ไว้สักกระยะหนึ่ง แล้วนำมาทาบริเวณที่เป็น และควรทำเวลาจะใช้เท่านั้น

การขยายพันธุ์

ใช้ยอดเถาปักชำ

สภาพดินฟ้าอากาศ

ชอบดินร่วนปนทราย หรือดินร่วนเหนียวซึ่งระบายน้ำได้ดี ไม่ชอบแดดจัด ควรปลูกในฤดูฝน

การปลูก

เตรียมดินโดยขุดดินตากไว้ ๒-๔ สัปดาห์ แล้วจึงพรวนดินอีกครั้ง ก่อนปลูก ใช้ระยะปลูกระหว่างต้น ๑๕-๒๐ ม. ระหว่างแถว ๑๕ ม.

ขุดหลุมขนาดกว้าง ยาว และลึก ๕๐ ซม., ๔๐ ซม. และ ๓๐ ซม. ตามลำดับ ใช้ปุ๋ยคอกกลุ่กเคล้ากับดินใส่หลุมจนเต็มหลุมทั้งไว้ ๑ สัปดาห์ จากนั้นจึงนำยอดเถาที่ปักชำไว้แล้ว ๓ สัปดาห์ ลงปลูกในหลุม สำหรับยอดเถาที่ใช้เป็นท่อนพันธุ์นั้น ควรยาว ๓๐-๕๐ ซม.

ต้นฉบับเป็นหน้าว่าง

มีข้ออยู่ ๕-๗ ข้อ และไม่ควรรใช้กิ่งแขนงทำเป็นท่อนพันธุ์ เพราะมักจะไม้แตกพุ่ม เมื่อนำท่อนพันธุ์ลงไปปลูกแล้ว ควรใช้เชือกยึดเถาไว้กับไม้หลักชั่วคราว ซึ่งใช้ไม้ไผ่ขนาดเล็กยาว ๑ ม. และควรทำร่มบังแสงแดดให้ด้วย รดน้ำทั้งเช้าและเย็นเป็นเวลา ๑ สัปดาห์ ต่อจากนั้นอาจเว้นได้บ้าง เมื่ออายุ ๑-๒ เดือน จึงเอาวัสดุบังร่มออก และเมื่ออายุ ๓ เดือน จึงทำค้างถาวร โดยใช้ไม้แก่นหรือไม้ไผ่เส้นผ่าศูนย์กลาง ๖-๑๑ ซม. สูง ๓-๓.๕ ม. บัดห่างจากต้นประมาณ ๑๕ ซม. ลีกลงไปในดิน ๑ ม. ไม้หลักชั่วคราวให้ติดกับหลักใหม่ ต่อมารากที่ออกตามข้อจะเกาะติดกับหลักและต้นพุ่มก็จะเจริญเติบโตขึ้นไปเรื่อย ๆ ตามไม้ค้างพุ่ม เมื่อต้นพุ่มตั้งตัวได้แล้ว จึงรดน้ำวันเว้นวัน

การบำรุงรักษา

พรวนดินกำจัดวัชพืชรอบโคนต้น เพื่อให้แปลงโปร่งอากาศถ่ายเทสะดวก และป้องกันเชื้อโรคและแมลงต่าง ๆ อาศัย ทัศนัย กัดแท่งกิ่งเมื่ออายุมาก โดยหักขอมที่กิ่งแขนงไม้แตกใบออก กิ่งแขนงที่มีข้อจำนวนมากเกินไปควรหักให้เหลือเพียง ๕-๗ ข้อ การตัดกิ่งควรทำทุก ๆ ๓ เดือน ใส่ปุ๋ยคอก ๓ เดือนต่อครั้ง นอกจากนี้ควรป้องกันและกำจัดโรคและแมลงต่าง ๆ ด้วย

พุงทะลาย

Scaphium macropodum (Miq.) Beaume ex K. Heyne

พวงทะเลาย

ชื่อวิทยาศาสตร์

Scaphium macropodum (Miq.) Beaume ex K. Heyne

(Syn. *Sterculia lychnopora* Hance)

ชื่ออื่น ๆ

สำรอง (จันทบุรี, ตรวค)

ลักษณะของพืช

เป็นไม้ยืนต้น ใบเดี่ยวติดกับลำต้นแบบสลับ รูปร่างใบคล้ายรูปไข่ ปลายเรียวแหลม โคนใบมนหรือเว้าเล็กน้อยเป็นรูปหัวใจ ขนาดใบกว้าง ๕-๒๐ ซม. ยาว ๑๐-๓๐ ซม. ก้านใบยาว ๓-๑๕ ซม. ใบต้นอ่อนมีขนเป็นหยักมี ๓-๕ หยัก และมีก้านใบยาวมาก ดอกสีแสดออกรวมกันเป็นช่อใหญ่ ผลมีรูปร่างรีขนาดกว้าง ๑-๑.๕ ซม. ยาว ๒-๓ ซม. ติดอยู่ส่วนล่างของปีกซึ่งมีลักษณะโค้งงอคล้ายเรือ ผลแห้ง

ส่วนที่ใช้เป็นยา

สรรพคุณและวิธีใช้

ใช้แก้ไอและขับเสมหะ

ใช้ผลแห้งครั้งละ ๓-๕ ผล (ประมาณ ๓-๑๐ กรัม) แช่กับน้ำพอกควรจนพองเป็นวุ้นใส่น้ำเชื่อมหรือน้ำตาลกรวด รับประทานทั้งเนื้อและน้ำวันละ ๓ ครั้ง

การขยายพันธุ์

ใช้เมล็ด

สภาพดินฟ้าอากาศ

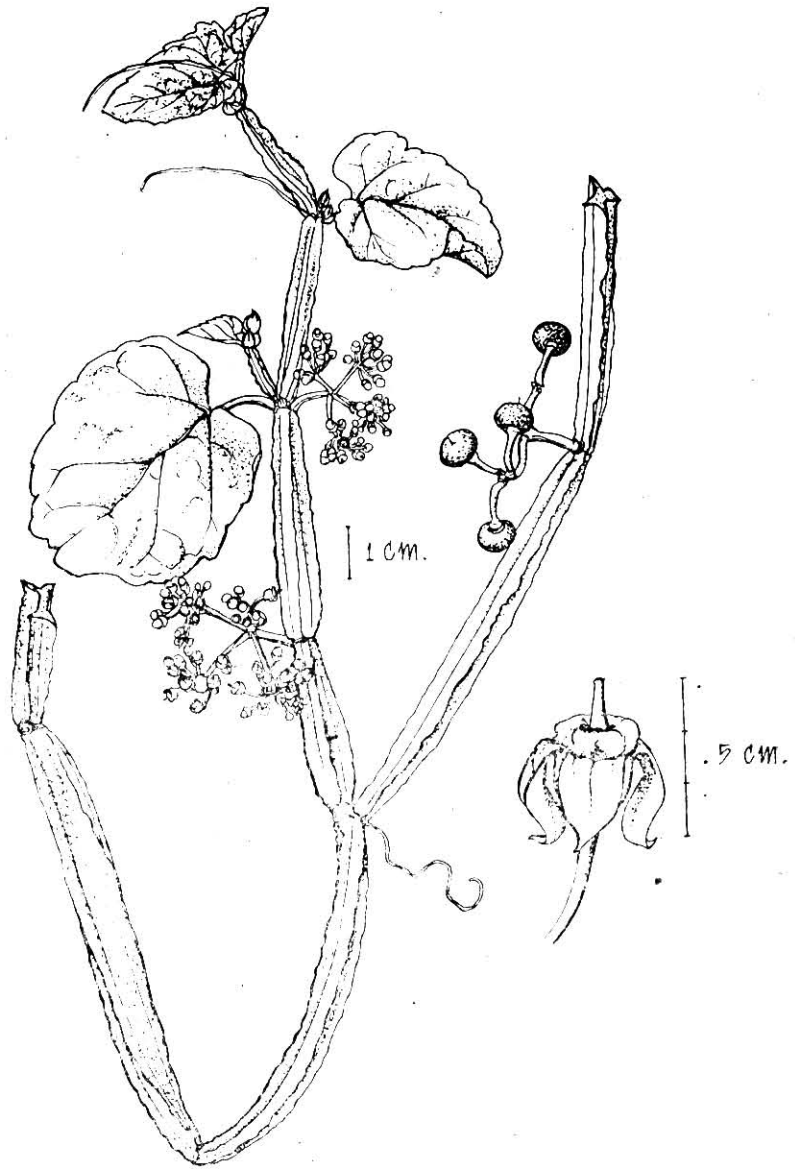
ชอบขึ้นในป่าทั่ว ๆ ไป ที่มีฝนตกชุก และมีแสงแดดส่องถึง และขึ้นได้ดีในดินร่วนหรือดินร่วนปนทราย

การปลูก

ใช้เมล็ดเพาะเป็นต้นกล้าในถุงพลาสติก หรือในแปลงเพาะจนต้นกล้าโตพอสมควร จึงนำไปปลูกในหลุม ที่มีขนาดหลุมประมาณ ๑×๑ เมตร ให้น้ำวันละ ๒ ครั้ง ในระยะปลูกใหม่

การบำรุงรักษา

ในระยะเริ่มปลูกใหม่ ๆ จะเจริญเติบโตช้ามาก จึงต้องคอยเอาใจใส่ โดยคอยให้ปุ๋ยและพรวนดินกำจัดวัชพืชบ่อย ๆ เมื่อโตแล้วจึงค่อยลดการบำรุงรักษาได้ อย่างไรก็ตามก็ต้องคอยตัดแต่งกิ่งสาขาย่อยออกบ้าง เพื่อช่วยให้แสงแดดส่องได้ทั่วถึง

เพชรสังฆาต

Cissus quadrangularis Linn.

เพชรสังฆาต

ชื่อวิทยาศาสตร์

Cissus quadrangularis Linn.

ชื่ออื่น ๆ

สันชะคาด (กรุงเทพฯ) สามร้อยต่อ (ประจวบฯ) ชันช้อ

ลักษณะของพืช

เป็นไม้เลื้อยลำต้นเป็นสี่เหลี่ยม มีข้อและปล้องชัดเจน ปล้องยาว ๖-๑๐ ซม. บางข้ออาจมีรากออกมาด้วย ใบเดี่ยวติดกับลำต้นที่ข้ออย่างสลับและมักจะอยู่ตามส่วนบนของลำต้น ใบมีรูปคล้ายรูปไข่หรือสามเหลี่ยม ขอบใบจักเล็กน้อยหรือหยักเว้า ๓-๕ หยัก ปลายใบแหลม โคนใบรูปหัวใจ ใบมีความกว้างใกล้เคียงกับความยาว ขนาด ๒.๕-๘ ซม. ดอกออกเป็นช่อยาว ๒-๔ ซม. ตามมุมก้านใบ แต่ละดอกสี่เหลี่ยมอมเขียว เมื่อแก่ส่วนโคนกลีบมีสีแดง ดอกมีขนาด ๒.๕ มม. ผลสีแดงก่อนขังกลมขนาด ๔-๗ มม.

ส่วนที่ใช้เป็นยา

เถาสด

สรรพคุณและวิธีใช้

ใช้รักษาโรคริดสีดวงทวารหนัก

ใช้เถาสดยาว ๑ ปล้อง หรือประมาณ ๑๐ ซม. หั่นเป็นชิ้นเล็กๆ ห่อด้วยมะขามเปียกหรือใบผักกาดทอง แบ่งรับประทานวันละ ๓ ครั้ง ก่อนหรือหลังอาหารก็ได้ ห้ามเคี้ยวให้กลืนทั้งห่อ มิฉะนั้นจะระคายเคืองต่อเยื่อในปากได้

การขยายพันธุ์

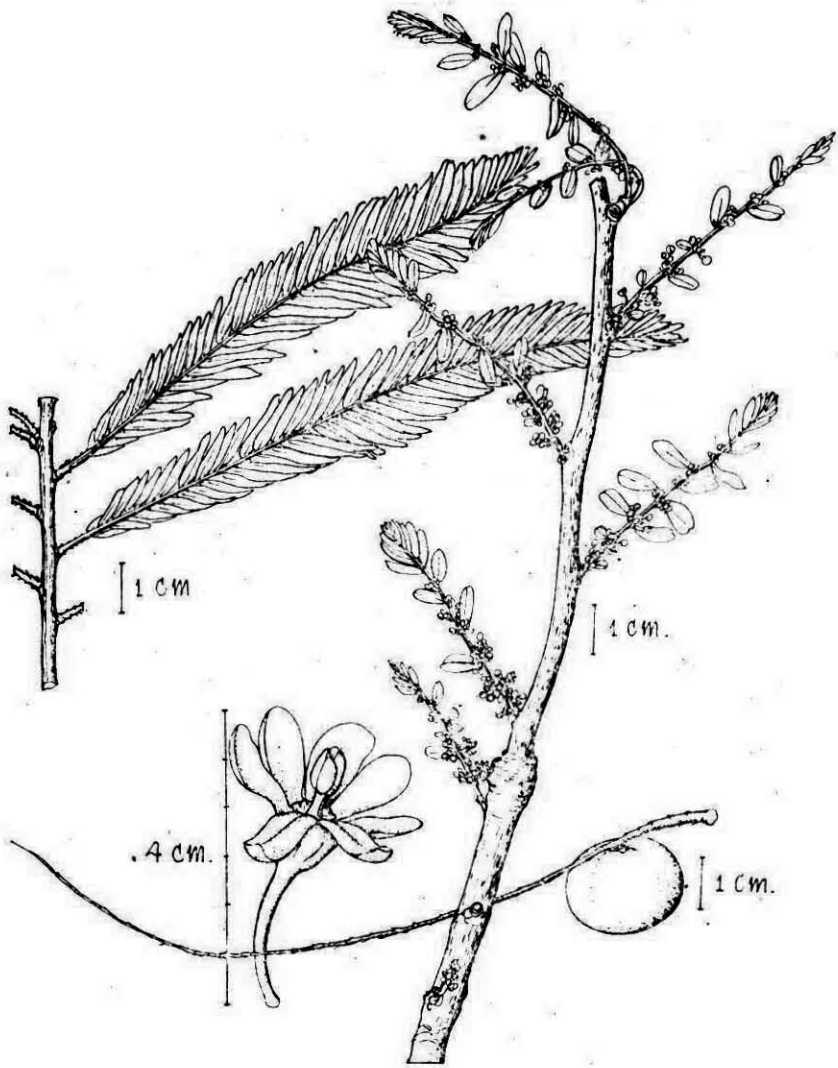
ใช้ปักชำ

สภาพดินฟ้าอากาศ

ขึ้นได้ทั่วไปในดินแทบทุกชนิด นิยมปลูกเป็นไม้ประดับตามริมรั้ว

การปลูก

ปลูกขึ้นง่าย โดยตัดเถายาวพอสมควรและให้มีข้อติดอยู่ ๑-๒ ข้อ บักชำลงในดินให้ข้อฝังดิน ๑ ข้อ รดน้ำให้ชุ่ม เมื่อแตกยอดใหม่ ควรทำค้ำให้ลำต้นเจริญเลื้อยพัน หลังจากนั้นเมื่อลำต้นแข็งแรงดีแล้วไม่จำเป็นต้องดูแลมากมายนัก เพียงแต่คอยสังเกตความชุ่มชื้นของดินและตัดแต่งเถาบ้าง

มะขามป้อม

Phyllanthus emblica Linn.

มะขามป้อม

ชื่อวิทยาศาสตร์

Phyllanthus emblica Linn.

ชื่ออื่น ๆ

กำหวด (ราชบุรี)

ลักษณะของพืช

เป็นไม้ยืนต้น ส่วนอ่อน ๆ มักมีขน ใบเดี่ยวติดกับแขนงกิ่งแบบสลับและคู่คล้ายกับเป็นใบประกอบแบบขนนก ใบรูปรียาวาวที่มีขอบใบค่อนข้างขนาน บางครั้งพบมีเนื้อใบสองข้างไม่เท่ากัน โคนใบมน และปลายใบมนมีติ่งแหลมเล็กน้อย ขนาดใบกว้าง ๑-๕ มม. ยาว ๔-๑๕ มม. ดอกสีเหลืองอมเขียวขนาดเล็ก มีทั้งดอกตัวผู้และดอกตัวเมีย ออกตามมุมก้านใบ ดอกตัวผู้มักออกเป็นช่อ ดอกตัวเมียอยู่เดี่ยว ผลกลมขนาด ๑-๒ ซม. สีเหลืองอมเขียว มักมี ๖ พู ผลสด

ส่วนที่ใช้เป็นยา

ผลสด

สรรพคุณและวิธีใช้

ใช้แก้ไอและขับเสมหะ

ใช้ผลสดผสมกับน้ำแทรกเกลือจิบบ่อย ๆ หรือ ใช้ผลสดจิ้มเกลือรับประทาน

การขยายพันธุ์

ใช้เพาะเมล็ด

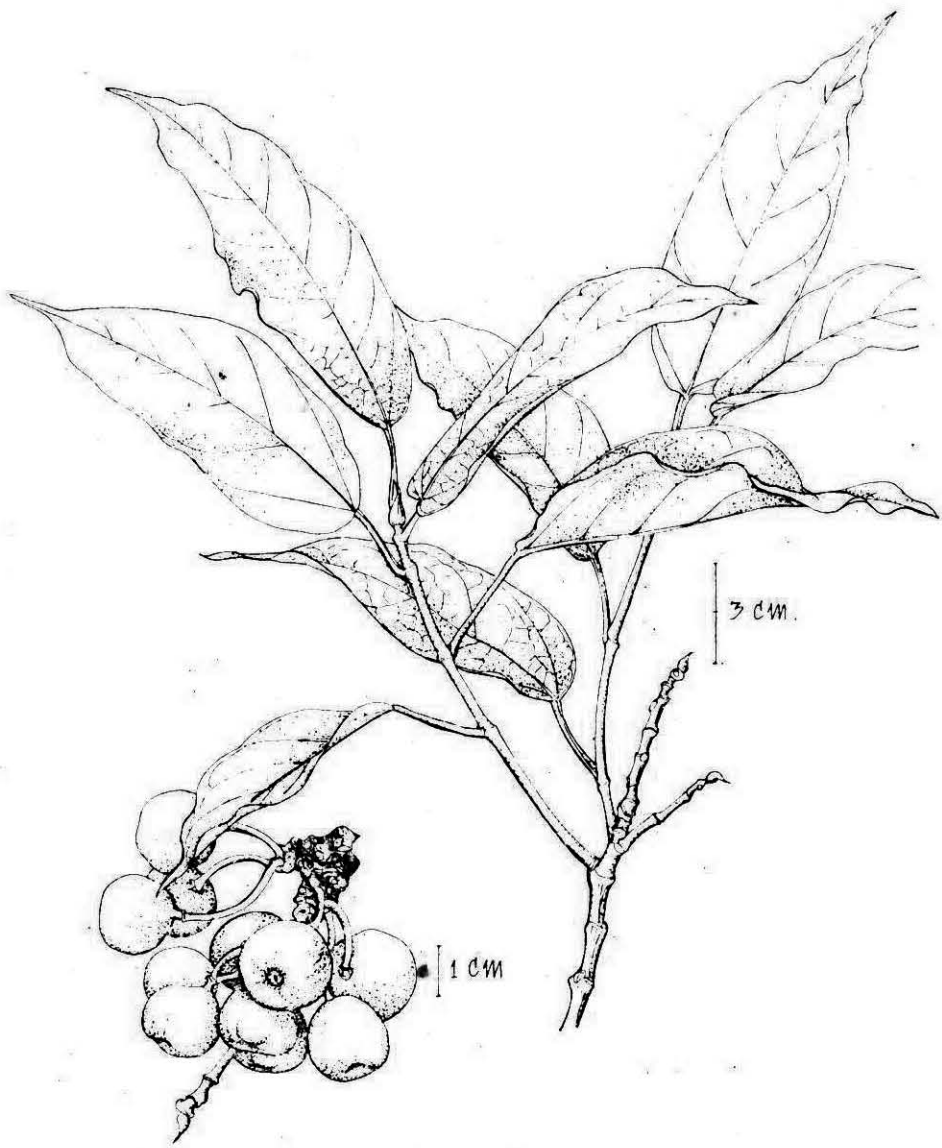
สภาพดินฟ้าอากาศ

ขึ้นได้ทั่วไป แม้ในดินทรายหรือดินลูกรัง เป็นไม้ทนแล้ง ซึ่งพบปลูกทั่วไป

การปลูก

ปลูกโดยเพาะเมล็ด สำหรับเมล็ดที่จะนำมาเพาะ ควรตากแดดจนกว่าเปลือกหุ้มเมล็ดจะแตกออก แล้วจึงนำเมล็ดไปเพาะ เมล็ดจะงอกภายใน ๓-๔ สัปดาห์ หลังจากนั้นเมื่อต้นกล้าสูง ๑๕-๒๐ ซม. จึงนำลงปลูกในหลุมที่เตรียมไว้ กลบดินให้แน่นและรดน้ำให้ชุ่มทันที ระยะเริ่มปลูก ควรรดน้ำทุกวัน จนกว่ากล้าจะตั้งตัวได้ แต่เมื่อต้นกล้าเจริญเติบโตแข็งแรงดีแล้ว ไม่จำเป็นต้องดูแลแต่อย่างใด

การบำรุงรักษา

มะเดื่อชุมพร

Ficus racemosa Linn.

มะเดื่อขุ่มพว

ชื่อวิทยาศาสตร์
ช่ออื่น ๆ

Ficus racemosa Linn.

เคื่อเกลี้ยง (ภาคเหนือ) มะเดื่อขุ่มพว, มะเดื่อ (ลำปาง)
เคื่อน้ำ (ภาคใต้)

ลักษณะของพืช

เป็นไม้ยืนต้น หน่ออ่อนมีขนละเอียดปกคลุมทั่ว เมื่อแก่มีก้านเรียบ ใบเดี่ยวติดกับลำต้นแบบสลับ มีหูใบรูปรียาวปลายแหลมขนาด ๑๒ มม. ก้านใบยาว ๒-๕ ซม. ใบรูปร่างคล้ายรูปไข่รี หรือมีขอบใบเกือบขนาน ปลายใบเรียวแหลม โคนใบมน ขนาดใบกว้าง ๓-๖ ซม. ยาว ๖-๑๕ ซม. ดอกมีทั้งดอกตัวผู้และดอกตัวเมียที่มีขนาดเล็กอยู่รวมกันภายในฐานรองดอก ที่ห่อหุ้มลักษณะคล้ายผลกลมใหญ่ ขนาด ๒-๔ ซม. สีของฐานรองดอกมีสีเขียว เมื่อแก่มีสีแดงและมีขนปกคลุมทั่ว ดอกดังกล่าวนี้มักออกจากกิ่งอยู่เป็นเดี่ยวหรือเป็นกลุ่ม เปลือกต้นสากหรือแห้ง

ส่วนที่ใช้เป็นยา

สรรพคุณและวิธีใช้

ใช้แก้อาการท้องเดินที่ไม่ใช่บิดหรืออหิวาตกโรค

ใช้ครั้งละประมาณ ๑-๒ กำมือ หรือหนัก ๑๕-๓๐ กรัม ต้มกับน้ำพอประมาณ เคี้ยวให้วคเหลือ ๑ ใน ๓ เอน้ำดื่ม เพียงวันละครั้ง ใช้ถึงตอน

การขยายพันธุ์

สภาพดินฟ้าอากาศ

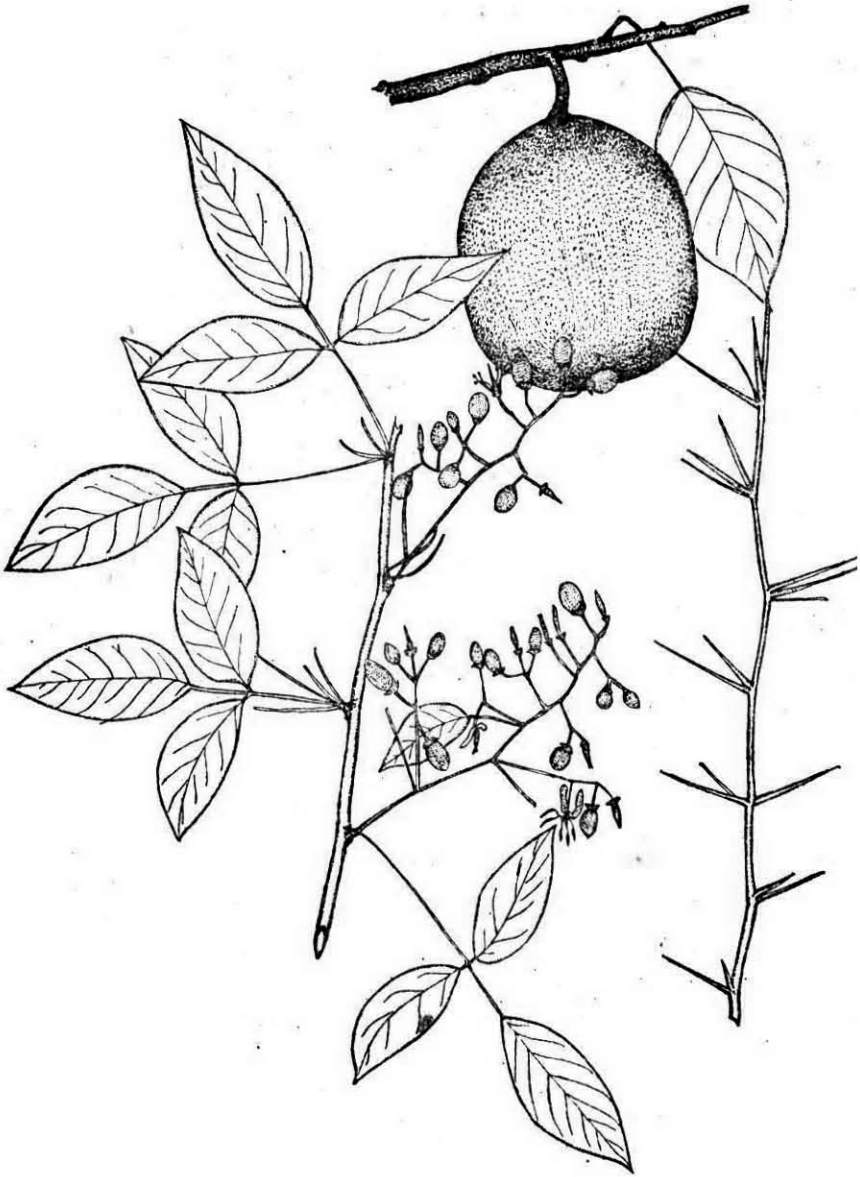
ชอบขึ้นในป่าร้อนชุ่มชื้น มีฝนตกตลอดปี ดินมีการระบายน้ำได้ดี ความเป็นกรดของดินปานกลาง จะเจริญเติบโตได้ดีในบริเวณที่เป็นดินร่วนเชิงเขาและมีอินทรีย์วัตถุสูง

การปลูก

ใช้กิ่งตอนที่ได้จากการตอนกิ่งและมีรากพอสมควร ปลูกลงในกระถางขนาด ๑๒ นิ้ว รดน้ำให้ชุ่มและเก็บกระถางไว้ในที่ร่ม หรือวางไว้ในเรือนเพาะชำที่มีแสงรำไร จนต้นไม้โตและแข็งแรง จึงนำลงไปปลูกในพื้นที่ที่เตรียมไว้ เมื่อเริ่มปลูกใหม่ๆ รดน้ำเช้า-เย็น และทำที่กันแดดให้ด้วยเพื่อป้องกันการคายน้ำมากเกินไป ซึ่งอาจจะทำให้ต้นไม้เกิดการเหี่ยวเฉาได้

การบำรุงรักษา

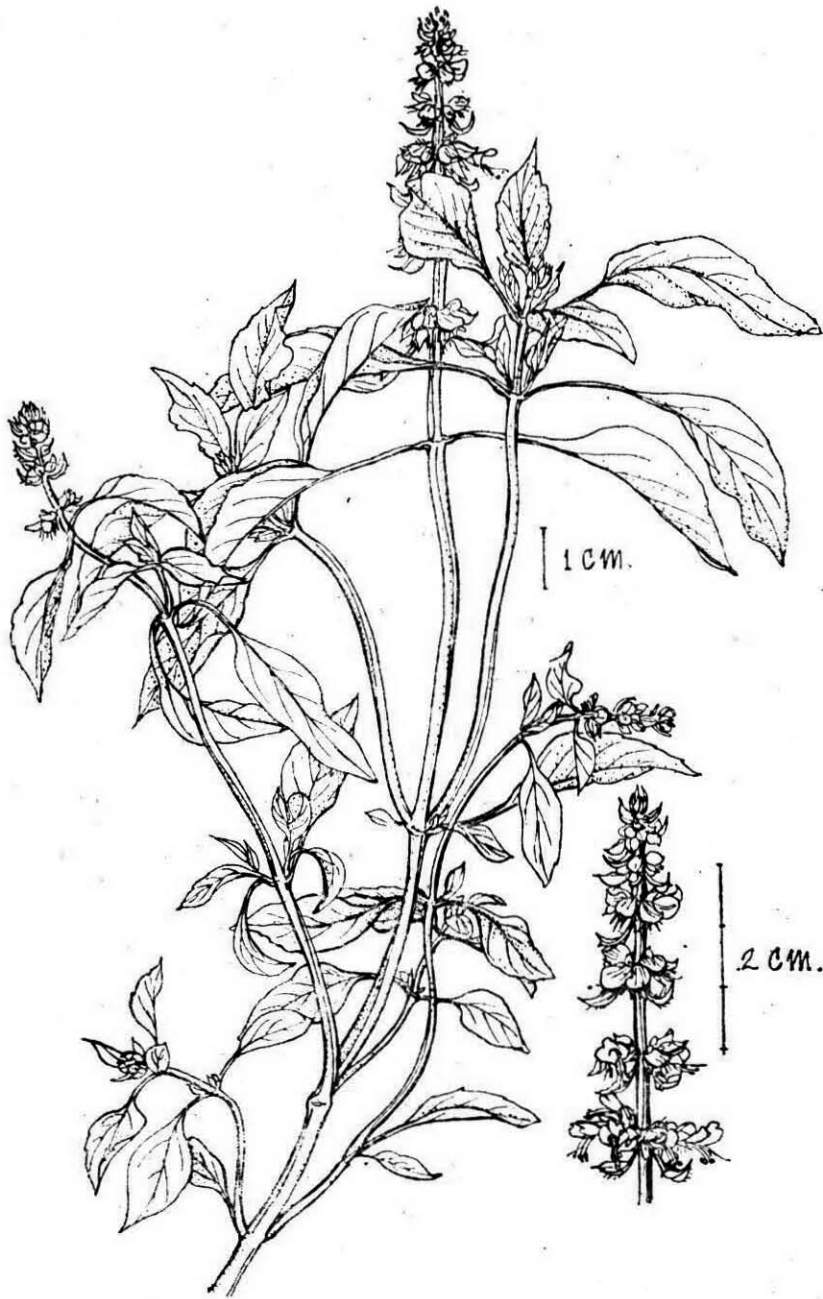
เมื่อต้นไม้โตแล้วไม่ต้องบำรุงรักษามาก ใส่ปุ๋ยอินทรีย์บ้างเพื่อปรับปรุงคุณภาพโครงสร้างของดิน และคอยสังเกตการทำลายของโรคและ

มะยม

Aegle marmelos (L.) Corr.

แมงลัก

Ocimum americanum Linn.

แมงลัก

ชื่อวิทยาศาสตร์
ช่อสั้น ๆ
ลักษณะของพืช

Ocimum americanum Linn. (Syn. *O. canum* Sims.)

แมงลัก (ภาคกลาง) ก้อมก้อขาว (ภาคเหนือ)

เป็นพืชล้มลุก ส่วนของต้นมีกลิ่นหอม และมีขนทั่วไป ใบเดี่ยวติดกับลำต้นแบบตรงกันข้าม ก้านใบยาว ๑-๒ ซม. รูปร่างคล้ายรูปไข่รีเว้ายาว หรือรียาว ขนาดกว้าง ๑-๒ ซม. ยาว ๒-๕ ซม. ปลายใบแหลมมากกว่าโคนใบ ขอบใบหยักเล็กน้อย ดอกออกรวมเป็นช่อที่ปลายยอด แต่ละดอกคิตรอบแกนช่อเป็นชั้น ๆ อาจมีหนึ่งช่อหรือหลายช่อรวมเป็นช่อใหญ่ แต่ละช่อยาว ๕-๑๐ ซม. ที่โคนดอกมีใบประดับรองรับอยู่ ดอกสีขาวขนาด ๔-๖ มม. เมล็ดเล็ก ๓-๔ มม.

ส่วนที่ใช้เป็นยา
สรรพคุณและวิธีใช้

เมล็ดแห้ง

ใช้แก้อาการท้องผูก

ใช้เมล็ดแห้ง ๒ - ๑ ช้อนชา หรือหนัก ๕-๑๐ กรัม แช่น้ำเย็นประมาณ ๑ แก้ว รับประทานหลังอาหารเช้าหรือเย็น หรือก่อนนอน

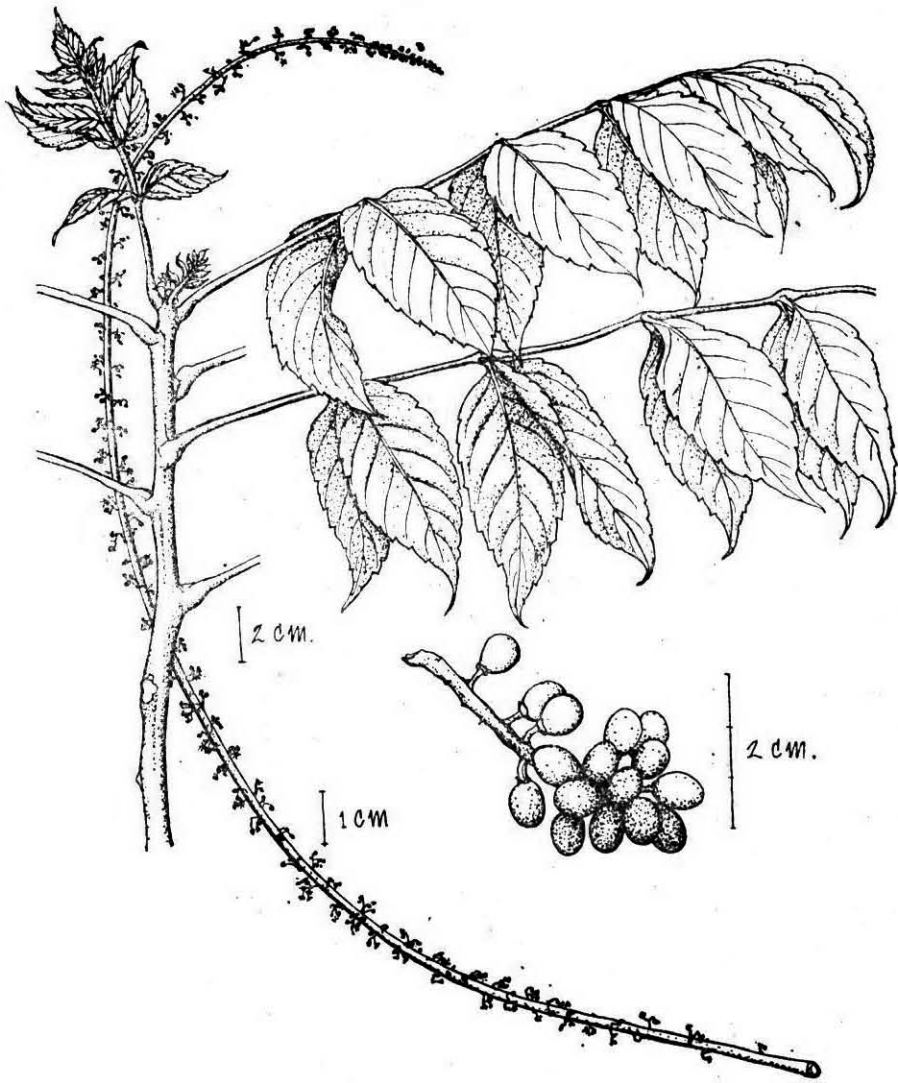
การขยายพันธุ์
สภาพดินฟ้าอากาศ
การปลูก

ใช้ปักชำ และเพาะเมล็ด

ขึ้นได้ทั่วไป ไม่เลือกชนิดของดิน แต่ไม่ชอบที่น้ำขัง ทัดกิ่งแก่ยาวพอสมควร ริดใบออกจนเกือบหมด ปักชำลงในดิน และรดน้ำให้ชุ่มทันที กิ่งชำจะแตกยอดใหม่ ในเวลา ๑-๒ สัปดาห์ หรืออาจปลูกโดยเพาะเมล็ดในกระบะเพาะก็ได้ ย้ายปลูกเมื่ออายุ ๒๕-๓๐ วัน ถ้าต้องการปลูกในภาชนะต่างๆ เช่น กระถางดิน หรือลังไม้ ควรใช้ดินเหนียวผสมทรายและปุ๋ยคอกในปริมาณเท่า ๆ กัน เป็นดินปลูก จะช่วยให้เจริญเติบโตได้ดี

การบำรุงรักษา

แมงลักเป็นพืชที่ทนทานต่อสภาพแวดล้อม และมักไม่มีแมลงรบกวน จึงไม่จำเป็นต้องดูแลเอาใจใส่มากนัก นอกจากคอยสังเกตความชื้นของดิน และกำจัดวัชพืชให้บ้าง

ราชดำ

Brucea javanica (L.) Merr.

รายชื่อ

ชื่อวิทยาศาสตร์
ชื่ออื่น ๆ

Brucea javanica (L.) Merr.

ตีนกน (ภาคกลาง) กาจับหลัก, เท้ายายม่อมน้อย, มะขี้เทา, มะติ-
ควาย (เชียงใหม่) พญาตาบหัก (ตราด) สอยดาว (ชลบุรี)

ลักษณะของพืช

เป็นไม้พุ่มหรือไม้ยืนต้นขนาดเล็ก มีขนทั่วไป ใบติดกับลำต้นแบบ
สลับใบ ยาว ๒๐-๓๐ ซม. ประกอบด้วยใบย่อย ๕-๑๓ ใบ ใบ
ย่อยมีรูปคล้ายรูปไข่ บิ่อมหรือเรียวยาวแหลม บางครั้งขอบใบขนาน
โคนใบแหลม ขอบใบจักคล้ายฟันเลื่อย ขนาดใบย่อยกว้าง ๒-๕
ซม. ยาว ๓-๑๐ ซม. ก้านใบย่อย ยาว ๓-๑๐ มม. แต่ก้านใบ
ยาว ๕-๑๐ ซม. ดอกออกเป็นช่อตามโคนก้านใบ ยาว ๕-๔๐ ซม.
มีช่อดอกตัวผู้และช่อดอกตัวเมียอยู่ต่างต้นกัน ดอกเล็กมาก สีเขียว
อมม่วง ผลรูปรีหรือรูปไข่ สีเขียวเข้มขนาด ๔-๗ มม. ติดอยู่ที่ปลาย
ก้าน ๑-๔ ผล

ส่วนที่ใช้เป็นยา

เมล็ดแห้ง

สรรพคุณและวิธีใช้

ใช้รักษาโรคผิวหนังจำพวกเกลื้อน

ใช้เมล็ดแห้งตำพอกแผลแล้วเอาน้ำทาบริเวณที่เป็น

การขยายพันธุ์

ใช้เมล็ด

สภาพดินฟ้าอากาศ

เป็นพืชที่ทนทานต่อสภาพแวดล้อม ขึ้นได้ในดินทั่วไป แม้แต่ดิน
ทรายหรือบริเวณที่เป็นหินปูน ทั้งในเขตที่มีฝนตกตลอดปี หรือมี
ฝนตกตามฤดูกาล เจริญได้ดีในที่แจ้ง

การปลูก

ปลูกง่ายโดยใช้เมล็ด เมล็ดจะงอกภายใน ๗-๑๐ วัน พอกถ้าไม้โต
พอสมควรจึงแยกปลูก ในระยะเริ่มปลูกควรรดน้ำทุกวันจนกว่าต้น
จะเจริญแข็งแรงดี ต่อจากนั้น ไม่จำเป็นต้องดูแลเอาใจใส่เป็นพิเศษ
แต่อย่างใด

๒๓

ว่านหางจระเข้

Aloe barbadensis Mill. (Syn. *Aloe vera* L.)

ว่านหางจระเข้

ชื่อวิทยาศาสตร์
ช่ออื่น ๆ

Aloe barbadensis Mill. (Syn. *Aloe vera* L.)

ลักษณะของพืช

เป็นพืชล้มลุกที่มีส่วนของลำต้นสั้น เห็นแต่ใบที่อวบหนา เรียงสลับซ้อนกันอยู่ ใบหนาเสียดและอวบหนารูปรีวงยาวปลายเรียวแหลม ขนาดใบยาว ๓๐—๕๐ ซม. โคนใบกว้าง ๖—๗ ซม. ก้านบนใบมีลักษณะแบนกว่าก้านใต้ใบ ริมใบมักมีหนามเล็ก ๆ ภายในใบมีน้ำยางใสสีขาวอมเหลือง ดอกสีเหลืองออกเป็นช่อยาว ๖๐—๘๐ ซม. แต่ละดอกมีขนาดกว้าง ๗ มม. สูง ๒--๓ ซม.

ส่วนที่ใช้เป็นยา

ใบสด

สรรพคุณและวิธีใช้

ใช้แก้พิษไฟไหม้หรือน้ำร้อนลวก โดยใช้ในปัจจุบันพยาบาลเฉพาะรายที่มีแผลเล็กน้อย พืชไม่รุนแรงและผิวหนังไม่แตก

วิธีใช้ ตัดใบสด ๆ ชูต้นน้ำเมือกและวุ้นที่อยู่ภายใน นำมาทาหรือพอกบริเวณที่เป็น ทิ้งไว้ให้แห้ง ทำติดต่อกันทุกวัน

การขยายพันธุ์

ใช้หน่อ

สภาพดินฟ้าอากาศ

ขึ้นได้ในดินทั่ว ๆ ไปที่มีการระบายน้ำได้ดี และดินมีความสามารถที่จะอุ้มน้ำได้ดีพอสมควร

การปลูก

ใช้หน่อที่เจริญเติบโตจากต้นแม่พันธุ์ ที่บริเวณเคอดิน หน่อนี้จะมีรากที่ยังลงดิน และอีกส่วนติดกับลำต้นเป็นหน่อที่ตีเพราะมีระบบรากเจริญเติบโตดี นำไปปลูกแล้วมีโอกาตายน้อย เมื่อได้หน่อแล้วนำไปปลูกในแปลงที่เตรียมไว้ หรือนำไปปลูกในกระถาง รดน้ำทุกวัน ระยะที่ปลูกใหม่ ๆ ควรจะให้ต้นพืชได้รับแสงรำไร

การบำรุงรักษา

เมื่อปลูกไปนาน ๆ ลำต้นจะโตและมีหน่อโผล่ขึ้นมามาก ควรจะมีการแยกหน่อออกไปบ้าง เพื่อไม่ให้หน่อแย่งอาหารจากต้นแม่ สำหรับต้นพืชที่เจริญเติบโตดีแล้วควรจะไปไว้ที่มีแสงแดดส่องตลอดวัน เพื่อให้ลำต้นแข็งแรงและไม่อวบหนาจนเกินไป

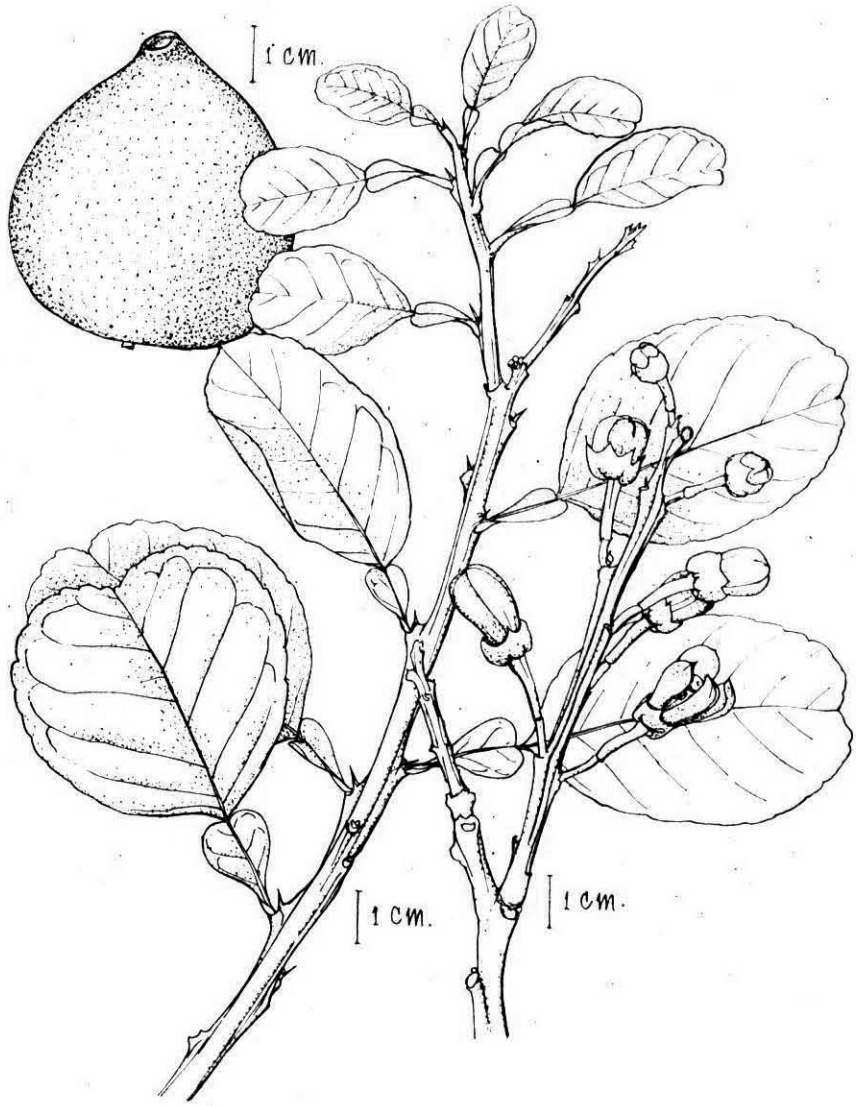

ส้มป่อย

Acacia rugata (L.) Merr.

ส้มป่อย

ศาสตร์	<i>Acacia rugata</i> (Linn.) Maec. (Syn. <i>A. concinna</i> (Willd.) DC.)
ชื่อพื้นเมือง	ส้มขอน (ไทยใหญ่-แม่ฮ่องสอน), ส้มปวน (จันทบุรี)
วงศ์	เป็นไม้กึ่งเลื้อยหรือไม้พุ่มเลื้อย หน่ออ่อนกิ่งเป็นเหลี่ยมและมีขน เมื่อแก่ผิวเรียบขึ้นและมีหนามแหลม ใบติดกับลำต้นแบบสลับ ใบประกอบด้วยใบย่อยจำนวนมาก ก้านใบยาว และมีต่อมขนาดเล็ก ๑ ต่อมอยู่ตอนกลางก้านใบ ใบย่อยมีรูปร่างเรียวยาวขอบใบเกือบขนาน ปลายแหลม โคนใบเกือบตัดตรง ตัวใบกว้าง ๑-๓ มม. ยาว ๘-๑๐ มม. ดอกออกรวมกันเป็นช่อทรงกลมขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางช่อ ๐.๕-๑ ซม. ออกตามมุมก้านใบ ดอกขนาดเล็กมากสีเหลือง ผลเป็นฝักแบนกว้าง ๑-๒ ซม. ยาว ๗-๑๐ ซม. แต่ละฝักมี ๖-๑๕ เมล็ด
เป็นยา	ใบสดหรือแห้ง, ฝักแห้ง
และวิธีใช้	ใช้แก้ไอ และขับเสมหะ วิธีที่ ๑ ใช้ใบได้ทั้งสดหรือแห้ง ประมาณ ๑ กำมือ น้ำหนักโดยประมาณ สก ๔๐ กรัม แห้ง ๑๐ กรัม ต้มกับน้ำใส่เกลือจิบบ่อยๆ วิธีที่ ๒ ฝักแห้ง ใช้ ๗-๑๐ ฝัก หรือหนัก ๑๐-๑๕ กรัม ปิ้งไฟพอเกรียมต้มกับน้ำพอควรใส่เกลือ จิบบ่อยๆ
พันธุ์	ใช้การเพาะเมล็ดหรือกิ่งชำ
เพื่ออากาศ	ชอบขึ้นในที่ที่มีความชื้นสูง โดยเฉพาะบริเวณข้างลำห้วยลำธาร และข้างทาง ในป่าดิบแล้ง สามารถขึ้นได้ในดินทั่วๆ ไป ใช้กิ่งชำ ชำในแปลงหรือชำในบริเวณริมน้ำ ลำคลอง ที่มีความชื้นสูง เมื่อกิ่งชำโตและแตกใบมากพอควรจึงนำไปปลูกหรือขยายพันธุ์ต่อไป
รักษา	ใส่ปุ๋ยคอก พรวนดินบ้างเป็นครั้งคราว ในฤดูแล้งต้องให้น้ำบ่อย ในฤดูฝนต้องคอยกำจัดวัชพืชรอบๆ ลำต้น

ส้มโ

Citrus granbis (L.) Osbeck

ส้มโอ

ชื่อวิทยาศาสตร์

Citrus granbis (L.) Osbeck

ชื่ออื่น ๆ

(Syn. *C. maxima* (Burm. f.) Merr.)

ลักษณะของพืช

มะโอ (ภาคเหนือ)

เป็นไม้ยืนต้น มีหนามแหลมขนาดเล็กกระจายอยู่ทั่วไป กิ่งอ่อนมักมีขน ใบเดี่ยวติดกับลำต้นแบบสลับ รูปร่างคล้ายรูปไข่ป้อม ปลายใบมนหรือแหลมเล็กน้อย โคนใบแหลม เนื้อใบเรียบหรือมีขนเล็กน้อย ขอบใบเป็นคลื่น ทั่วใบกว้าง ๒-๗ ซม. ยาว ๕-๑๐ ซม. ก้านใบยาว ๑-๓ ซม. ส่วนบนกางออกมาเป็นปีกลักษณะคล้ายใบกว้าง ๑-๒ ซม. ดอกสีขาว ออกรวมกันเป็นช่อตามมุมก้านใบ ดอกมีขนาดใหญ่ ๐.๔-๑ ซม. ผลกลมมีขนาดใหญ่ ๑๐-๒๐ ซม. ด้านนอกสีเขียว ด้านในสีขาวลักษณะหยุ่นนุ่ม ภายในผลแบ่งเป็นกลีบ ๆ ในกลีบมีถุงน้ำสีขาวอมเหลือง หรือชมพูม่วง ตามชนิดของพันธุ์ และมีเมล็ดรูปไข่แบน

ส่วนที่ใช้เป็นยา

เปลือกผลสด

สรรพคุณและวิธีใช้

ใช้รักษาโรคผิวหนังจำพวกลมพิษ

โดยใช้เปลือกผลครึ่งละ $\frac{๑}{๒}$ - ๑ ผล หั่นเป็นชิ้น ๆ ต้มกับน้ำอาบหรือทาบ่อย ๆ บริเวณที่เป็น

การขยายพันธุ์

ใช้เพาะเมล็ด, ตัดทา และตอนกิ่ง วิธีที่นิยมมากที่สุดคือการตอนกิ่ง ขึ้นได้ในดินทั่วไป แต่ชอบดินร่วนซุย ไม่ชอบที่แฉะหรือบริเวณที่น้ำท่วมถึง บริเวณที่มีลมแรงเกินไป อุณหภูมิเย็นจัดหรือร้อนจัดเกินไป ไม่เหมาะแก่การเจริญเติบโต

การปลูก

เตรียมดินโดยยกร่องปลูก ขนาดร่องที่เหมาะสมคือ กว้าง ๖ ม. ท้องร่องลึก ๑-๑ $\frac{๑}{๒}$ ม. ความยาวตามต้องการ ทากินทิ้งไว้ ๑ เดือน

ต้นฉบับเป็นหน้าว่าง

เพื่อฆ่าเชื้อโรค จากนั้นรดน้ำให้ทั่วร่องนาน ๑๕—๒๐ วัน แล้ว
 ระบายน้ำออกทันที เพื่อให้ดินยืดยาว และร่วนซุยคลุกเคล้ากันดี
 จากนั้นขุดหลุมขนาดกว้างและยาว ๕๐ ซม. ลึก ๓๐ ซม. ใช้ระยะ
 ปลูกระหว่างต้น ๖ ม. ระยะระหว่างแถว ๖ ม. ก่อนปลูกใส่ปุ๋ยคอก
 เก่าๆ คลุกเคล้าดินร่อนกันหลุมให้เกือบเสมอน้ำดิน แล้วจึงนำกิ่ง
 พันธุ์ลงปลูก รดน้ำให้ชุ่มทันทีหลังจากนั้นปักไม้และหาเชือกผูกกิ่ง
 สัมไอให้ติดกับไม้เพื่อกันโยก

การบำรุงรักษา

ระยะปลูกใหม่ๆ ต้องรดน้ำเสมอ อย่าให้ต้นเหี่ยว ในช่วง ๒ ปีแรก
 ควรปลูกพืชคลุมดิน เพื่อช่วยรักษาความชุ่มชื้นในดิน แต่หลังจาก
 ๒ ปี แล้วไม่จำเป็น เมื่อสัมไออายุ ๑—๓ ปี ใส่ปุ๋ยคอกปีละ ๒ ครั้ง
 สลับกับปุ๋ยเคมีซึ่งใส่ปีละ ๓ ครั้ง เมื่ออายุ ๔ ปีขึ้นไป จึงใส่ปุ๋ยเคมี
 เพียงปีละ ๒ ครั้ง ในช่วงฤดูฝนควรวางหญ้าเพื่อป้องกันโรครากเน่า
 แต่ในฤดูร้อนควรปล่อยให้แห้งเพื่อให้น้ำช่วยรักษาความชุ่มชื้นในดิน
 ศัตรูที่สำคัญ ได้แก่ พวกหนอนชอนใบ, ไรแดง และเพลี้ย ส่วน
 โรคที่พบบ่อย ได้แก่ โรคโคนเน่า โรคแดงเคอร์ และโรครากตะ-
 ไคร์น้ำเกาะลำต้น ต้องหมั่นสังเกตอาการผิดปกติ และป้องกันหรือ
 กำจัดให้หมดไป

สมอไทย

Terminalia chebula Retz.

สมอไทย

ชื่อวิทยาศาสตร์
ช่ออื่น ๆ
ลักษณะของพืช

Terminalia chebula Retz.

มะนะ (เชียงใหม่) ม่าแน, หมากนะ (กะเหรี่ยง)

เป็นไม้ยืนต้นขนาดใหญ่ ใบเดี่ยวติดกับลำต้นแบบตรงกันข้าม ใบมี
รูปคล้ายรูปไข่ป้อม ปลายใบแหลม โคนใบมนหรือแหลมเล็กน้อย
ใบกว้าง ๖-๑๐ ซม. ยาว ๘-๑๕ ซม. ก้านใบยาว ๑-๓ ซม. มี
ต่อมขนาด ๑-๒ มม. อยู่ ๒ ท่อที่ปลายก้านส่วนที่ใกล้กับฐานใบ
ดอกออกเป็นช่อใหญ่ตามมุมก้านใบหรือปลายยอด ช่อใหญ่ประกอบด้วย
ช่อย่อย ๓-๑๐ ช่อ ดอกเล็ก มีขนาด ๓-๔ มม. สีขาวหม่น
และมีกลีบประดับขนาดเล็กรองรับอยู่ด้วย ผลรูปไข่หรือเกือบกลม
และมักเป็นเหลี่ยม ๕ เหลี่ยม กว้าง ๑-๒.๕ ซม. ยาว ๒-๔ ซม.
ภายในมีเมล็ดรูปรี และมีขนาดใหญ่
ผลทั้งสดหรือแห้ง

ส่วนที่ใช้เป็นยา
สรรพคุณและวิธีใช้

ใช้แก้อาการท้องผูก

ใช้เนื้อจากผลสดประมาณ ๑๐ ผล จิ้มเกลือรับประทาน หรือใช้
ผลแห้งประมาณ ๖ ผล ต้มกับน้ำดื่มเกลือพอควรรับประทาน

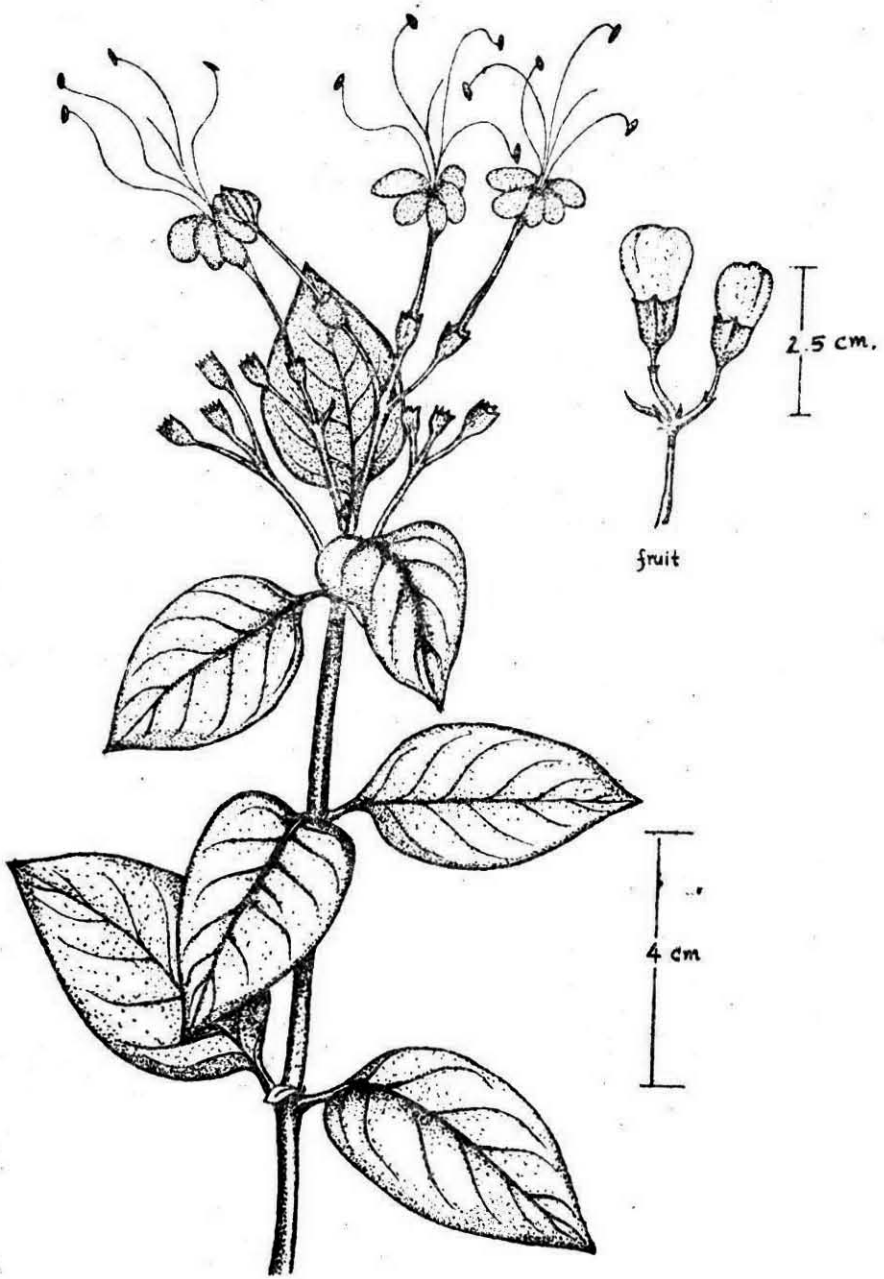
การขยายพันธุ์
สภาพดินฟ้าอากาศ

ใช้เพาะเมล็ด

ขึ้นได้ทั่วไป ตั้งแต่ดินทรายจนถึงดินเหนียว เจริญได้แม้ในที่แห้ง-
แล้ง โดยทั่วไปมักพบในป่าเขตร้อน เช่น ป่าเต็งรัง ป่าเบญจพรรณ
และป่าแดง เป็นต้น

การปลูก

เตรียมดินโดยขุดหลุมขนาดกว้าง ยาว และลึก ตื้นละ ๖๐ ซม.
ใช้ปุ๋ยคอกเก่า ๆ กลุ่กลุ่ดินรองกันหลุม ต่อจากนั้นจึงนำต้นกล้า
ลงปลูก กลบดินให้แน่นรดน้ำให้ชุ่ม และควรรดน้ำทุกวัน จนกว่า
ต้นจะเจริญแข็งแรง หลังจากนั้นไม่จำเป็นต้องดูแลเป็นพิเศษแต่
อย่างไร

ตำมะงา

Clerodendrum inerme (L.) Gaertn.

สำมะงา

ชื่อวิทยาศาสตร์

Clerodendrum inerme (L.) Gaertn.

ชื่ออื่น ๆ

สำมะงา, สำมะงา, สำงา (ภาคกลาง, ภาคอีสาน) เขี้ยวจู (ประจวบ) ส้มเนรา (ระนอง) สักขรียาน (ชุมพร) สัมปันงา (สตูล)

ลักษณะของพืช

เป็นไม้พุ่มสูงได้ถึง ๕ ฟุต กิ่งอ่อนมีขน ใบเดี่ยวติดกับลำต้นแบบตรงกันข้าม เนื้อใบบาง ขอบใบเรียบ ทั่วใบคล้ายรูปไข่หรือรูปรี ปลายใบแหลมโคนใบมนกว่าปลายใบ ทั่วใบกว้าง ๑-๔ ซม. ยาว ๑ ๒ - ๘ ซม. ก้านใบยาว ๒ - ๑ ซม. ดอกออกรวมกันเป็นช่ออยู่ตามมุมก้านใบ ก้านช่อดอกยาว ๑-๔ ซม. ก้านดอกยาว ๒-๖ ซม. ดอกสีขาวบางครั้งพบสีชมพูม่วง กลีบดอกเป็นหลอดยาว ๑-๓ ซม. เกสรตัวผู้และเกสรตัวเมียสีม่วงแดงยาวกว่ากลีบดอกมาก ผลรูปไข่ หัวกลับขนาด ๑-๑.๕ ซม.

ส่วนที่ใช้เป็นยา

ทั้งต้น สดหรือแห้ง

สรรพคุณและวิธีใช้

ใช้รักษาโรคผิวหนังจำพวกพุพอง น้ำเหลืองเสีย ใช้ครั้งละ ๓-๔ กิ่ง สับเป็นชิ้น ๆ ต้มน้ำอาบหรือชะล้างแผล

การขยายพันธุ์

ใช้กิ่งชำ หรือเพาะเมล็ด

สภาพดินฟ้าอากาศ

ชอบขึ้นในบริเวณที่ชื้นแฉะ มีความชื้นสูง และขึ้นได้ในดินทุกชนิด จะพบมากตามบริเวณชายน้ำที่น้ำกร่อยหรือน้ำทะเลขึ้นถึง

การปลูก

ใช้กิ่งที่ไม่อ่อนและไม่แก่เกินไป กัดเป็นท่อน ๆ ยาวท่อนละ ๑๕ ถึง ๒๐ ซม. ชำลงในกระบะชำ พอกิ่งแตกตา มีใบ มีลำต้นแข็งแรงดี หยดให้น้ำ ๒-๓ วัน ก่อนนำไปปลูกในหลุม หรืออาจจะใช้การเพาะเมล็ดก็ได้

การบำรุงรักษา

ปลูกใหม่ ๆ รดน้ำทุกวันและต้องใส่ปุ๋ย พรุนดินบ้างเป็นครั้งคราว พอกันโตแข็งแรงดี ไม่ต้องดูแลมากนัก

เสลดพังพอน

Barleria lupulina Lindl.

เสลดพังพอน

ชื่อวิทยาศาสตร์
ช่ออื่น ๆ
ลักษณะของพืช

Barleria lupulina Linn.

—
เป็นไม้พุ่มสูงได้ถึง ๒ เมตร ตามข้อและโคนก้านใบมีหนามแหลมคม
สีน้ำตาลข้างละคู่ กิ่งและก้านมีสีน้ำตาลแดง ใบติดกับลำต้นแบบ
ตรงกันข้าม ก้านใบยาวประมาณ ๕ มม. ก้านใบตลอดจนเส้นกลาง
ใบอาจจะมีสีแดงก้านเดียวหรือสองก้านก็ได้ ใบรูปร่างรียาว ขอบ
ใบเกือบขนาน โคนใบและปลายใบแหลม ขนาดใบกว้าง ๑-๑.๕ ซม.
ยาว ๕-๑๐ ซม. ดอกออกรวมกันเป็นช่ออยู่ตามปลายยอด ช่อหนึ่ง
ยาว ๓-๕ ซม. ขณะอ่อนจะเห็นใบประดับรูปกลมรี ขนาด ๑-๒
ซม. หุ้มดอกไว้ภายใน เมื่อดอกแก่จะไพล่เลยกลีบประดับออกมา
กลีบดอกติดกันเป็นหลอดสี่เหลี่ยมรูปร่าง

ส่วนที่ใช้เป็นยา
สรรพคุณและวิธีใช้

ใบสด

๑. ใช้รักษาโรคผิวหนังจำพวกเรื้อรังและงูสวัด

โดยใช้ใบสดครั้งละ ๑ กำมือ ตำให้ละเอียดแตรกพิมพ์เสนเล็กน้อย
นำมาทา หรือตำผสมเหล้าแล้วพอกบ่อย ๆ บริเวณที่เป็น
(ขนาดที่ให้นี้สามารถเพิ่มขึ้นหรือลดลงได้ตามอาการ)

๒. ใช้แก้พิษแมลงสัตว์ กัด ต่อย (ไม่รวมพิษงู)

โดยใช้ ๒-๑๐ ใบ ชี้หรือทำให้แหลก นำมาทาหรือพอก

นิยมใช้การบักฆ่า

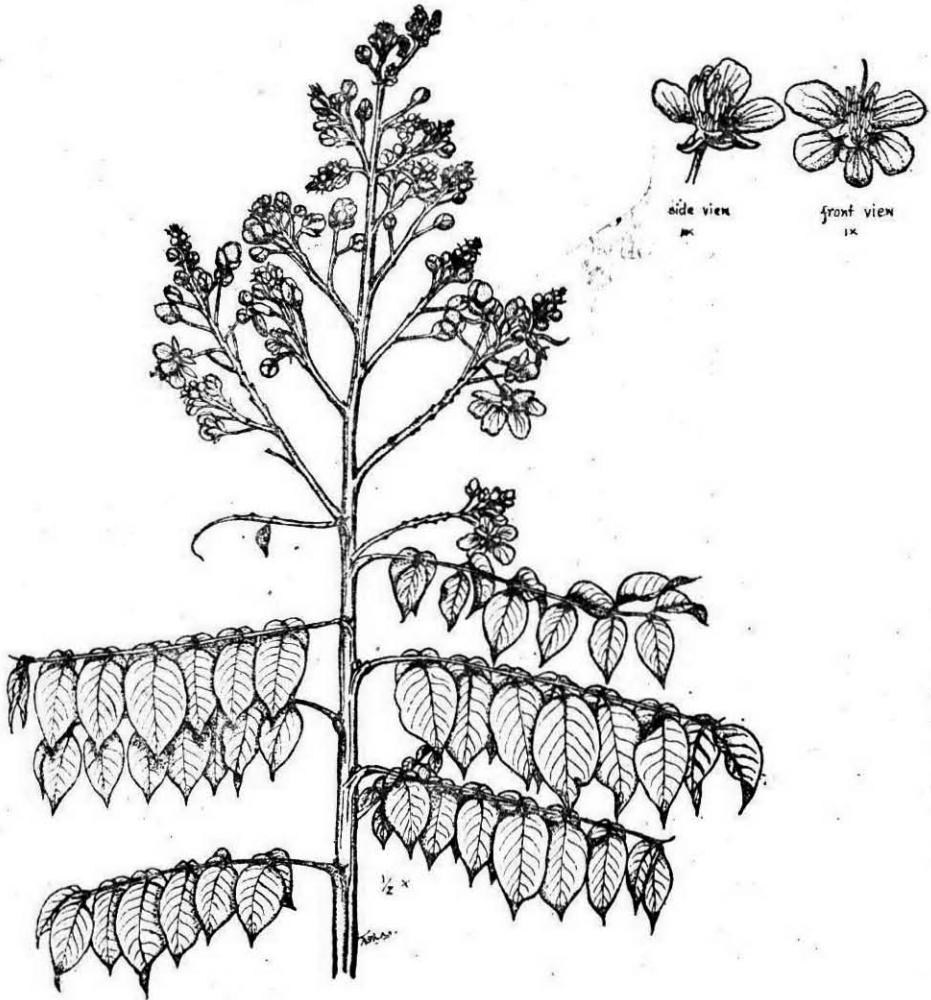
การขยายพันธุ์
สภาพดินฟ้าอากาศ
การปลูก

ชอบที่ชุ่มชื้น และมีความชื้นสูง ขึ้นได้ดีในดินร่วน

ตัดกิ่ง, ลำต้น ออกเป็นท่อน ๆ แล้วชำลงในดินที่ไม่แฉะ และไม่
แห้งเกินไป ดินที่มีความชื้นพอเหมาะรากจะงอกได้เร็ว

การบำรุงรักษา

ถ้าปลูกในที่แห้งแล้ง ควรรดน้ำสม่ำเสมอเช้า-เย็น ถ้าปลูกในที่ที่มี
ความชื้นสูง ไม่ต้องให้น้ำบ่อย เป็นพืชที่ขึ้นง่ายไม่ต้องการการบำรุง
รักษามากนัก

แสมสาร

Cassia garrettiana Craib

แสมสาร

ชื่อวิทยาศาสตร์

Cassia garrettiana Craib

ชื่อย่อ

ซีเหล็กสาร, ซีเหล็กโคก

ลักษณะของพืช

เป็นไม้ยืนต้นที่ขณะต้นอ่อนมักมีขน และเมื่อแก่จะเกลี้ยง ใบติดกับลำต้นแบบสลับ ก้านใบยาว ๑๐-๒๐ ซม. ใบประกอบด้วยใบย่อย ๘-๙ คู่ ใบย่อยมีรูปคล้ายรูปไข่ ปลายใบแหลม ใบกว้าง ๓-๕ ซม. เนื้อใบและขอบใบเรียบ ก้านใบย่อยยาว ๕-๖ มม. ดอกออกเป็นช่อใหญ่ ตามปลายยอดหรือตามมุมก้านใบ ก้านช่อดอกยาว ๕-๑๐ ซม. มีขนนุ่มอยู่โดยทั่วไป แต่ละดอกมีขนาด ๑-๓ ซม. สีเหลืองและมีก้านดอกยาว ๑-๓ ซม. ผลเป็นฝักแบนยาว ๑๐-๒๐ ซม. กว้าง ๒-๔ ซม. เมล็ดรูปไข่มีจำนวน ๑๐-๒๐ เมล็ด

ส่วนที่ใช้เป็นยา

ใบสด

สรรพคุณและวิธีใช้

ใช้รักษาโรคผิวหนังจำพวกหิด

ใช้ใบสด ๑๐-๑๕ ใบ ผสมกับหัวกระเทียม ๕-๘ กลีบ โขลกให้ละเอียด ผสมน้ำมันพืชพอเปียก ทาบ่อยๆ บริเวณที่เป็น

การขยายพันธุ์

ใช้เมล็ดหรือตอนกิ่ง ส่วนมากนิยมใช้การเพาะเมล็ด

สภาพดินฟ้าอากาศ

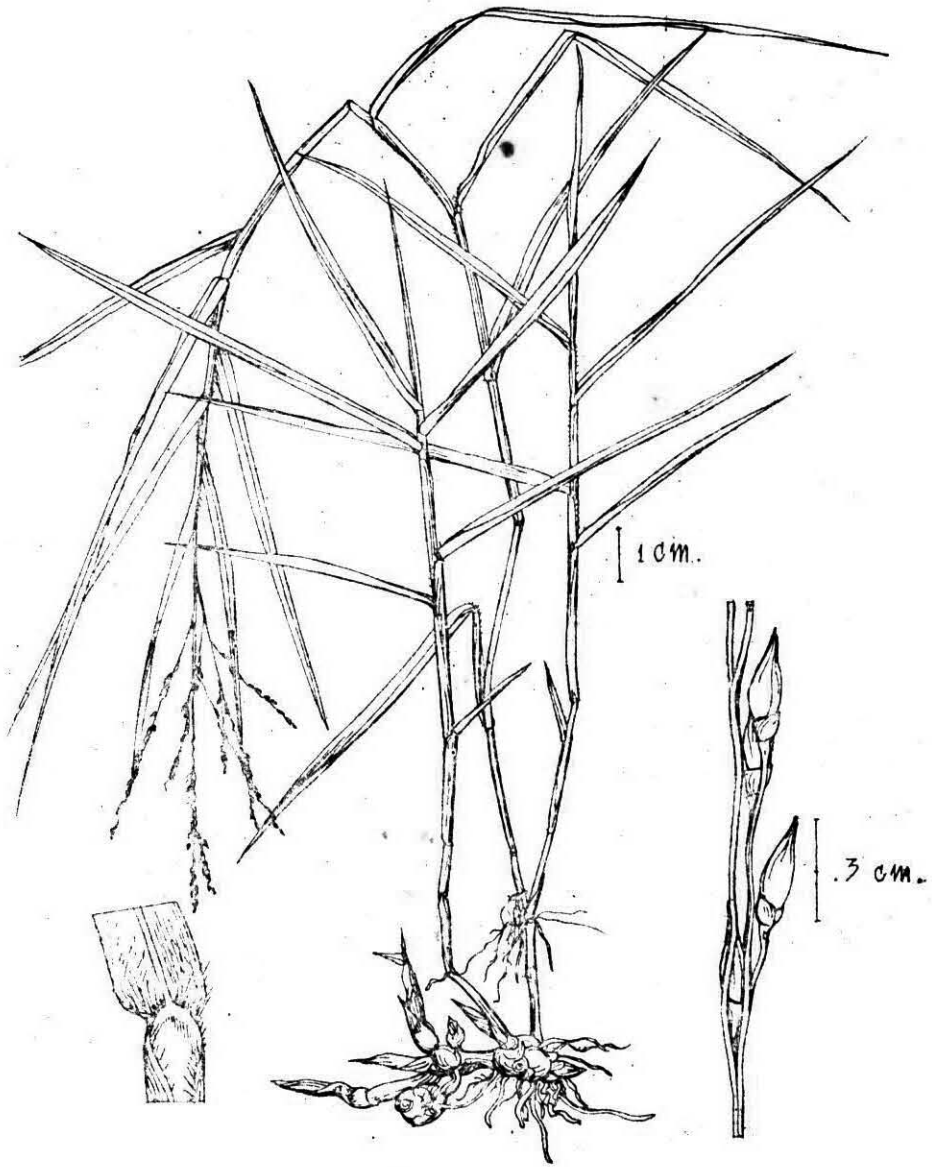
ชอบขึ้นในสภาพแวดล้อมแบบป่าผลัดใบผลม และป่าเต็งรัง ที่มีความชุ่มชื้นในฤดูฝน และแห้งแล้งในฤดูแล้ง ชอบดินที่เป็นดินร่วนจนถึงดินร่วนปนทราย หรือดินอู้น้ำใต้ดี และมีความอุดมสมบูรณ์พอควร

การปลูก

ใช้เมล็ดเพาะในแปลงเพาะหรือกระบะเพาะ จนต้นกล้าโตสูง ๑-๒ ฟุต จึงย้ายลงหลุมปลูก

การบำรุงรักษา

ควรพรวนดิน ใส่ปุ๋ยคอก และรดน้ำบ้างในฤดูแล้ง ที่มีช่วงแล้งติดต่อกันเป็นเวลาหลายเดือน

หญ้าชันกาด

Panicum repens Linn.

หญ้าชันกาด

ชื่อวิทยาศาสตร์
ช่อสั้น ๆ

Panicum repens Linn.

หัวหวาย (ภาคกลาง) แซมมัน, หญ้าอ่อนน้อย (เชียงใหม่) หัวหวาย
นำ (ภาคอีสาน) หญ้าครุน, หญ้าชิง (ภาคใต้)

ลักษณะของพืช

เป็นพืชล้มลุกที่มีลำต้นเป็นเหง้าอยู่ใต้ดินและมีไหล เจริญเป็นต้น
ใหม่ได้ ลำต้นที่อยู่บนดินสูง ๒๐-๖๐ ซม. มีข้อและปล้องชัดเจน
ปล้องยาว ๗-๑๐ ซม. ข้อแข็ง กาบใบยาวเกือบเท่าปล้องและหุ้ม
ปล้อง ริมกาบส่วนที่ใกล้ตัวใบมีขน ตัวใบเรียวยาว ปลายใบแหลม
ขนาดกว้าง ๓-๑๐ มม. ยาว ๕-๒๐ ซม. ก้านใบมีขนเล็กน้อย
ระหว่างกาบใบและตัวใบมีเยื่อบางแนบลำต้นสูง ๐.๕ มม. ดอกออกเป็น
ช่อยาว ๖-๒๐ ซม. ก้านแขนงช่อดอกเป็นเหลี่ยม ดอกสีขาว
อมเขียวขนาด ๑-๓ มม. รูปรีปลายแหลม ผลมีขนาดเล็กมาก
เหง้าสดหรือแห้ง

ส่วนที่ใช้เป็นยา
สรรพคุณและวิธีใช้

ใช้ขับปัสสาวะ

โดยใช้วันละ ๑ กำมือ หรือเหง้าสดหนัก ๖๐-๘๐ กรัม แห้งหนัก
๓๐-๔๐ กรัม บดพอกแตกต้มกับน้ำ ๙ ถ้วยชา (๑ ถ้วยชาปริมาตร
๗๕ มิลลิลิตร) ต้มให้งวดเหลือ ๓ ถ้วยชา แบ่งรับประทานวันละ
๓ ครั้งก่อนอาหาร ครั้งละ ๑ ถ้วยชา

ข้อควรระวัง

ยาจำพวกขับปัสสาวะนี้ควรใช้เมื่อมีอาการ และใช้จนเห็นผลชัดเจนก็
ควรหยุดใช้ ไม่ควรใช้อยู่ตลอดเวลา

การขยายพันธุ์

ใช้เมล็ด เหง้า หรือไหล

สภาพดินฟ้าอากาศ

ขึ้นได้ทั่วไป ตั้งแต่ดินแห้งแข็งจนกระทั่งที่ชื้นแฉะ แต่ถ้าขึ้นตาม
ที่ชื้นแฉะ ลำต้นจะอวบแข็งและยาวกว่า เป็นวัชพืชที่ทนทานต่อ
สภาพแห้งแล้งกันดาร พบได้ทั่วไป ตามที่อยู่อาศัย ริมหาด ที่
รกร้างว่างเปล่า หรือแม้แต่ในแหล่งเพาะปลูก

การปลูก

ไม่พบว่ามี การปลูก ทั้งนี้เนื่องจากเป็นวัชพืชที่พบบ่อย แต่ถ้าต้องการปลูก
ไว้ใช้ก็ควรปลูกในกระถางหรือภาชนะอื่น ๆ เพื่อป้องกันการแพร่กระจาย

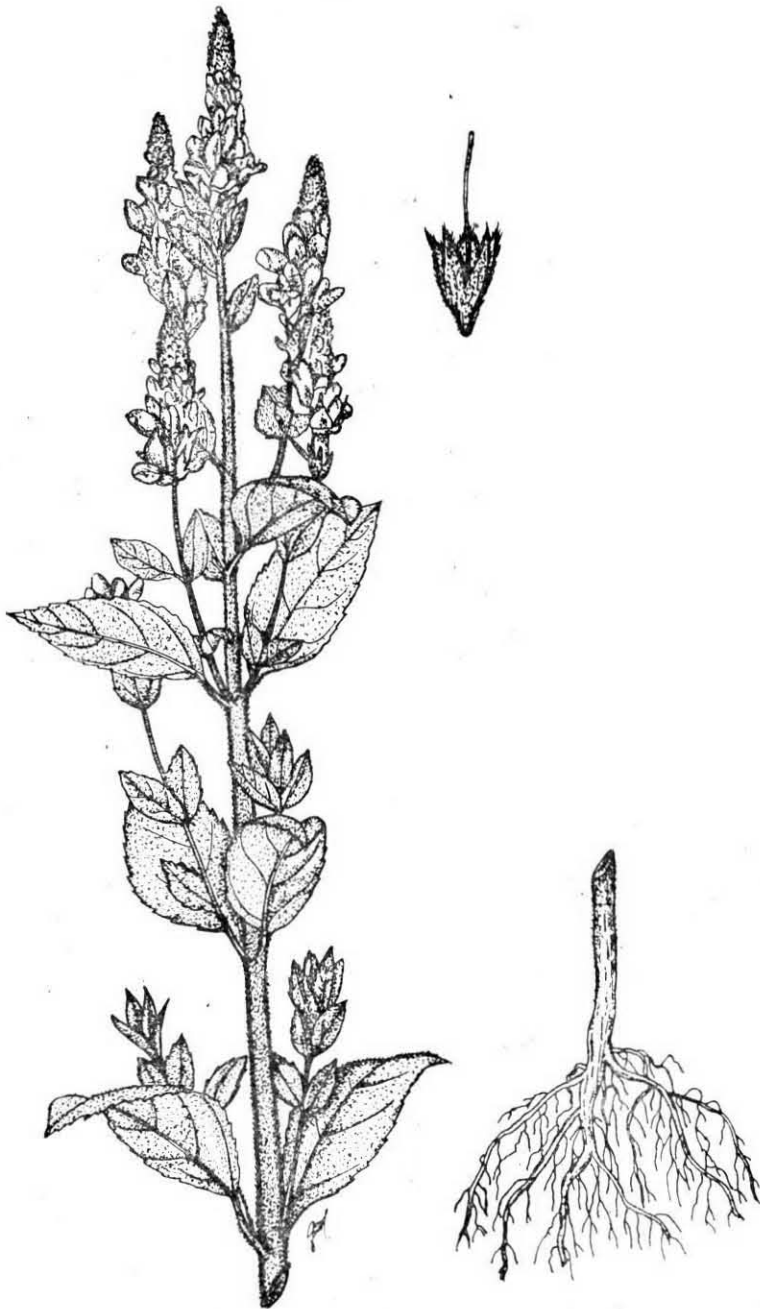

หญ้าไซ

Leersia hexandra Sw

หญ้าไย

ศาสตร์	<i>Leersia hexandra</i> Sw.
ของพืช	หญ้าทราย, หญ้าไทร (กรุงเทพ) หญ้าคมบาง (นครศรีธรรมราช) เป็นหญ้าล้มลุกที่มีลำต้นเรียวยาวทอดนอน มีข้อและปล้องชัดเจน ปล้องยาว ๕-๑๒ ซม. ที่ข้อมักมีขน กาบใบโอบหุ้มปล้องยาว ประมาณครึ่งปล้อง ส่วนต่อระหว่างกาบใบและตัวใบมีเยื่อบางเรียวยาว แหลม ยาว ๒-๕ มม. แนบติดกับลำต้น ตัวใบเรียวยาวแหลม ขนาด กว้าง ๔-๖ มม. ยาว ๑๕-๓๐ ซม. เนื้อใบหยาบ ดอกออกเป็นช่อ คล้ายรวงข้าวแต่ขนาดเล็กกว่า ยาว ๕-๑๐ ซม. ดอกมีลักษณะ คล้ายดอกข้าวขนาดเล็ก ยาว ๒-๔ มม. ปลายดอกแหลมผลขนาดเล็ก
เป็นยา	ทั้งต้นหรือทั้งห้า ใช้ทั้งสดหรือแห้ง
และวิธีใช้	ใช้ขับปัสสาวะ โดยใช้วันละ ๑ กำมือ หรือน้ำหนักสด ๒๐-๓๐ กรัม น้ำหนักแห้ง ๕-๑๐ กรัม ใส่ในน้ำ ๔ ถ้วยชา ต้มให้งวดเหลือ ๓ ถ้วยชา แบ่ง รับประทานวันละ ๓ ครั้ง ก่อนอาหาร ครั้งละ ๑ ถ้วยชา
ระวัง	ยาจำพวกใช้ขับปัสสาวะนี้ควรใช้เมื่อมีอาการและใช้จนเห็นผลชัดเจน ก็ควรหยุดใช้ ไม่ควรใช้ยู่ตลอดเวลา
พันธุ์	ใช้ลำต้น, เมล็ด
เพื่ออากาศ	เป็นวัชพืชขึ้นได้ทั่วไป มักจะพบบริเวณหนองน้ำ หรือที่ชื้นแฉะ เนื่องจากเป็นวัชพืช ไม่ค่อยนิยมปลูก ถ้าจะปลูกใช้ลำต้นตัดเป็น ท่อน ๆ ให้มีข้อติดอยู่ก่อนละ ๒-๓ ข้อ แล้วขำลงในดินริมน้ำ
รักษา	พยายามอย่าให้สัตว์เข้าไปเหยียบย่ำ พืชนี้ก็จะเจริญเติบโตดี โดยไม่ ต้องดูแลรักษา

หญ้าน้ำดับไฟ

Lindenbergia philippensis (Cham.) Benth.

หญ้าน้ำดับไฟ

ศอวทยาศาสตร์
ชออน ๆ

Lindenbergia philippensis (Cham.) Benth.

ลักษณะของพืช

เป็นไม้ล้มลุกสูงได้ถึง ๑ เมตร มีขนปกคลุมตามส่วนต่าง ๆ ของลำต้น ใบเดี่ยวติดกับลำต้นแบบตรงกันข้าม ใบรูปร่างคล้ายรูปไข่ยาว ที่มีขอบใบเกือบขนาน หรือปลายเรียวแหลม โคนใบแหลม ขนาดของใบ กว้าง ๑-๓ ซม. ยาว ๒-๔ ซม. ริมใบจักเป็นฟันเลื่อยใบมีขน ดอกออกเป็นช่อยาว ๖-๒๐ ซม. แต่ละดอกมีใบประดับสีเขียวรองรับ กลีบดอกเป็นหลอดสีเหลืองยาว ๑ ซม. และมีจักสีม่วงแดง ผลรูปขอบขนาน

ส่วนที่ใช้เป็นยา

ใบและต้นสด

สรรพคุณและวิธีใช้

ใช้รักษาโรคผิวหนังจำพวกเริม งูสวัด และไฟลามทุ่ง ใช้ ๑ กำมือ ทำให้ละเอียดคั้นเหล้าโรงและแทรกพิมเสนเล็กน้อยทาบ่อย ๆ ปริมาณสามารถเพิ่มขึ้นหรือลดลงได้ตามอาการ

การขยายพันธุ์

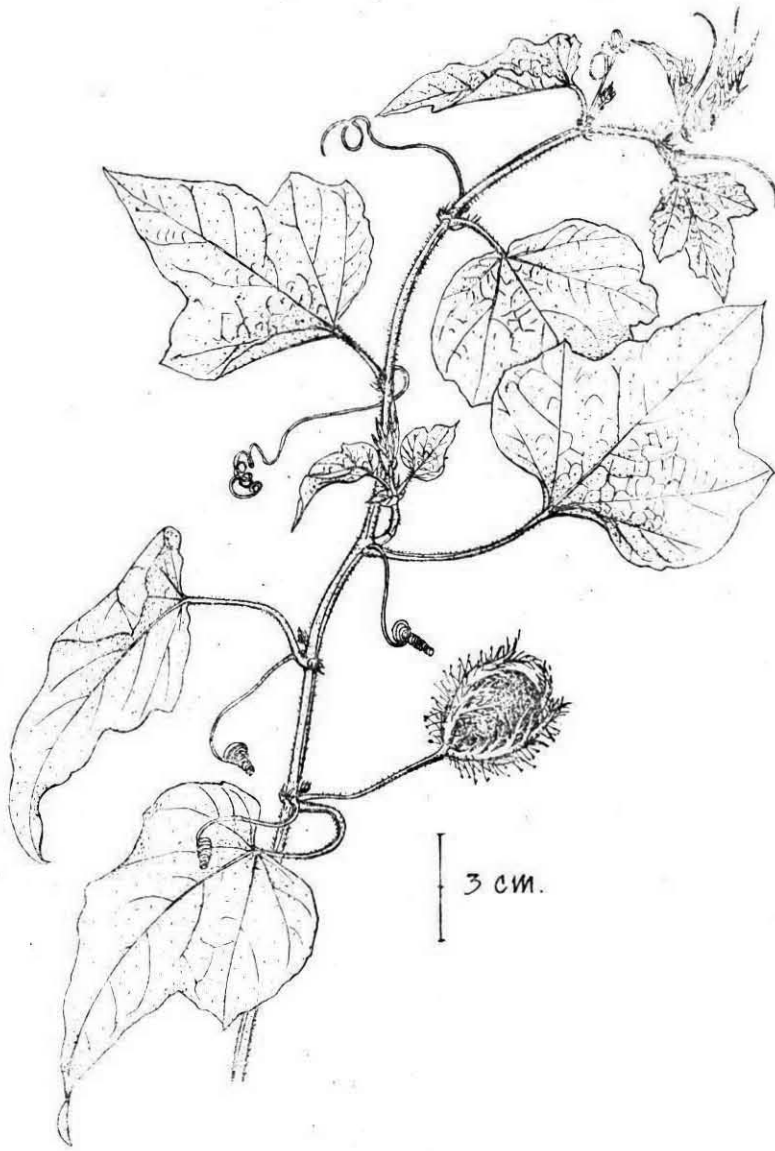
เมล็ด

สภาพดินฟ้าอากาศ

พืชชนิดนี้ไม่ค่อยชอบเกิดตามพื้นดิน มักจะพบทั่ว ๆ ไป ตามอิฐเก่า ๆ เช่นตามเจดีย์ ตามกำแพงเก่า ๆ หรือที่มีตะไคร่น้ำเกาะจับเป็นต้น

การปลูก

เนื่องจากเป็นวัชพืช จึงไม่นิยมปลูก มักจะพบเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ถ้าจะปลูกอาจจะปลูกได้ในกระถางกล้วยไม้ที่มีอิฐ ๆ มีถ่านและขุยมะพร้าวบ้าง แล้วเก็บกระถางไว้ในที่ร่มที่มีความชื้นสูง

หญ้ารกขี้

Passiflora foetida Linn.

หญ้าย่าง

ชื่อวิทยาศาสตร์

Passiflora foetida Linn.

ชื่อนอื่น ๆ

กะทกรก, รก, ลังลก (ภาคกลาง) เถาเงาะ, เถาสิงโต (ชั้ยนาท)
หญ้ายัดลกบาตร (พิษณุโลก) ผักแคบฝรั่ง (ภาคเหนือ) ผักขี้หิด
(เลย) เครือขนตาช้าง (ศรีสะเกษ) กระโปรงทอง (ภาคใต้)

ลักษณะของพืช

เป็นไม้เลื้อยล้มลุกมีขนปกคลุมทั่วไป ใบเดี่ยวติดกับลำต้นแบบสลับ
มีใบเป็นเส้นแหลม ก้านใบยาว ๒-๕ ซม. ใบมีรูปร่างคล้ายรูป
ไข่ มักมีขอบใบหยักเว้า ๓ หยัก ปลายหยักแหลม โคนใบมนหรือ
รูปหัวใจ ขนาดกว้าง ๓-๘ ซม. ยาว ๔-๘ ซม. ดอกออกเดี่ยว
ตามมุมก้านใบ มีก้านดอกยาว ๒-๕ ซม. มีใบประดับ ๓ ใบรอง
รับที่โคนดอก ใบประดับมีลักษณะคล้ายใบที่มีแต่เส้นประธานสีเขียว
อ่อน ตัวดอกสีขาว หรือขาวอมชมพู ตอนกลางดอกมีสีม่วง ดอก
บานมีขนาด ๒-๓ ซม. ผลรูปทรงกลมหรือรูปไข่ ขนาด ๑-๒ ซม.
ผลแก่สีเหลืองส้ม

ส่วนที่ใช้เป็นยา

ใบสด

สรรพคุณและวิธีใช้

ใช้รักษาโรคผิวหนังจำพวกหิด

ใช้ใบสด ๑๐ ใบ โขลกให้ละเอียด ผสมน้ำพอกควรทาววันละ ๓-๔
ครั้ง

การขยายพันธุ์

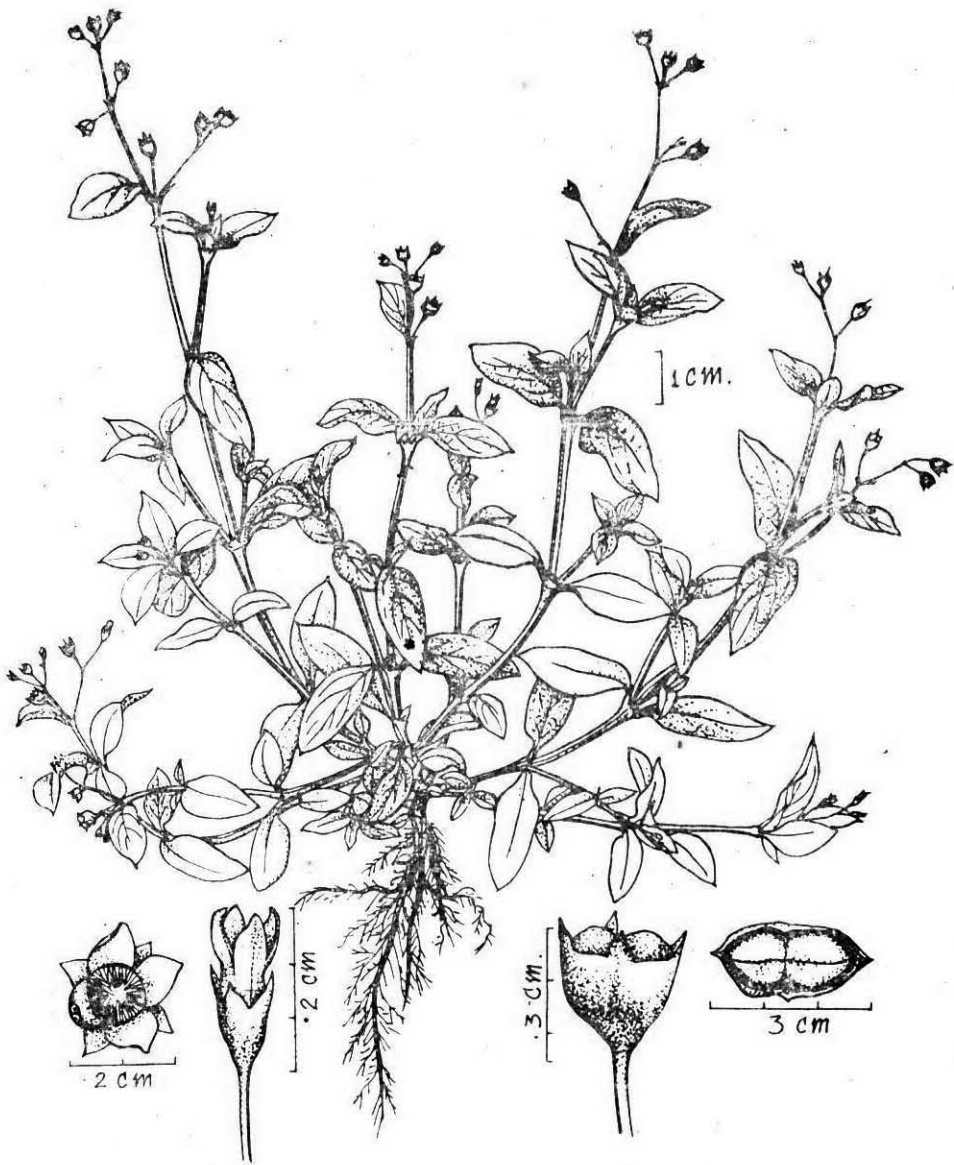
ใช้เมล็ด

สภาพดินฟ้าอากาศ

สามารถจะขึ้นได้ทุก ๆ ใ ในที่รกร้างว่างเปล่า ขึ้นได้ในดินทุก
ชนิด แม้กระทั่งดินทราย

การปลูก

พืชชนิดนี้เป็นวัชพืช ไม่ค่อยนิยมปลูก ถ้าจะปลูกสามารถจะปลูกได้
ตามริมรั้ว ให้ลำต้นเลื้อยพันรั้วบ้าน

หมากดิบน้ำค้าง

Hedyotis biflora (L.) Lamk.

หมากติบน้ำค้าง

ชื่อวิทยาศาสตร์

Hedyotis biflora (L.) Lamk.(Syn. *Oldenlandia paniculata* Linn.*Oldenlandia biflora* Linn.)

ช่อกัน ๆ

ลักษณะของพืช

—
เป็นไม้ล้มลุกที่มีลำต้นอาจตั้งตรงหรือแผ่ทอดนอนกับพื้นดิน ใบเดี่ยวติดกับลำต้น แบบตรงกันข้ามในแต่ละข้อ ใบรูปร่างคล้ายรูปไข่ หรือรูปรี ปลายใบและโคนใบแหลม ใบกว้าง ๕—๑๐ มม. ยาว ๘—๓๐ มม. ก้านใบสั้นมีหูใบรูปคล้ายสามเหลี่ยมติดอยู่ที่ข้อระหว่างก้านใบทั้งสอง ดอกออกเป็นช่อตามปลายยอดหรือโคนก้านใบ ช่อหนึ่งมี ๓—๕ ดอก ดอกเล็ก ๑—๒ มม. สีขาว ผลคล้ายระฆังแบน ขนาด ๒—๕ มม. เมล็ดรูปรีหรือกลม ขนาดเล็กมาก ทั้งต้น

ส่วนที่ใช้เป็นยา

สรรพคุณและวิธีใช้

ใช้แก้อาการพิษของโรคผิวหนังซึ่งพวกเรียมและงูสวัด

ใช้ทั้งต้นสด ๑ กำมือ ทำและแทรกพิมเสนเล็กน้อยนำมาทา หรือตำผสมเหล้าแล้วพอกบ่อย ๆ

การขยายพันธุ์

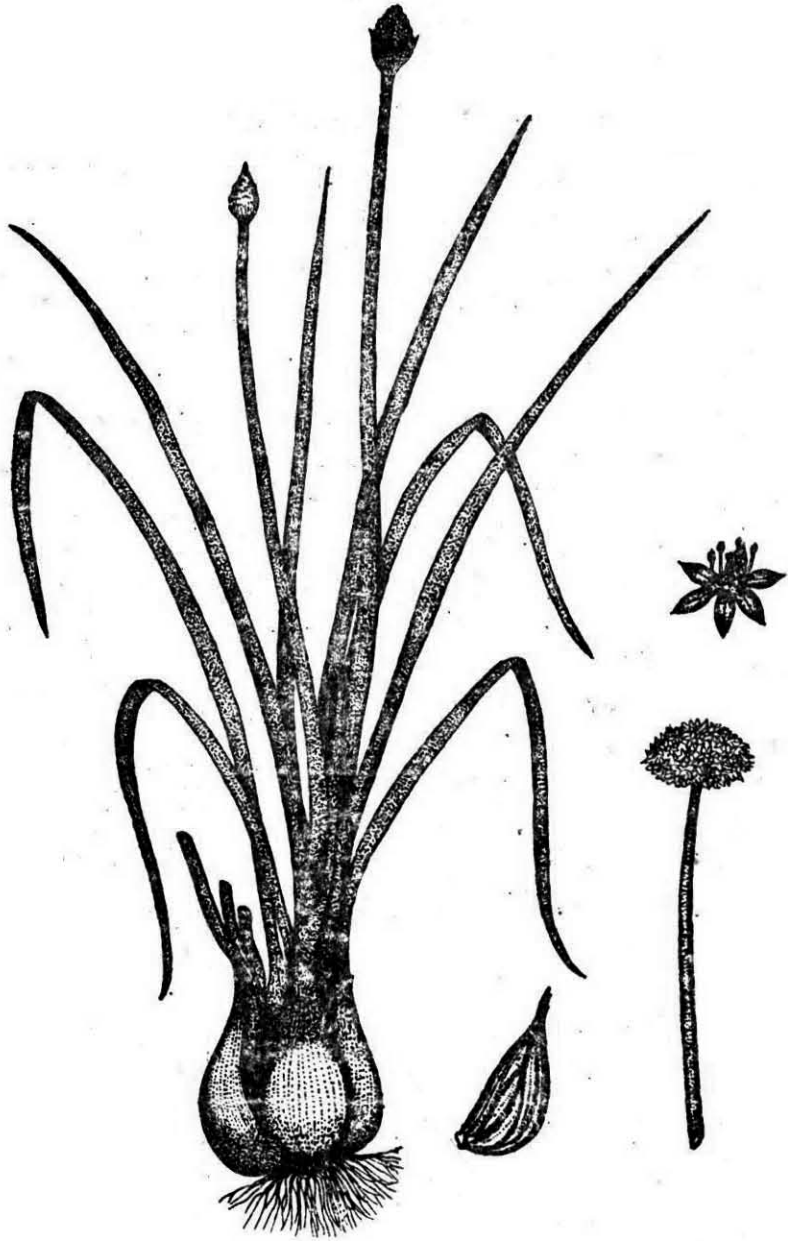
สภาพดินฟ้าอากาศ

ใช้เมล็ด

ขึ้นได้ทั่วไป ทั้งในดินร่วนและดินเหนียว แต่ต้องมีความชื้นและปริมาณน้ำมากพอควร เจริญได้ดีทั้งในที่แจ้งและที่ร่ม โดยทั่วไปมักพบเป็นวัชพืชตามที่ต่าง ๆ เช่น ริมทางเดิน ริมกำแพง ข้างอาคาร และตามเวรอกสวน เป็นต้น

การปลูก

ปลูกโดยใช้เมล็ดหว่านลงในแปลง รดน้ำให้ชุ่มทันที หลังจากนั้นประมาณ ๑๐ วัน เมล็ดจะงอกเป็นต้นอ่อนและเจริญเติบโตต่อไป ไม่จำเป็นต้องเอาใจใส่มากนัก นอกจากคอยสังเกตความชุ่มชื้นของดินและดูแลกำจัดวัชพืชอื่น ๆ ออกให้หมด

၂၀၂၂

Allium ascalonicum Linn.

หอม

ชื่อวิทยาศาสตร์

Allium ascalonicum Linn.

ชื่ออื่น ๆ

—

ลักษณะของพืช

เป็นพืชล้มลุกมีลำต้นประเภทสะสมอาหารที่เรียกว่าหัว ลักษณะคล้ายรูปไข่ ขนาด ๑-๔ ซม. เมื่อแก่มีเยื่อสีแสดอมม่วงบาง ๆ หุ้มห่อ หัวหนึ่งมี ๑-๒ กลีบ ลำต้นใต้ดินมีส่วนของกาบใบโอบหุ้มซ้อนกัน และมีใบเป็นหลอดกลวงรูปเรียวยาวปลายแหลม ขนาดใบยาว ๑๕-๒๐ ซม. ดอกออกกรวยกันเป็นกระจุกอยู่ที่ปลายก้านช่อ ซึ่งยาวกว่าก้านใบ ดอกสีขาวขนาด ๐.๓-๐.๖ ซม. ก้านดอกยาว ๑-๑.๕ ซม.

ส่วนที่ใช้เป็นยา

หัวสด

สรรพคุณและวิธีใช้

ใช้แก้พิษแมลงสัตว์ กัดต่อย

ใช้ประมาณ ๑ หัว ชี้หรือทำให้แหลกแล้วนำมาทา

การขยายพันธุ์

ใช้เมล็ด, หัว ที่นิยมคือใช้หัว

สภาพดินฟ้าอากาศ

ชอบดินร่วน หรือดินร่วนปนทราย มีการระบายน้ำดี ชอบอากาศเย็น และแห้ง ความชุ่มชื้นในอากาศน้อย ต้องการแสงแดดเพียง ๘-๑๐ ชม. ต่อวัน ปลูกได้ตลอดปี แต่ช่วงที่เหมาะสมที่สุดคือฤดูหนาว

การปลูก

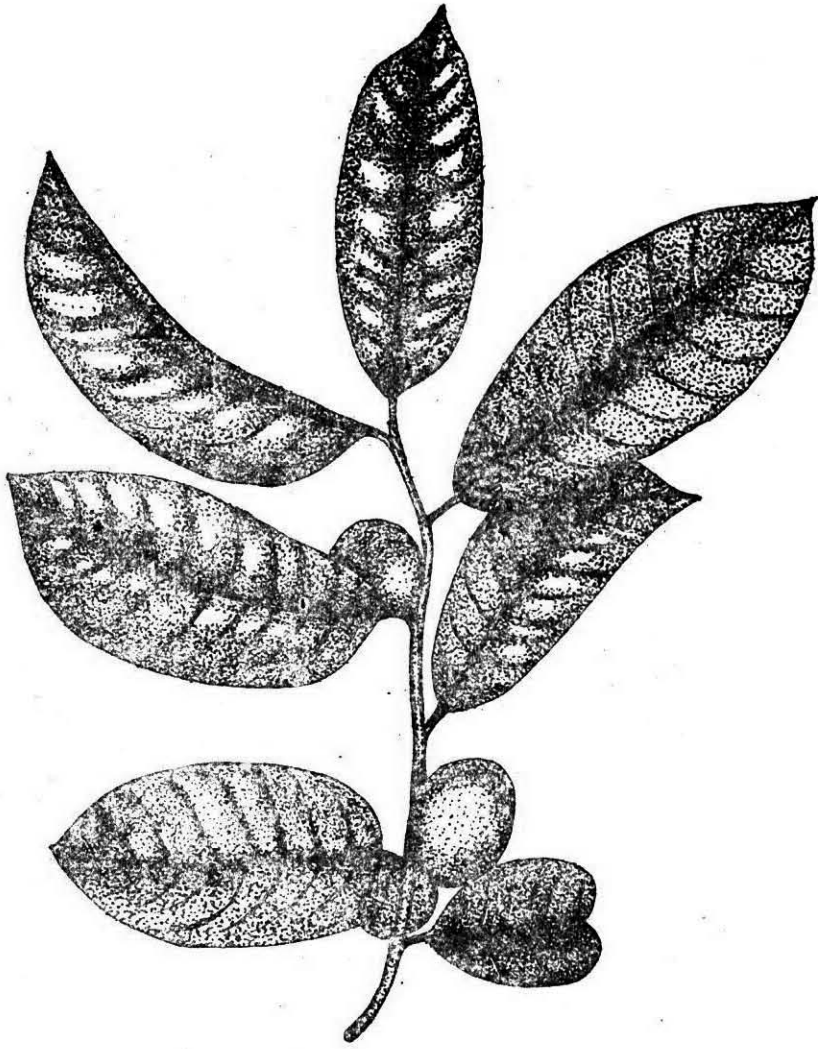
เตรียมดินโดยขุดตากแดดไว้ ๒-๓ วัน ย่อยดินเป็นก้อนเล็ก ๆ หัวแปลง ใส่ปุ๋ยหมัก หรือปุ๋ยคอกลงคลุกเคล้ากับดินให้ลึกเพียง ๒๐-๓๐ ซม. เก็บวัชพืชออกให้หมดแปลง สำหรับแปลงปลูกนั้นอาจยกร่องหรือไม่ยกก็ได้ ตามแต่ความเหมาะสมของพื้นที่ จากนั้นเกลี่ยปรับหน้าดินให้เรียบทั่วแปลง หัวที่ใช้ทำพันธุ์ ต้องเก็บพักไว้ ๒-๖ เดือน เมื่อนำมาปลูกต้องตัดเล็มรากเก่าและใบแห้งทิ้งให้หมด ควร

ต้นฉบับเป็นหน้าว่าง

ที่ตัดยอดหัวหอมออกเล็ก ๆ เอียงเพื่อให้งอกเร็ว ระยะปลูกที่เหมาะสมคือ ๒๕/๒๕ ซม. เมื่อปลูกทั่วแปลงแล้วจึงเอาแกลบหรือฟางข้าวคลุมให้ทั่วแปลง รดน้ำให้ชุ่มทันที

การบำรุงรักษา

หมั่นดูแลความสะอาดและความชุ่มชื้นของแปลงเสมอ ใส่ปุ๋ยวิทยาศาสตร์สูตร ๑๕-๑๕-๑๕ ให้เมื่ออายุ ๓๐-๓๕ วัน โดยการหว่านให้ทั่วและรดน้ำให้ชุ่ม กอयरวังโรคและแมลงให้ทั่ว เมื่ออายุ ๗๐ วัน ขึ้นไป ต้องคอยสังเกตการแก่ของหัวหอม ถ้าบีบโคนใบตรงรอยต่อกับหัวแล้วอ่อนนิ่มและสีของใบเริ่มเหลืองตอนปลาย แสดงว่าแก่แล้ว จึงเริ่มเก็บเกี่ยวได้ ปกติการปลูกหัวหอมเล็กในฤดูหนาวจะเก็บเกี่ยวเมื่ออายุ ๗๐-๑๑๐ วัน แต่ถ้าปลูกในฤดูฝนจะเก็บเกี่ยวเมื่ออายุ ๔๕ วัน ผลผลิตในฤดูหนาวจะเป็น ๒-๓ เท่าของผลผลิตในฤดูฝน

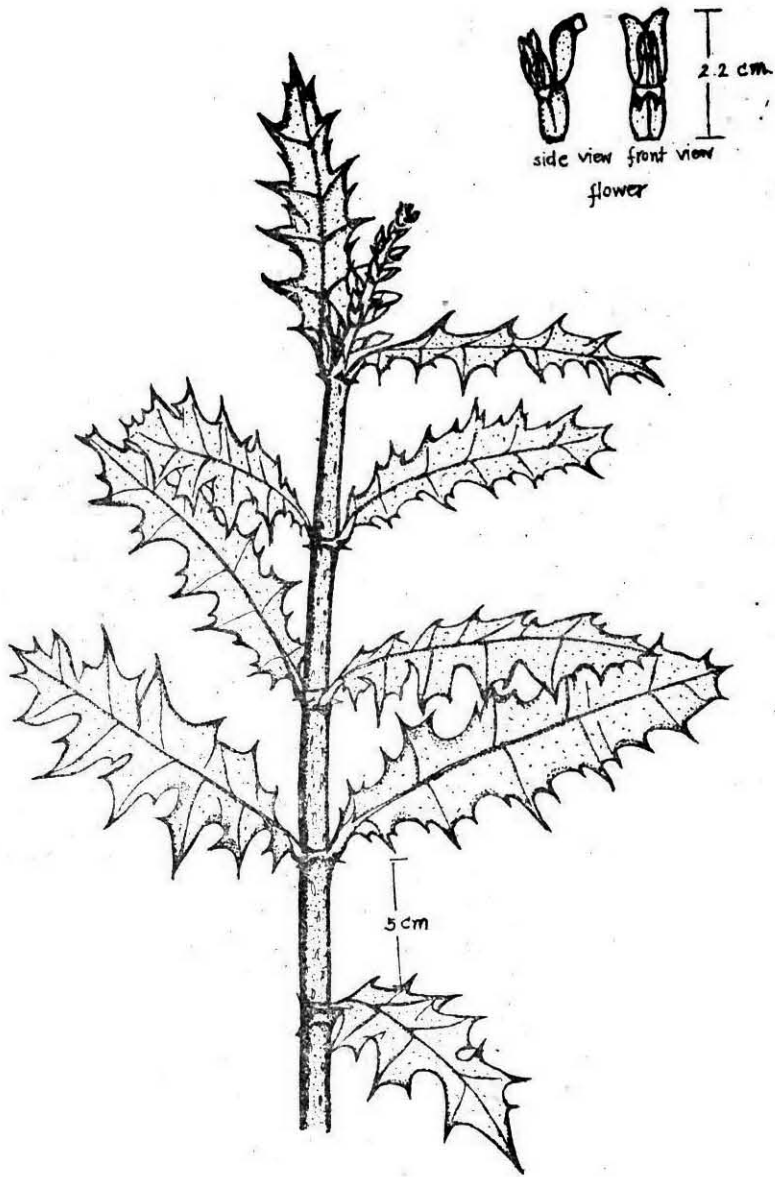
หาดหนูน

Artocarpus gomezianus Wall. ex Trec.

หาตหนุ่น

ศาสตร์ ๆ ของพืช	<p><i>Artocarpus gomezianus</i> Wall. ex Trec.</p> <p>เปลื้องใบใหญ่ (มัง), ตะบึง, กำบัง (มาเลย์—ภาคใต้)</p> <p>เป็นไม้ยืนต้น สูงได้ถึง ๒๐ เมตร ใบเดี่ยวติดกับลำต้นแบบสลับ ทั่วใบมีรูปร่างหลายลักษณะมีทั้ง รูปรี รูปไข่ และรูปขอบขนาน ปลายใบแหลม โคนใบมน ขอบใบเรียบ ขนาดใบกว้าง ๗-๑๖ ซม. ยาว ๑๑-๒๕ ซม. ดอกสีเหลืองอ่อน ออกเป็นช่อ ตามมุมก้านใบ มีทั้งช่อตัวผู้และช่อตัวเมีย ช่อดอกรูปทรงเกือบกลม เส้นผ่านศูนย์กลาง ช่อ ๑-๒ ซม. ก้านช่อยาว ๗-๑๗ มม. ผลรูปเกือบกลม ขนาด ๔-๘ ซม. สีเหลือง เมื่อแก่แล้วจะเป็นสีน้ำตาล หรือดำ เนื้อผลสีส้ม ผิวเรียบ</p>
ใช้เป็นยา และวิธีใช้	<p>เปลือกสด</p> <p>ใช้แก้พิษไฟไหม้—น้ำร้อนลวก โดยใช้ในบัจจุบันพยาบาล เฉพาะ รายที่มีบริเวณเล็กน้อย พิษไม่รุนแรง ผิวหนังไม่แตก</p> <p>โดยใช้เปลือกสดต้มกับน้ำสกัดส่วนพอกควรให้ได้น้ำต้มที่ข้น เอาน้ำที่ ต้มมาทาบริเวณที่เป็น จะเกิดเป็นแผ่นบาง ๆ ทั้งไว้ ๒-๓ วัน</p>
ษัตริย์ ้นฟ้าอากาศ	<p>ใช้วิธีเพาะเมล็ด</p> <p>พืชชนิดนี้สามารถจะเจริญเติบโตได้ในเขตร้อนชื้นทั่วไป ชอบที่ฝน ตกชุก สามารถขึ้นได้ในดินเกือบทุกชนิด ที่มีการระบายน้ำได้ดีไม่ มีน้ำขังหรือชื้นแฉะ</p>
ก ุรกิจษา	<p>เอาต้นกล้าที่ได้จากเมล็ดปลูกลงในหลุมขนาด ๑×๑×๑ เมตร แล้ว รดน้ำให้ชุ่มชื้นเช้า-เย็น เมื่อปลูกใหม่ ๆ ควรทำที่บังแสงแดด พอ ต้นพืชตั้งตัวได้ก็เอาที่บังแสงแดดออกเพื่อให้พืชได้รับแสงแดดเต็มที่</p> <p>ในระยะที่ต้นพืชยังเล็กอยู่ ควรจะมีการใส่ปุ๋ยพรวนดิน รดน้ำเป็น ครงคราว ตามความจำเป็น ในระยะที่ต้นพืชโตแล้ว ควรจะมีการ ุดูแลและบ้องกันการทำลายของหนอนเจาะยอดอ่อนบ้างเป็นครงคราว</p>

fb

เหงือกปลาหมอ

Acanthus ilicifolius Linn.

เหงือกปลาหมอ

ชอวทยาศาสตร์
ชออน ๆ
ลักษณะของพืช

1. *Acanthus ilicifolius* Linn. 2. *Acanthus ebracteaius* Vahl
จะเกร็ง, อีเกร็ง, ตะเกร็ง (ภาคกลาง) แก้มหมอลเด (กระบี่)

๑. เป็นพืชล้มลุก มักมีหนามแหลมตรงโคนก้านใบ ใบเดี่ยวติดกับลำต้นแบบตรงกันข้าม ลักษณะรูปรี หรือรียาว ขอบใบเกือบขนาน ขอบใบจักหยาบ ปลายจักแหลมคล้ายหนามแต่บางครั้งอาจพบขอบใบเรียบก็ได้ ขนาดใบกว้าง ๔-๗ ซม. ยาว ๖-๑๕ ซม. ดอกออกเป็นช่ออยู่ตามปลายยอดหรือมุมก้านใบ แต่ละดอกมีใบประดับรูปรียาว ๒ อัน รองรับที่โคนดอก และมักติดอยู่จนดอกบาน ดอกสีขาวยาว ๒-๔ ซม. แก่กลีบล่างของดอกมีสีม่วงอ่อนหรือฟ้าอ่อน ซึ่งมีแถบสีเหลืองอยู่ตรงกลางทั่วกลีบ ผลรูปทรงกระบอกปลายมน ยาว ๒-๓ ซม. เมล็ดขนาดเล็ก
๒. ลักษณะโดยทั่วไปคล้ายกับชนิดแรก ต่างกันตรงที่ใบประดับที่รองรับโคนดอก ไม่มีหรือมีก็หลุดร่วงง่าย ดอกสีขาวหรือขาวอมม่วง ขนาดเล็กกว่าเล็กน้อย และที่ตอนกลางกลีบล่างของดอกไม่มีแถบสีเหลือง

ส่วนที่ใช้เป็นยา
สรรพคุณและวิธีใช้

ทั้งต้นสด
ใช้รักษาโรคผิวหนังจำพวกพุพอง น้ำเหลืองเสีย
ใช้ ๓-๔ ต้น หั่นเป็นชิ้นตำน้ำอาบหรือชะล้างแผล

การขยายพันธุ์
สภาพดินฟ้าอากาศ

ใช้ปักชำ
ชอบขึ้นตามป่าชายเลน หรือบริเวณปากน้ำที่น้ำทะเลขึ้นถึง

การปลูก

ตัดเหง้าที่แตกหน่อหรือกิ่งที่ไม่แก่และไม่อ่อนจนเกินไป บักชำลงในดินโคลน หรือในที่ที่เตรียมไว้ และคอยรดน้ำให้ชุ่ม

การบำรุงรักษา

ไม่ต้องเอาใจใส่เป็นพิเศษแต่อย่างใด เพียงแต่ในระยะแรกปลูกหมั่นรดน้ำให้ชุ่มจนกว่าต้นจะตั้งตัวได้เท่านั้น

เอกสารประกอบ

- โกวิทยากร, ถาวร และบุศราภุส, สรวุฒิ. ๒๕๑๙. การศึกษาระยะปลูก และวันปลูก
เหมาะสม สำหรับหอมแดง, วารสารแก่นเกษตร ๔ (๑) : ๙๔-๑๐๒.
- จันทร์, กรองทอง. ๒๕๒๔. หอมแดง. วารสารกสิกร ๕๕ (๕) : ๓๘๔-๓๘๒.
- ชัยภักดิ์, สมจิตร. ๒๕๒๕. การปลูกตำลึง, เอกสารเผยแพร่ที่ ๕๗, กองเกษตรสัมพันธ์
กรมส่งเสริมการเกษตร, กรุงเทพฯ.
- ชัยภักดิ์, สมจิตร และสุคนธ์สิงห์, สมชาย. ๒๕๒๖. การปลูกน้อยหน่า. เอกสารเผยแพร่
ที่ ๗๔, กองเกษตรสัมพันธ์, กรมส่งเสริมการเกษตร, กรุงเทพฯ.
- บุญนพ, มัทนา. ๒๕๒๑. การปลูกพริกไทย. เอกสารเผยแพร่ที่ ๒๘, กองเกษตรสัมพันธ์
กรมส่งเสริมการเกษตร, กรุงเทพฯ.
- สายแสงจันทร์, โกสินทร์. ๒๕๒๔. การปลูกผัก. เอกสารเผยแพร่ที่ ๑๐, กองเกษตร
สัมพันธ์, กรมส่งเสริมการเกษตร, กรุงเทพฯ.
- Backer, C.A. and Bakhuizen Van Den Brink, R.C. 1963-1968. Flora of Java. Vol 1-
N.V.P. Noordhoff Groningen, The Netherland.
- Bor, N.L. 1960. The Grass of Burma, Ceylon, India and Pakistan, Pergamon Press
Oxford.
- Gilliland, H.B. et al. 1971. Grass of Malaya. Flora of Malaya Vol. 3. Government
Printing Office. Singapore.
- Herklots, G.A.C. 1972. Vegetables in Southeast Asia. George Allen & Unwin Ltd
London.
- Holtum, R.E. 1970. The Zingiberaceae of the Malay Peninsula. The Garden Bulletin
Singapore. Vol 13 Part 1. Singapore.
- Hooker, J.D. 1885-1897. The Flora of British India. Vol 1-7. L. Reeve & Co. Ltd
Kent, England.

- Kurz, S. 1974. Forest Flora of British Burma. Vol. 1—2 M/S Periodical Experts, Delhi.
- Lecomte, M.H. 1907—1936. Flore Generale de L'Indo—Chine. Tome 1—7. Masson et Cie, Paris.
- Purseglove, J.W. 1968. Tropical Crops Dicotyledons. Vol. 1—2, Longman Group Ltd. London.
- Ridley, H.N. 1922—1925. The Flora of the Malay Peninsula. Vol. 1—5. L.Reeve & Co. Ltd. Kent, England.
- Sinclair, J. 1958. A Revision of the Malayan Myristicaceae. The Garden Bulletin Singapore. Vol. 16 Part 1. Singapore
- Van Steenis. C.G.G.J. 1962. Flora Malesiana Ser. 1 Vol. 6. N.V.P. Noordhoff. Holland.

ต้นฉบับเป็นหน้าว่าง

ภาคผนวก

การแบ่งประเภทสมุนไพรตามสรรพคุณ

๑. สมุนไพรที่ใช้แก้อาการท้องผูก	หน้า
๑.๑ แมงลัก	๖๑
๑.๒ สมอไทย	๗๓
๒. สมุนไพรที่ใช้แก้อาการปวดท้อง ท้องอืด ท้องเฟ้อ	
๒.๑ เปราะหอม	๓๕
๒.๒ พริกไทย	๔๓
๓. สมุนไพรที่ใช้แก้อาการท้องเดิน (ที่ไม่ใช่บิดหรืออหิวาตกโรค)	
๓.๑ ขมิ้นชัน	๑๑
๓.๒ ขมิ้นอ้อย	๑๓
๓.๓ มะเดื่อชุมพร	๕๗
๔. สมุนไพรที่ใช้แก้อาการคลื่นไส้ อาเจียน (เกิดจากราตุไม่ปกติ)	
๔.๑ จันทน์เทศ	๑๙
๔.๒ ผักชี	๓๙
๔.๓ มะขาม	๕๙
๕. สมุนไพรที่ใช้รักษาโรคจิตเสีควงทวารหนัก	
๕.๑ เพชรสังฆาต	๕๓
๖. สมุนไพรที่ใช้แก้ไอและขับเสมหะ	
๖.๑ พุงทะลาย	๕๑
๖.๒ มะขามป้อม	๕๕
๖.๓ คิงปอย	๖๗

	หน้า
๗. สมุนไพรที่ใช้แก้ไข้	
๗.๑ กระจคอม	๑
๗.๒ จันทน์เทศ	๑๙
๗.๓ ชิงช้าชาลี	๒๓
๘. สมุนไพรที่ใช้ขับปัสสาวะ	
๘.๑ กระเทียมยอบ	๓
๘.๒ โภกกระสุน	๑๗
๘.๓ หญ้าชันภาค	๘๑
๘.๔ หญ้าไซ	๘๓
๙. สมุนไพรที่ใช้รักษาโรคผิวหนัง	
— ชนิดกลาก	
๙.๑ กระเบา	๕
— ชนิดเกลื้อน	
๙.๒ ราชคฤ์	๖๓
— ชนิดพุพอง น้ำเหลืองเสีย	
๙.๓ ขมิ้นชัน	๑๑
๙.๔ ประคำดีควาย	๓๓
๙.๕ ส้มมะงา	๗๕
๙.๖ เหงือกปลาหมอ	๙๗
— ชนิดเริม และงูสวัด	
๙.๗ กำลิ่ง	๒๕
๙.๘ พญาใบ	๔๑
๙.๙ เสลดพังพอน	๗๗
๙.๑๐ หญ้าน้ำคั้ไฟ	๘๕
๙.๑๑ หมากคืบน้ำคั้	๘๙

— ชนิดหิด	
๕.๑๒ แสมสาร	๗๕
๕.๑๓ หญ้ารกช้าง	๘๗
— ชนิดลมพิษ	
๕.๑๔ กุ้ยช่าย	๗
๕.๑๕ พลุ	๔๗
๕.๑๖ ส้มโอ	๖๕
— ชนิดแก้พิษ แมลง สัตว์ กัด ค่อย (ไม่รวมพิษงู)	
๕.๑๗ กำลิ่ง	๒๕
๕.๑๘ พญาขอ	๔๑
๕.๑๙ เสลดพังพอน	๗๗
๕.๒๐ หอม	๕๑
๑๐. สมุนไพรที่ใช้แก้อาการปวดฟัน	
๑๐.๑ แก้ว	๕
๑๐.๒ ช่อย	๑๕
๑๐.๓ ผักคราดหัวแหวน	๓๗
๑๑. สมุนไพรที่ใช้แก้พิษไฟไหม้ น้ำร้อนลวก	
๑๑.๑ ว่านหางจระเข้	๖๕
๑๑.๒ ทากหนูน	๕๕
๑๒. สมุนไพรที่ใช้กำจัดเหา	
๑๒.๑ น้อยหน้า	๒๗
๑๒.๒ บวบขม	๓๑

ต้นฉบับเป็นหน้าว่าง

พรรณพืชชื่อวิทยาศาสตร์

หน้า

<i>Acacia rugata</i> (L.) Merr. (ส้มป่อย)	67
<i>Acanthus ebracteatus</i> Vahl. (เหงือกปลาหมอ)	97
<i>Acanthus ilicifolius</i> Linn. (เหงือกปลาหมอ)	97
<i>Aegle marmelos</i> (L.) Corr. (มะขาม)	59
<i>Allium ascalonicum</i> Linn. (หอม)	91
<i>Allium tuberosum</i> Rottl. ex Spreng. (กุยช่าย)	7
<i>Aloe barbadensis</i> Mill. (ว่านหางจระเข้)	65
<i>Annona squamosa</i> Linn. (น้อยหน่า)	27
<i>Artocarpus gomezianus</i> Wall. ex Trec. (หาดหนูน)	95
<i>Barleria lupulina</i> Lindl. (เสลดพังพอน)	77
<i>Biophytum sensitivum</i> (L.) DC. (กระเทียมยอบ)	3
<i>Brucea javanica</i> (L.) Merr. (ราชคฤ)	63
<i>Cassia garrettiana</i> Craib. (แสมสาร)	79
<i>Citrus grandis</i> (L.) Osbeck. (ส้มโอ)	69
<i>Cissus quadrangularis</i> Linn. (เพชรสังฆาต)	53
<i>Clerodendrum inerme</i> (L.) Gaertn. (สามะงา)	75
<i>Clinacanthus nutans</i> (Burm f.) Lindau. (พญาขอ)	41
<i>Coccinia grandis</i> (L.) Voigt. (ตำลึง)	25
<i>Coriandrum sativum</i> Linn. (ผักชี)	39
<i>Curcuma domestica</i> Val. (ขมิ้นชัน)	11
<i>Curcuma zedoaria</i> Roscoe. (ขมิ้นน้อย)	13
<i>Ficus racemosa</i> Linn. (มะเดื่อชุมพร)	57
<i>Gymnopetalum cochinchinense</i> Kurz. (กระดอม)	1

<i>Hedyotis biflora</i> (L.) Lamk. (หมากคืบน้ำค้าง)	89
<i>Hydnocarpus anthelminticus</i> Pierre ex Laness. (กระเบา)	5
<i>Kaempferia galanga</i> Linn. (เปราะหอม)	35
<i>Leersia hexandra</i> Sw. (หญ้าไซ)	82
<i>Lindenbergia philippensis</i> (Cham.) Benth. (หญ้าน้ำดับไฟ)	85
<i>Murraya paniculata</i> Jack. (แก้ว)	9
<i>Myristica fragrans</i> Houtt. (จันทน์เทศ)	19
<i>Ocimum americanum</i> Linn. (แมงลัก)	61
<i>Panicum repens</i> Linn. (หญ้าชันกาด)	8.
<i>Passiflora foetida</i> Linn. (หญ้ารกช้าง)	89
<i>Phyllanthus emblica</i> Linn. (มะขามป้อม)	51
<i>Piper betel</i> Linn. (พลู)	4'
<i>Piper nigrum</i> Linn. (พริกไทย)	4.
<i>Sapindus rarak</i> A. DC. (ประคำดีควาย)	3
<i>Scaphium macropodum</i> (Miq.) Beaume ex K. Heyne. (พุงทะลาย)	51
<i>Spilanthes paniculata</i> Wall. ex CD. (ผักคราดหัวแหวน)	3
<i>Streblus asper</i> Lour. (ช่อย)	11
<i>Terminalia chebula</i> Retz. (สมอไทย)	7.
<i>Tinospora cordifolia</i> (Willd.) Miers (ชิงช้าชาติ)	2
<i>Tribulus terrestris</i> Linn. (โคกกระสุน)	1
<i>Trichosanthes cucumerina</i> Linn. (บวบขม)	3

พิมพ์ที่ อ. จักรพรรดิพงษ์
โรงพิมพ์ อ. บ่อผาง
อักษรประเสริฐ
นายเชิด เอี่ยมประเสริฐ ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา โทร. 223-8138

9971

สธ

07

6/2528

สาธารณสุข. กระทรวง กรมวิทยาศาสตร์
การแพทย์
สมุนไพรพื้นบ้าน ตอนที่ 2

